

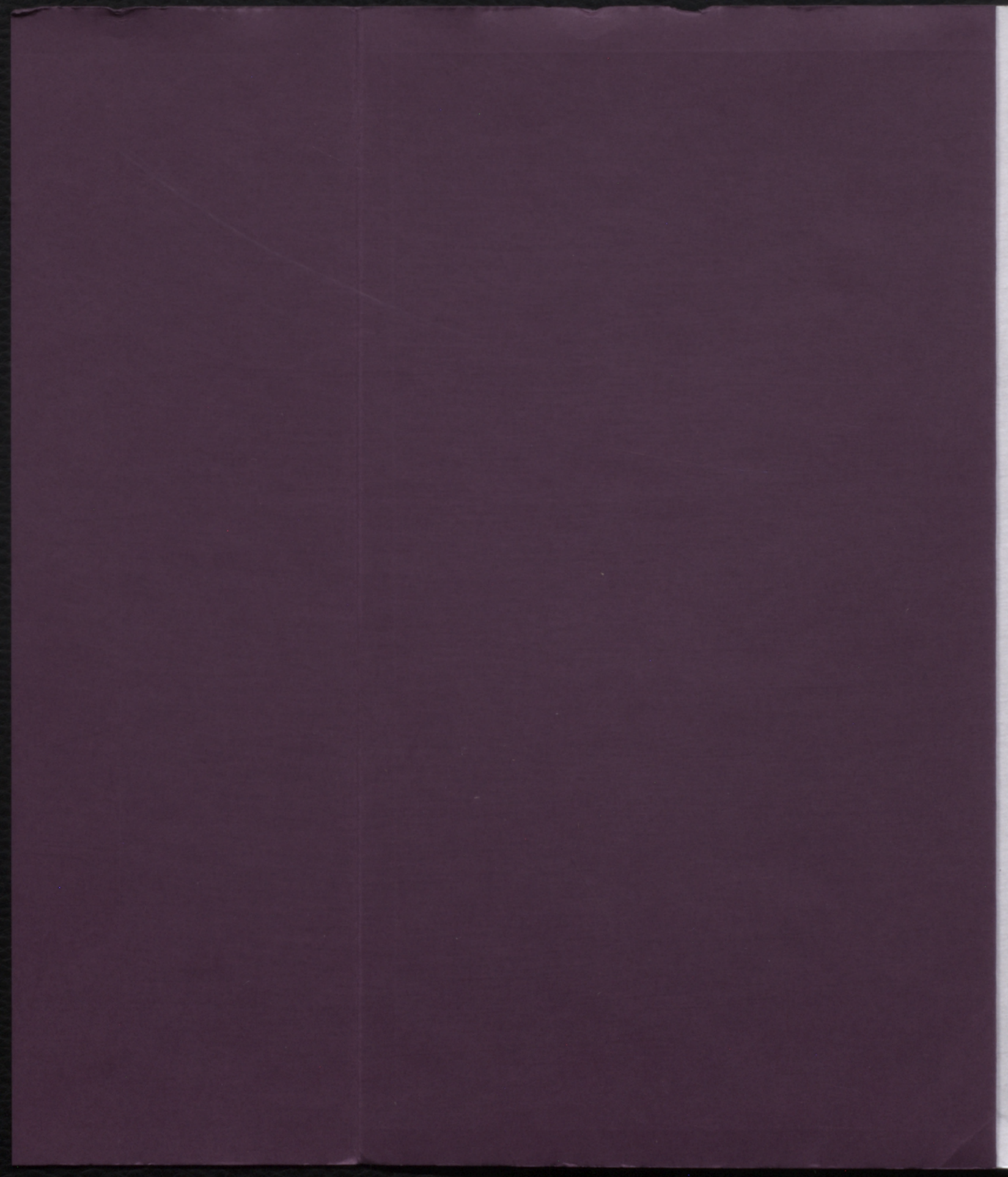
ELMĀRS ŠMELTE

ZENTENES NOVADĀ

KULTŪRVĒSTURISKS
APSKATS

1998

98-5
84

L
90

ELMĀRS ŠMELTE

ZENTENES
NOVADĀ

KULTŪRVĒSTURISKS
APSKATS

Skrīnis

1998

UDK-p 908
Šm 270

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

~~98-17.898~~

0304050450

Māra Arbidāna
mākslinieciskais iekārtojums

redaktore
Māriete Šmelte
konsultants
Zigurds Kalmanis

Izmantoti autora personīgā un Zentenes skolas
novada vēstures kabineta arhīva fotoattēli

© Elmārs Šmelte - teksts
© Māris Arbidāns - noformējums

ISBN 9984-9286-0-8

SKAISTA IR MŪSU TĒVUZEME, VISĀS MALĀS UN
STŪROS TĀ IR SKAISTUMA PILNA. IKKATRS, KAS IR
ĪSTS UN PATIESS SAVAS ZEMES DĒLS, REDZ TO UN
JŪT UZ KATRA SOĻA. UN SKAISTĀKA PAR VISĀM CITĀM
MALĀM IKVIENAM IR VIŅA DZIMTĀ VIETA, VIŅA TĒVA
SĒTA, VIŅA DZIMTENES NOVADS...

KĀRLIS ULMANIS

Grāmatas veidotāji izsaka pateicību
Valsts Rindzeles Narkomānu rehabilitācijas centram
un Zentenes pagasta padomei

IEVADAM

Katrs mūsu dzimtenes novads glabā tikai tam raksturīgo - savdabīgu kultūrainavu, vēstures un arhitektūras pieminekļus, valodas īpatnības, vietvārdus, kā arī atmiņas par cilvēkiem, kuru dzīve un darbs atstājuši paliekošas pēdas, lai viņus pieminētu. Mūsu ziņā ir saglabāt atmiņā iepriekšējo paaudžu veikumu un uz šī pamata rast tālāku ceļu nākotnē. Būtu labi, ja katrā no mums veidotos tā sava novada lepnuma izjūta, ko saklausām tautasdziesmas rindās:

Mazs bij' tēva novadiņis,
Bet raženi turējās.

Zentenes novads... Tam nekur neatradīsim stingri novilkta robežas. Pamatā tas ir kultūrvēsturisks jēdziens. Novada apskatā ietverta ne tikai tagadējā pagasta teritorija, bet arī apvidi, kuri bija iekļauti Zentenes pagastā kopš pagājušā gadsimta beigām. Robežas vairākkārt mainījušās arī turpmākajos gados. Tādēļ viens vai otrs kultūrvēsturiskais skatījums sniegsies pāri pagasta tagadējām robežām - līdz Balgalei, pat Dursupei, Galtenei, Lamiņiem, Rideļiem, galveno uzmanību pievēršot tagadējam Zentenes pagastam un tā diviem lielākajiem centriem - Zentenei un Dzirciemam.

DABA. KULTŪRAINAVA.

Reljefs

Liela ir novada reljefa formu un dabas ainavu dažādība. Vērojamas Ziemeļkursas augstienes paugurainei raksturīgās iezīmes - nelieli pakalni, smilšu un māla pauguri mijas ar ielejām, gravām, arī purvainām vietām.

Kalnainākais apvidus ir Dzirciema apkaimē. Te ir vairāki skatu punkti, no kuriem paveras plaša panorāma. No Cinīšu pakalna un pie Rožkalniem (50 m virs j.l.) - pāri ielejai skaists skats uz Dzirciema centru. No Rijnieku kalna (60 m virs j.l.) - tālu tālu zilgmo jūrmalas meži, bet pretējā pusē starp morēnu pauguriem iegūlies Dzirciema ezers.

1. att. Skats no Rijnieku kalna

Turpat netālu rakstnieka E. Birznieka - Upīša bērniībā tik iemīļotie Kolterkalni (69 m), no kuriem labā laikā izdodas saskatīt Engures ezeru un jūras līča zilgmi. Apcerējumā "Mans dzīves stāsts" vēl pēc daudziem gadiem rakstnieks atceras:

Visjaukākās atmiņas manī atstājuši Kolterkalni ar dziļām gravām, aizaugušām lazdām, ozoliem, apsēm, bērziem... Pāri no birtalām uz "Bisnieku" pagalmu /../katru rītu ap brokastlaiku atskanēja vairāku ganumeitu skaļās dziesmas ar atbalsu atbalsīm.

Starp Innužiem un Dreimaņiem aicināt aicina mežaini pakalni, lejas un gravas. Pāri apkārtnē paceļas Dirmas kalns (80 m), kas apaudzis kokiem. Agrāk virsotne bijusi klaja, apkārtnē

tālu pārredzama, skaidrā laikā arī jūra saskatāma.

Mana māsa kādreiz dzīvoja Lejas Innužos. No Cepļišiem taisnākais ceļš pie viņas veda gar Dreimaņiem, Veģraugiem, Puļķiem, Virmuļiem un Krastiņiem. Tas ir ļoti kalnains apvidus.

Reiz, kādā jūnija naktī, no māsas mājā ejot, laimējās redzēt pavisam neparastu skatu. Apstājos kalna galā, jo šķita, ka redzu parādību. Zem kājām nakts krēslā tumši, baisi un noslēpumaini aizstiepjas meži, bet aiz tiem - vizēja, ņirbēja, mirgoja jūra. Krāsas mijās cita caur citu. Sārtas, zilgas, iepelēkas, gandrīz melnas. Jūra laikam stipri viļņoja, citādi krāsas tik strauji nemainītos. Un visam pāri klājās mierīgas un gaišas vasaras debesis, kurās vēl jaušams rieta sārtums. Stāvēju kā apburta. Šo skatu neesmu aizmirsusi joprojām.

(No T.Andersones atmiņām)

Netālu uz Dzirciema pusi - mežainais Ziņķkalns, arī E.Birznieka-Upīša atmiņās pieminēts. Vēl skaists apvidus reljefs Gaisiņkalna apkārtnē, arī pie Mudupiem. Nedaudz tālāk, pie

2.att. Gaisiņkalna apkaimē

Lamiņiem, ir novada augstākā vieta - 88 m augstais Krieviņkalns. No Zentenes, no Brančkalna puses, zilgmotā tālē redzami mežiem klātie Galtenes pakalni.

Uz ziemeļiem reljefs jūtami mainās, pakāpeniski pārejot Piejūras zemienē, kura īsti sākas aiz Talsu - Slokas ceļa, kur plešas plaši priežu meži ar jaukām ogu un sēņu vietām. Vēl tālāk- Jaunpļavu smilšainie līdzenumi un pļavas līdz pat Engures ezeram.

E z e r i

Novads ūdeņiem bagāts. Ziemeļaustrumu daļā ievirzījies Engures ezers, viens no lielākajiem Latvijā. Piekraste zema, pārpurvota. 1842. gadā ezera ziemeļu daļā tika izrakts kanāls uz jūru. Ūdens līmenis kritās, ezera platība samazinājās, un izveidojās, sevišķi rietumu pusē, plašas pļavas. Par notikumiem, kādi skar apkārtējos zemniekus pēc ezera līmeņa maiņas, varam lasīt E. Birznieka-Upīša stāstā "Ezera malā". Ūdens pieplūdumu nodrošina galvenokārt rietumu daļas upes - Dursupe, Jurģupe, Kalnupe.

Ainaviski skaistākais ir Dzirciema ezers (27 ha), krasti kokiem un krūmiem apauguši, ezmala grūti pieejama, dūņaina. Lamiņu virzienā vēl pāris mākslīgi veidotu ezeriņu.

3.att. Rindzeles ezers

Pie senās Rindzeles muižas centra krūmāju ieskaits nelielais Rindzeles ezers (5 ha). Divus kilometrus uz ziemeļiem 20 ha lielais Vaskars, priežu mežu ietverts. Iecienīta peldvieta, piekraste sekla, smilšaina, tālāk dziļums līdz 30 metriem.

Pie Talsu-Slokas ceļa cauri mežam pavīd Stulbais - neliels, slīkšņains ezeriņš. Turpat, mežā ievijies, Rideļu dzirnavezers (45 ha), no kura iztek Kalnupe.

Rideļu ezera rietumu krastā atrodas Ģibuļu mājas. Te 30.gadu vidū dažas laimīgas un bezrūpīgas dienas aizvadījis rakstnieks Jānis Jaunsudrabiņš. Tas bija laiks, kad viņa dzīvē ienāca jaunā skolotāja Milda Ozola, kuras atveidu skatām rakstnieka romānā "Neskaties saulē":

*Viņa ir saule... Manas domas ir ziedošs saulespuķu lauks.
Katra zieda galva ir vērsta uz viņu.*

Ģibuļu mājās ir Mildas Ozolas dzimtas saknes. Te tiek uzaicināts ciemoties Jānis Jaunsudrabiņš.

Jaukākie šķiet pērnīkie Jāņi, kad noīrēja vieglo automobili un aizbrauca uz Engures pagastu Kurzemē, kur netālu no Rideļu sudmalām atrodas Ģibuļu mājas - Ozolu dzimtas perēklis. Brīnišķīgi būt kopā ar Jāni mežā un uz Rideļu ezera, kad makšķernieks augu dienu laivā šūpojas.

(L.Ķuzāne. "Saule mūžam mana".)

1997.gadā rakstniece Lucija Ķuzāne uzrakstījusi Mildas Ozolas likteņstāstu "Māsa Antonija". Tanī uzzinām, ka J.Jaunsudrabiņš mūža beigās Vācijā paguvis iesākt romānu "Citi ciemi, citas meitas", kurā viena no varonēm Rita Svītra - Milda Ozola.

Milda Ozola (vēlāk - Bobrova) pēckara gados Iļģuciemā bijusi skolas direktore, skolotāja Raimondam Paulam; viņu kā audzinātāju atceras arī rakstnieks Zigmunds Skujiņš grāmatā "Sarunas ar jāņtārpiņiem".

Ozolu dzimtas piederīgie apbedīti Lamiņu kapos.

Bijušajā pagasta teritorijā arī Dursupes ezers, veidots ūdensdzirnavu vajadzībām. Ezers bijis arī Zentenē - ieplakā starp Ezermaļiem un Ērgļiem, bet pēc Otrā pasaules kara tas nolaists, palikusi tikai neliela ūdenskrātuve pie Ērgļu mājām.

Starp Ziņķkalnu un Virmuļiem ir ezeriņš ar saliņu vidū, kādreiz tas dēvēts par Krastiņu dīķi, jo atrodas vistuvāk kādreizējām Krastiņu mājām. Pāris nelielu ezeriņu netālu no Jēčiem - Varžu ezers, slīkšņainiem, mazām priedītēm apaugušiem krastiem, un Sūnu ezers.

U p e s

Kā apkārtējo ainavu bagātinātājas upes, strauti, tērces un urgas lielā mērā savu nozīmi zaudējušas utilitārās pieejas dēļ pēdējos gadu desmitos. Bijušie gleznainie upju līkloču tecējumi iztaisnoti, upju un strautu vietā radušies neglīti, atkailināti novadgrāvji. Zudusi senā kultūrainava. Dažviet gadu gaitā krasti apauguši krūmu biežnām, aizsedzot skatam ūdeņu tecējuma pievilcību.

Lielākā no upēm - Dursupe, kas pagasta ziemeļrietumos robežojas ar Talsu rajonu. Vidustecē tās krastos Jaunbolu mājas (novada rakstnieces Helgas Hofmanes dzimtā vieta), tālākā tecējumā - Cukuriņi, kur mežziņa ģimenē 1883.g. par mājskolotāju strādājis E.Birznieks-Upītis, un Vairogi (tekstilmākslinieces Aijas Baumanes mājas). Savu 20 km garo ceļu Dursupe sāk Laucienas pagasta mežos, Gravas kalna nogāzē, un beidz, ietekot Engures ezerā.

Dursupes pieteka Oksle augštecē līkumo gar biezu mežu apaugušu senlejas nogāzi, garām Galtenei un Balgalei un tālāk kā iztaisnots novadgrāvis šķērso Talsu-Slokas šoseju netālu no Mežgrēzām (literatūras zinātnieka un kritiķa Ilgoņa Bērsona mājām) un ietek Dursupē netālu no tilta pie Jaunbolu mājām.

Zentenes-Cēres ceļu pirms Rēzēm šķērso nelielā Kraujas upīte. Tās krasti viskrāšņākie lejpus bijušo Krauju māju drupām. Šajā posmā, kuru sauc par Kaļķleju, gadsimta sākumā iegūts kaļķakmens. Vēl tagad krastā atrodamas kaļķu cepļa paliekas, bet stāvās nogāzes veidojušās kaļķakmens ieguves vietās.

Visa Kaļķlejas stāvā nogāze atgādina neskartu, pirmatnīgu mežu un krūmāju audzi. Ar grūtībām var nokļūt ielejā, kur urdz līkumotā Kraujas upīte. Visskaistāk te pavasarī, kad zied ievu puduri un ābeles, daudz reti sastopamu vai aizsargājamu augu: naktsvijoles, bezdelīgactiņas, dzeguzenes, maijpuķītes, kaļķpēdiņas.

Kādreiz, kad apkārtne bijušas vairākas mājas, pāri upei pie Krauju mājām vedis ceļš no Korgeļciema uz Zenteni. Kaļķleja un tās apkārtne bijusi iecienīta atpūtas un pastaigu vieta. Par to liecina vecāku ļaužu atmiņā vēl saglabājušies atsevišķu stūrīšu gleznainie nosaukumi: Mīlestības kalniņš, Puķu aleja, Tumšā vieta, Vīna kalns, Briesmoņu ala. Daudzās vietās piekrastē ir nelieli avotiņi ar saltu un garšīgu ūdeni.

Tālāk, tuvojoties Zentenes-Balgales ceļam, upīte ir iztaisnota, pēdējos gados to vietām aizsprostojušas bebru būves, tā paaugstinot upē ūdens līmeni. Kādu kilometru aiz tilta uz rietumiem plešas plaša, zema ieplaka - Lieknas pļavas, ko sauc arī par Gubedanci. Domā, ka tas ir sens, aizaudzis ezers. Te, Kraujas upei saplūstot ar Vecmuižas upīti, izveidojas Lieknas (Lieknes, Liekņas, Auļupītes) upe. Ieplakā atrodas lielas saldūdens kaļķu atradnes vairāk nekā pussimts hektāru platībā. Starp Balgales-Zentenes ceļu un Lieknas pļavu Mariņkalna pakājē izplūst sēravoti.

Liekna pie Dumpietes satek kopā ar Akmeņupīti, tālākā tecējumā līdz Engures ezeram iegūstot nosaukumu Jurģupe (arī Kazupe). Akmeņupītes sākums - ar nosaukumu Jērķene - ir purvainā apvidū pie Mūžezera.

Akmeņupīte - manas bērnības līdzgaitniece. Jau piecu gadu vecumā gāju līdz vecākiem uz Jērķeniem sienu vākt. Tur bija valsts pļavas. Mamma stāstīja, ka tur bijis neliels ezeriņš - Mūžezers, kur sensenos laikos ziemas naktī braucot, noslīkuši vīrs un sieva ar visu pajūgu. Šī mazā upīte ar dažādiem nosaukumiem robežo Kaulnieku, Upnieku, Vēverīšu, Dīcu un Biezbāržu īpašumus. Viņas krastos esmu dzīvojusi līdz vienpadsmit gadu vecumam.

(No T.Andersones atmiņām.)

No Dzirciema ezera iztek Jānupīte. Gar Kolterkalniem tekot, upītei izveidojušies 10 līdz 20 m augsti, ozoliem, lazdām, ošiem, bērziem un eglēm apauguši krasti - Jānīšleja, Jodgrava, Ošgrava, pie bijušajām Klankšu mājām - Klankšleja. Te upe iegūst jaunu nosaukumu - Klankšupīte. Tālāk aiz tiltiņa neliels, mākslīgi veidots ūdenskritums. Pie Pakuju mājām par novadgrāvi pārvērstajam strautam atkal cits nosaukums - Silupīte. Iztecējusi cauri Rideļu dzirnavezeram, ar nosaukumu Kalnupe (arī - Rideļupīte, Dzirnupīte) tā nes savus ūdeņus uz Engures ezera slīkšņaino dienvidu galu.

Avoti

Avotu samērā maz - Oksles senlejas nogāzē starp Oksli un Galteni, Kaļķlejā pie Kraujas upītes, pie Kaulnieku mājām, pakalnā pie Brūveru mājām, pie Melnezeries u.c. Ir arī daži t.s. svētavoti. Nozīmīgākais avots, kura ūdeni izmanto vēl tagad, ir Kaļķlejas jeb Galtenes svētavots.

S.Rusmaņa un I.Vīka enciklopēdiskajā izdevumā "Kurzeme" par to lasām:

Kāpjošs, mutuļojošs avots izverd apm. 2 x 2 m lielā baltu smilšu bedrē vidēji 20 l minūtē. 100 m tālāk ir neliels dīķītis, kur nogulsnējas avotkaļķi. Dīķī redzami apkaļķojušies augi un zāles. Avotam blakus zvēru nomīdīts laukums. Tam spēcīgs bioenerģētiskais lauks. Apkārtnē žuburojas koku galotnes, novērojama atbalss no debesīm. No seniem laikiem avota ūdens lietots dziedniecībā. Te atrastas vairākas monētas, vecākās no tām attiecināmas uz 18. gs.

Tuvējo Kaļķleju māju iedzīvotāji atzīst, ka avota ūdens ne tikai garšīgs, bet arī ārstniecisks, tas tiekot diendienā lietots gan dzeršanai, gan ēdienu gatavošanai. Regulāri šo ūdeni lietojot, bērni augot veseli, neslimojot. Ja ievērotu senā teikā izvirzītās prasības, tad avota ūdens iegūšana nebūtu visai viegla - pēc ūdens esot jāiet tikai pusnaktī, pie tam tikai vienam, un jāsmej no tām vietām, kur ūdens virmo, mutuļo, tad tas esot īsti veselīgs, ar visām ārstnieciskām īpašībām.

Šī avota ūdens veselības uzlabošanai, visdažādāko slimību ārstēšanai izmantots jau gadsimtiem ilgi, par to liecina tajā atrastās senās monētas. Esot arī ticējums, ka naudu, kura iemesta avotā kā pateicība par kādas kaites izārstēšanu, nedrīkst no avota ņemt ārā, tad ņēmējam noteikti piemetīšoties kāda nelaime.

Grāmatas "Kurzeme" autori izsaka domas, ka tālākā pagātnē Galtenes svētavots varētu būt bijis plašākas svētvieta

4.att. Pie Galtenes svētavota

sastāvdaļa. Par to liecina tuvējo māju nosaukumi - Sventes (Zventes), Doras (šis nosaukums, iespējams, varētu būt saistīts ar senas dievības Tora vārdu). Apkārtnē, sevišķi Oksles kreisā krasta nogāzē, kur pretī kā milzu valnis slejas Gravas kalni, kupliem kokiem apauguši, ir ļoti gleznaina, daudz pauguru, seni ozoli. Ir arī veci kapulauki, Dzegužu pilskalns, netālu no tā Baznīckalns, kur bijusi sena kulta vieta. Ne visai tālu paceļas Elku kalns un skaistie Celpju pauguri, kur sākas Dursupes tecējums.

Vēl viens svētavots atrodas pie bijušajām Plaušu mājām, pāris kilometru no Rindzeles. Arī tas dziedējot visādas vainas. Kādreiz ap avotu bijušas kultivētas pļavas, tagad apkārtnē aizaugusi un pārpurvojusies, tādēļ avots nezinātājam grūti atrodams.

Par Plaušu svētavotu novada literāte Tatjana Andersone raksta tēlojumā "Sila valdnieks":

...Nemaz tālu nebija jāiet, kad pamanīju stigu. Koki un krūmi nedaudz pašķīrās, bet, jo tālāk gāju, jo staignāks kļuva. Beidzot es stāvēju slīkšņas malā. Ja arī te kaut kur bija avots, tad tam piekļūt nebija iespējams, un es griezos atpakaļ. Pa labi izgāju pārpurvotā pļavā. Gāju pa to vietu, kur mežs satiekas ar pļavu, spraucos cauri krūmājiem un centos atrast piemērotus ciņus, lai neiestigtu purva rāvā, līdz, kādas nojautas skubināta, paskatījos sāņus.

Es atrados līdzās avotam. Alkšņiem apaudzis, tas bija tīrs un dzidrs, un man ienāca prātā dzirdētie vārdi, ka alkšņi augot tikai tīrā augsnē. Avotā bija saskatāmas pat ūdens noskalotas saknes un nekur neredzēti ūdens augi. Avots nebija slīkšņā, tam varēja apiet apkārt.

Atcerējos - pirms gadiem trīsdesmit, meklējama

dzērvēnes, biju uzgājusi šo avotu, tikai no otras puses. Toreiz avots vēl nebija apaudzis krūmājiem. Toreiz tajā rotājās saule. Tagad lapoto koku ēnā avota ūdens, kaut arī dzidrs, tomēr likās tumšs. Noliekusies iesmēlu plaukstā ūdeni un ļāvu tam lēni iztecēt starp pirkstiem. Lielas un dzidras lāses cita pēc citas krita avotā.

-Vai tiesa, ka šī avota ūdens dziedē vainas un dara acis gaišākas?

-Jā,- atbildēja lāse, -kādreiz tas tā bija, bet ļoti ļoti sen. Toreiz te nebija aizaudzis staigājis, bet ziedošas pļavas, un saule, rītos pamodusies, te noskaloja savas acis.

-Un tiesa, ka pēc šī ūdens brauca pats muižas kungs, lai to lietu savās kristāla karafēs?

-Ne jau pats kungs brauca. Vai nu viņam sulaiņu trūka.

-Un tagad? Vai tagad avots šīs dziedinošās spējas ir zaudējis?

-Nezinu, tagad visapkārt ir purva dūkstis, un saule tikai pašā dienas vidū spēj palūkoties avotā, bet toreiz viņa te rotājās visu dienu.

A k m e ņ i

Nav novadā spilgti izteiktu dižakmeņu, bet visdažādāko laukakmeņu, sevišķi Dzirciema pusē, papildam. Tie bagātina kultūrainavu, kopš tālas pagātnes izmantoti apkārtnes māju celtniecībā un vēl tagad priecē acis ar savu krāsu un formu dažādību. Kopš pagājušā gadsimta beigām gan celtniecībā arvien vairāk lietoti sarkanā māla ķieģeļi, kurus izgatavoja ķieģeļceplī pie Mazrindzeles. Tie bijuši augstas kvalitātes un izmantoti daudzu apkārtnes ēku būvē (pagastu nami Zentenē un Dzirciemā, ēkas Rindzeles muižā, vārtu stabi pie Zentes pils u.c.).

E. Birznieks-Upītis tēlojumā "Pelēkā akmens stāstu" autora dzimtenē" piemin, ka Dzirciems atrodas kalnu, mežu un akmeņu bagātā apgabalā:

Akmeņu bagātība atrodama Dzirciema ezera notekā caur Jānīšu un Klankšu gravu. Vispirms te minams Pēdakmens, kuru vecie ļaudis turējuši par svētu, Kristus kāju iemītu, bet kuru bezdievīgais Šaldaris iemūrējis savas mājas pamatā Kolterkalnā, tad daudzie akmeņi pa visiem laukiem un no šķeltajiem lauku akmeņiem uzcelta vecā magazīnklēts no apakšas līdz pat augšējām gēvelēm, un lielie, apaļie akmeņi Bisnieku laidara pamatā.

Pateicoties rakstnieka E. Birznieka-Upīša grāmatai "Pelēkā

akmens stāsti", latviskai lauku ainavai raksturīgais pelēkais akmens kļuvis it kā par Dzirciema apkaimes simbolu. Rakstnieks jau savā laikā norādījis, ka viņa grāmatā tēlotais akmens nav saistāms ar kādu noteiktu, konkrētu laukakmeni novadā, tiesa, ļoti raksturīgs apkārtējai videi:

Viņš tur gulēja aiz ciema pakalna malā, šis pelēkais akmens, liels kā siena tupesis, nosūnojis, norepējis. Viņam visapkārt brūna sūna, siliņi zilajiem ziedīgiem, retie, panīkušie kadiķīši...

Līdz 1981.g. simboliskais Pelēkais akmens atradās pie Jānīšu mājām, bet mitrā, krūmainā vieta neatbilda rakstnieka tēlotajai videi, tādēļ Dzejas dienā 1981.g. septembrī atklāja jauno Pelēko akmeni tuvu Bisnieku mājām. Diemžēl jaunā akmens forma un atrašanās vieta maz atgādina rakstnieka tēloto.

5.att. Pie Pelēkā akmens (1989.)

Pastariņa svētkos 1987.g. rakstniece Ilze Indrāne izteica pārdomas par akmeņiem un cilvēkiem:

Ikviens pelēcis glabā savu, laikmetus pārdzīvojušu ziņu. Lai tikai būtu mums laiks pie senajiem akmeņiem piestāt un viņu valodā ieklausīties. Lai tikai būtu mums laiks katram savus Pelēkā akmens stāstus sadzirdēt.

Dzirciema novada Pelēkajam akmenim dzejas rindas veltījuši vairāki autori: Vītauts Ļūdēns, Lija Brīdaka, Mirdza Ķempe u.c. Dzejolī "Pelēkais akmens" M.Ķempe raksta:

*Tas akmens pelēkais, ar smilgām vīts,
Tas, lietus kapāts, rasas apslacīts,*

*Ciets laukos stāvēja, kur cieta dzīve bija.
Kalps vaigu bēdīgo pret viņu atbalstīja,
Un ļaužu asaras pār viņu lija.
Un sajuta tad akmens pelēkais,
Ka viņa mēmais stingums gaist.
Viņš runāt iesāka ar ļaudīm šiem
Par viņu mūžiem, posta nomāktiem,
Un viņa šķautnes atmirzēja spīvi,
Kad, gulies putekļos, viņš sauca jaunu dzīvi.
... Tās celtnes pamatos, ko mūžiem ceļam mēs,
Vēl nākamības audzes saredzēs,
Ka tautas brīvībai un laimei kaist
Ar patiesības spozmi akmens pelēkais.*

Dzirciema tuvumā atrodas arī Līdumnieku Velnapēdas akmens, ar kuru saistās teika par Velnu, kurš gulējis ezermalā pie Turku mājām, tā sauktajā Elleskaktā. Pagalvī viņam bijis akmens. Kad iedziedājies gailis (citā variantā - sācis skanēt baznīcas zvans), Velns pietrūcies kājās un skrējis pāri ezeram. Nonākot pie Kolterkalniem, viņam no rokām izšļucis akmens. Pret akmeni atspērdamies, Velns tajā ieminis savu pēdu. Šis akmens Kolterkalna pakājē atradies līdz 20. gadiem, kad tas saspridzināts un iemūrēts Līdumnieku mājas pamatos, kur pēdas nospiedums vēl redzams. Ir zināms, ka apmēram kubikmetru lielajā akmenī bijuši arī dažādu dzīvnieku pēdu nospiedumi. Pēc akmens saspridzināšanas atklājies, ka zem tā atradies vēl viens akmens. Cita teika stāsta, ka zviedru karavīri atkāpdamies zem akmens parakuši un noslēpuši savu kara kasi.

Vairāki akmeņi kā piemiņas zīmes skatāmi apkārtējās kapsētās. Ar zināmu māksliniecisku vērtību ir Inīņbergu dzimtas piederīgajiem veltītais piemineklis Dreimaņu kapsētā, kā arī mākslinieka Arvīda Drīzuļa akmenī veidotais tēva bareljefs Dāmnieku kapos.

No akmens robežstabiem saglabājies bijušo Zentenes un Nurmuižas pagastu robežstabs Sviķkroga-Nariņciema ceļa labajā pusē kilometrus četrus aiz Jaunbolām.

Bagātīgs ir laukakmeņu krāvums Zentenes parkā pie Gulbju dīķa. Tur izveidota grotas, kas tautā iesaukta par "Mello caurumu". Grotas iekšpuse mūrēta no sarkaniem ķieģeļiem, bet ieeja un uzbēruma mala iepretī dīķim - no laukakmeņiem, kuru apmēri visai iespaidīgi. Liekas, ka akmeņu krāvums veidots ar noteiktu atlasu - lai būtu savākti apkārtnes savdabīgākie akmeņi apjoma, formas un krāsu ziņā. Daudzveidīgi, neparasti akmeņi atrodami arī nedaudz tālāk pie arkveidīgā tiltiņa.

Viens no grotas tuvumā atrastajiem akmeņiem 1991. gadā aizvests un novietots Zentenes Sniedzēs - mājas dārzā. Senatnes pētnieks Ivars Vīks pieļauj iespēju, ka tas varētu būt

bijis sens upurakmens. Tas apstrādāts nezināmā veidā - ar izveidotu reljefu krusta zīmi un raksturīgiem iedobumiem, kas liek domāt, ka tas varbūt izmantots ziedošanas rituālos.

6.att. "Mellais caurums"

Augu un dzīvnieku valsts

Zentenes novads - pats mežainākais Tukuma rajonā. Plašākie mežu masīvi atrodas uz ziemeļiem no Talsu-Jūrmalas ceļa. Tās ir skaistas priežu audzes, kas aizņem Piejūras zemienes lielāko daļu līdz pat jūras līča piekrastei. Engures ezera rietumu malā daudz niedru, aug alkšņi, kārkli. Starp Dzedrupi un Jurgupi ir bērzu un apšu meži, lielā platībā dumbbrāja tipa meži. Arī starp Zenteni un Lamiņiem stiepjas skujkoku un jauktu koku meži, retāk bērzu birtalas, ozolu audzes.

Samērā daudz saglabājušies dižkoki, galvenokārt ozoli: pie Inniņu mājām (7,05 m apkārtmērā), Rindzelē (6,3 un 5,1 m), trīs ozoli Brančkalnā (5,1 m, 5,2 m un 5,3 m), pie Vēverīšiem (5,6 m), Līvena ozols mežā pretī skolas dārzam (5,1 m), pie Purviņu mājām (6,85 m), Kraujas kreisajā krastā pie Kaļķlejas (5,8 m) u.c.

Pie dižkokiem pieskaitāms osis pie Siliem (4,3 m), liepas pie Druvām (6,9 m) un Lamiņu Bullēniem (5,3 m), goba pie Zentenes Kungu kapiem (4,5 m).

Pie Bisnieku mājām graviņas malā aug t.s. Pastariņa liepa ar pieciem žuburiem, kura vairākkārt pieminēta E.Birznieka-Upīša darbos un kuru rakstnieks atceras vēl mūža nogalē:

Jaunībā mana vismīļākā vieta bija vecā liepa, kur pašā stūrī no staba varēju iekāpt. Šeit biju ierīkojis īpatnēju ligzdu:

*savācis no zariem un lapām
sev ļoti īpatnēju guļamvietu,
kur lasīju, rakstīju, bet pa
lielākai, skatoties debesīs,
fantazēju.*

7.att. Vēverīšu ozols

8.att. Pastariņa liepa

Te arī radusies ierosme grāmatai "Vecā liepa".

Retāk sastopami koki, krūmi u.c. augi atrodami parkos - Zentenē, Lamiņos, Rindzelē, Dursupē. Kupli sazarojis un varenām saknēm spēcīgi iesakņojies sarkanais skābardis Zentenes parkā. Te aug arī vairākas milzīgas lapegles, sarkanā kļava, papeles, ogu īve un citi svešzemju koki un krūmi. Pie skolas aug Latvijas vecākā īve (2,35 m).

Rindzeles parkā atrodams kārpainais bērzs, Dursupes - šķeltlapu dižskābardis. Pie Cēres Vīnkalnu mājām ir zīdkoku stādījumi. Zentenes apkaimē vairākās nomaļās vietās var atrast naktsvijoles, parkā koši dzelteniem ziediem pavasaros saplaukst savvaļas tulpes. Pļavās un grāvmalās uzdzied dzeguzenes,

visagrāk pavasaros mežmalās uzplaukst zalktenes. Apkārtņē daudz mežābeļu, arī korintes, vilkābeles.

Novada dzīvnieku valsts sevišķus pārsteigumus nesagādā. Mežos gadās sastapties ar kādu alni, vakaru notumsā pamanīt mežacūku baru, dzirdēt rejam stirnāzi. Kraujas upītē strauji savairojušies bebri. Zentenes parka veco koku dobumos un pils pagrabos atrodami sikspārņi. Parka kokos nereti dzird pūču klaigas, bet krūmājā lielos daudzumos savairojušies vīngliemeži.

Atkal laukos var dzirdēt griezi griežam. Vasarai sākoties, iespīgojas pa jāntārpiņam. Pēdējos gados arvien biežāk atlido cēlie baltie gulbji. Tie mēdz uzturēties gan Teņņu dīķī, gan arī citur, kur uzplūduši pavasara ūdeņi. Bagātīgi ligzdo baltie stārķi (Zentenes centrā trīs ligzdošanas vietas.). Reti, tomēr redzēti melnie stārķi - Oksles pusē, Jaunpļavās Medņu māju tuvumā, Jēču ceļa malas mežos. Engures ezers un tā piekrastes meži, krūmi, pļavas ir pazīstama daudzu putnu sugu ligzdošanas vieta. Ezerā izveidota ornitoloģiskā lieguma zona.

Interesanti lasīt, kā uztverts novada, sevišķi Dzirciema puses dabas ainavu skaistums pirms simts gadiem. Par to uzzinām Rēvelē 1904.g. vācu valodā izdotajā grāmatiņā "Dievzemīte", ko sarakstījis Edgars Baumanis, ar apakšvirsrakstu - "Ceļotkāra studenta piezīmes 1893.gadā." No Rideju puses nākot,

...drīz mēs tālumā pakalnē ieraudzījām staltu Dzirciema baznīcu. Iegriezāmie pie skolotāja, varena biškopja, kurš mūs tūlīt pacienāja ar īstu kuršu medu. /../ No baznīcas ceļa atklājās jauks skats uz lejā gulošo pievilcīgo Dzirciema ezeru. Pacilājoša bija pastaiga uz netālajiem Kolterkalniem. Tur bija vēl redzama ozolu birzs - daļa no kādreiz lielā meža, kas agrāk aplūpis visus uzkalnus. /../

Ļoti skaisti bija uz ezera, kur mēs braucām ar laivu. Klusu tas atdusējās, vakara gaismas apmirdzēts. Uzkalnā stāvēja glīta baznīca ar slaidu torni. Apkārt bija zaļi krasti, pauguri, ielejas un tumši meži.

Ezera galā no zaļiem krūmājiem iznira tumšsarkani apjuntā muižas ēka. Mazā saliņa, "Velna spilvens", mīlīgi gulēja straumes vidū. Vējā lēni līgojās krastmalas niedres. Pāri ezeram pārgalvīgi lidinājās bezdelīgas. Tas viss radīja apvidus ainavas īpašu pievilcību.

(Baumann Edgar. "Im Gottesländchen". Aufzeichnungen eines wanderfrohen Studenten aus dem Jahre 1893. Reval, 1904.)

leskatīties novada pagātnē, toreizējos cilvēkos un viņu

darbā, priekos un bēdās var, lasot rakstnieka E. Birznieka "Pelēkā akmens stāstus", Pastariņa triloģiju u.c. literāros darbus. Savukārt tieši šī vide, apkārtnes skaistums, dabas daudzveidība lielā mērā ietekmēja rakstnieku, veidojot par labu dabas novērotāju, savas dzimtās puses attēlotāju literatūrā. Tā literatūrkritiķis un rakstnieks Edgars Damburs apcerējumā "Ernesta Birznieka-Upīša dzīves un daiļrades ceļš" raksta:

Dzirciema ainava nav nemaz tik vienmuļa: mežā un laukā jūtīgam prātam paveras valdzinoša dažādība. Kaut vai neaizmirstamais Kolterkalns ar mūžsirmajām eglēm. Cik reizu jaunais Ernests šeit nav klaiņojis, priecājies par meža noslēpumainību, sēdējis Klankšupītes krastā, klausījies ūdeņu čalā un zāļu biezokņa šalkās. Varbūt šajā klusajā stūrītī netraucētās pārdomās atritinājies viens otrs nākamā stāsta pavediens. Un vai mazums kāpaļāts pa Ziņķu kalnu, kas ir pati augstākā Dzirciema virsotne. Saulainā dienā vai skaidrā novakarē no tā paveras brīnumjauka ainava: zilganās dūmakās tītie meži, pļavu un tīrumu laukumi, apvāršņa malā tikko sajaušamā jūras kuprainā mugura. /./ Arī svešatnē, dažreiz naktī guļot vaļā acīm, rakstnieks bieži aizstaigājis uz mīļajām vietām. Licies, ka tepat aiz loga lēnā vējā šūpojas vecā liepa, tā it kā mudināt mudina nepagurt.

Gadu gājumā, mainoties politiskajiem un sociālajiem apstākļiem, jūtami pārveidojusies novada vide. Sakarā ar iekopto, turīgo viensētu izpostīšanu padomju okupācijas gados ainava kļuvusi nabadzīgāka, nesakoptāka, izzuduši daudzi tīrumi, dārzi, sagruvušas ēkas, aizauguši krūmiem daudzi lauki, izzuduši vai kļuvuši nelietojami kādreiz labiekārtotie lauku ceļi.

Jauni, cerīgāki asni izlaužas pēc valstiskās neatkarības atjaunošanas, kad daudzi atguvuši zemi privātīpašumā. Reti, tomēr šur tur redzamas jaunu ēku spāres, sakoptāka kļuvusi daudzu māju apkārtnes, atkal rodas savas sētas apziņa, ticība savam darbam, kas ļaus atdzīvoties kādreizējam novada skaistumam un turībai, sakoptai kultūrvidei.

APDZĪVOTAS VIETAS. MUIŽAS.

Kultūrvidi veido arī ēkas, celtnes. Tās iekļaujas ainavā, saplūst pagātne ar tagadni. Nav vairs daudz novadā seno, savdabīgo celtnu, sevišķi veco lauku sētu. Pazudušas seno laiku liecinieces - rijas, arī klētis ar arkveida stabiem, kā arī daudztelpu (rindu) klētis, kādas bijušas izplatītas vēl pagājušajā gadsimtā (piemēram, Bisnieku mājās). Senatnīgās dzīvojamās mājas, ja arī vēl kur saglabājušās, ir laika gaitā pārbūvētas, zaudējušas sākotnējo izskatu. Pāris vietās bojā gājušo māju vietā vēl var skatīt palikušos apvalkdūmeņus, t.s. manteļskursteņus (bij. Inniņās un Sviķkrogā). Senatnīgu pirtiņu var vērot vēl Pīnēs.

Ilgāku mūžu piedzīvojušas vairākas veco muižu ēkas, pils, baznīcas un citas mūra celtnes - vēdzirnavas (Lamiņos 1816.g., Cērē 1884.g.), arkveida tilti (pirms Rēzēm pāri Kraujas upītei, pie Ezerniekiem, Zentenes parkā).

Muižas Latvijā izveidojās 14., 15. gs. kā Livonijas ordeņa mestru, arī bīskapu vasaļu lēņi un pastāvēja līdz neatkarīgās Latvijas laikam. Latvijas kultūrainavu grūti iedomāties bez muižu celtnēm, parkiem, apkārtējām saimniecības ēkām. Gadsimtiem veidotas, rūpīgi koptas, muižas harmoniski iekļāvās apkārtējā dabā.

Zentenes muiža

Senais centrs - firsta pils ar pārējām muižas ēkām - paslēpies vecā parka lielajos kokos. Kā muiža veidojusies tālā pagātnē, trūkst precīzu ziņu, vēsturiskās liecības ir visai skopas un fragmentāras.

Vissenākās ziņas ir no 16.gs., kad Zentene bijusi izlēņota Lamiņu muižas īpašniekam Hermanim Butlaram. 1540.g. ordeņa mestrs Zenteni izlēņojis ordeņa padomniekam Filipam fon Brigenam, Stendes, Vecmoku u.c. muižu īpašniekam. Uz izlēņotās zemes dzīvojuši 2 cilvēki, saukti Senten. Iespējams, ka no tā arī cēlies vēlākās muižas nosaukums. Kā muiža Zentene pirmo reizi pieminēta 18.gs. sākumā. Īpašnieki muižai mainījušies vairākkārt - Brigens, Vīgants, vairāki Sakenu dzimtas pārstāvji. Redzamākais no viņiem - Ernsts fon Ostensakens, hercogienes, vēlākās Krievijas carienes Annas Ivanovnas galma maršals, kura īpašumā Zentenes muiža bija līdz 1818.gadam. Kopš tā laika, līdz pat Latvijas laika zemes reformai 1923.g. Zentenes pils ar apkārtējām zemēm ir Līvenu dzimtas īpašums.

Jau 1804.g. kaimiņos esošās Balgales un Pēterciema muižas ieguvis grāfs (no 1836.g. - firsts) Karls Kristofs fon Līvens. Viņš apprec Pētera Ernsta fon Ostensakena, toreizējā Zentenes muižas īpašnieka, meitu Vilhelmīni. Pēc Vilhelmīnes un viņas

tēva nāves 1818.g. Karls Kristofs fon Līvens kļūst arī par Zentenes muižas īpašnieku.

Līvenu dzimta ļoti plaši sazarojusies dažādos Latvijas, Krievijas un Lietuvas novados, kurai piederējuši lieli īpašumi, daudzas muižas. Līveni devuši ievērojamus sava laika valsts darbiniekus. Redzamākais no viņiem - Karls Kristofs fon Līvens (1765. - 1844.). Ieguvis cara armijā ģenerāļa pakāpi, bijis Arhangeļskas kara gubernators. No 1828.g. līdz 1833.g. - Krievijas izglītības ministrs. Nozīmīga viņa loma izglītības sistēmas izveidē cariskajā Krievijā: bijis Tērbatas skolotāju semināra dibinātājs, kurators Tērbatas universitātē, rosinājis skolu dzīvi Kurzemē, palīdzējis arī Irlavas skolotāju semināra izveidošanā 1841.gadā.

Pēc viņa nāves 1844.gadā par Zentenes īpašnieku kļūst viens no viņa pieciem dēliem - Karls fon Līvens (1799. - 1881.). Vēlākais muižas īpašnieks Nikolajs Līvens atdāvina to māsaī Šarlotei, kura nodod muižu kopīpašumā dēliem Georgam un Leo. Georgs Līvens bija Talsu apriņķa maršals, Kabiles īpašnieks, precējies ar Valeriju fon der Reki. Leo Līvens precējies ar grāfieni Amāliju fon Keizerlingu.

No 1907.g. Zentenē saimnieko Nikolauss fon Līvens (1862. - 1937.). Viņš apprec Nurmuižas un Nogales muižu īpašnieka meitu Konstanci fon Firksu. Ģimenē bija pieci bērni - Egons, Zigrīda, Nikolauss, Marija-Luīza un Joahims, kas dzimuši ap gadsimtu miju. Konstānce ar meitu Zigrīdu Zentenes pilī dzīvoja līdz 1939.gadam, kad aizbrauca uz Vāciju. (Plašs pētījums par Līvenu dzimtas koku ir grāmatā *"Urkunden und Nachrichten zu einer Familiengeschichte der Barone, Freiherren, Grafen und Fürsten Lieven"*, II Teil von Alexander Liwen, Mitau, 1901.)

9.att. Zentenes pils 20. gs. sākumā

Kad un kā veidojies sākotnējais muižas centrs, kāda bijusi pils ēka, nav zināms. Tagadējā pils celta 19.gs. 40.gados. Pirms gadiem desmit, restaurējot pils galvenās kāpnis, atrada uzrakstu vācu valodā, ka kāpnis ierīkotas 1843.gadā, to tad arī aptuveni var uzskatīt par pils uzcelšanas gadu. Ticami, ka jaunā pils celta uz vecās pamatiem. (Par pili, tās telpu iekārtojumu tuvākas ziņas rodamas H.Piranga grāmatā *"Das Baltische Herrenhaus, III"*, izd. Rīgā, 1930.g.)

Ēka visumā izskatās piezemēta. Reprezentatīvi veidots viduskorpuss, kas pavērsts uz kastaņu alejas pusi, uz galvenajiem vārtiem. Celtnes vidusdaļa balstās uz diviem masīviem stūra pilastriem, starp kuriem divas majestātiskas joniešu kolonnas, virs tām - firstu vāpēnis. Pa plašām uzejas kāpnēm no terases var nokļūt pils centrālajā daļā - lielajā zālē.

10.a att. Lielā zālē. Stūra pilastru, griestu rotājuma fragments. 1990.g. restaurācija

10. att. Lielā zālē. 20.gs. sākuma fotogrāfija

Te rīkotas viesības, reprezentablākas pieņemšanas. Zāles sienu un griestu rotājumi, rūpīgi veidotā frīzu josla, pilastru, parketa grīda, kamīns, spoguļi un gaumīgi izvietotās mēbeles te patīkami pārsteidza katru pils apmeklētāju.

Blakus, t.s. mazajā zālē, bija ēdamistaba svinību gadījumos. Ēdieni ar vienkārša lifta palīdzību piegādāti no pagrabu telpām, kur atradās plaša virtuve un istabas kalpotājiem.

Pārējās pirmā stāva telpās - istabas bērniem, firsta darba kabinets, kafijas un tējas istaba, guļamistabas, bērnu rotaļu telpa u.c.

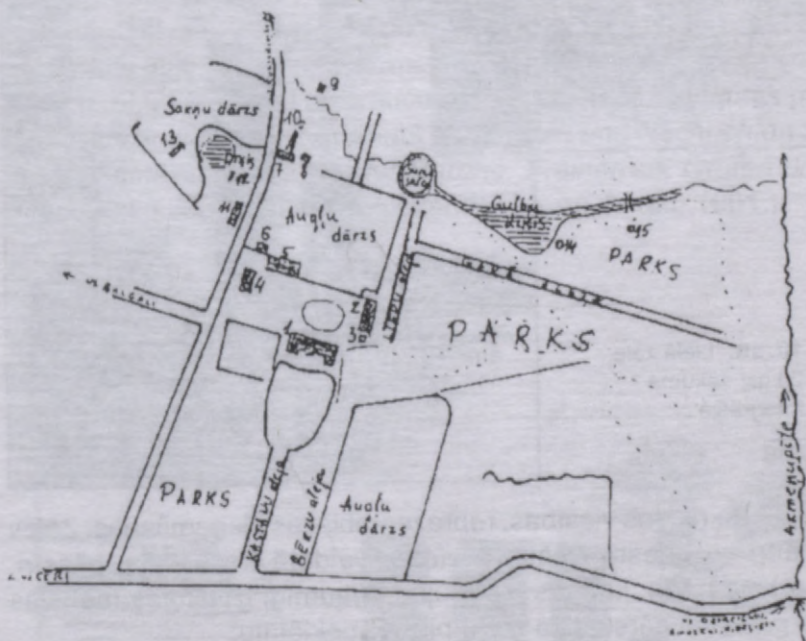

11.att. Skats cauri telpām pirmajā stāvā. 20.gs. sākums

klēts, zirgu stallis, siltumnīca, kalpu dzīvojamā māja u.c. Tika ierīkota kanalizācija (saglabājusies vēl tagad), nedaudz vēlāk - arī ūdensvads.

Augšējais stāvs iekārtots vienkāršāk. Abos pils galos, kurus savienoja jumta pāreja ar grezni veidotām čuguna margām, atradušās vairākas istabas viesiem. Pilī ir trīs kāpnes - mazākas abos spārnos un lielās kāpnes centrālajā daļā.

Pils būve reizē ar parka iekārtošanas darbiem paveikta īsā laikā. Dažādi celtniecības speciālisti uzaicināti no Vācijas. Gandrīz vienlaicīgi ar pili uzbūvētas arī daudzās saimniecības ēkas, kūtis,

12.att. Zentenes muižas centra plāns (1922)

1- pils 2- muižas kalpotāju māja 3- putnu kūts 4- klēts 5- zirgu stallis 6- cūkkūts 7- siltumnīca 8- stallis 9- pirts 10- dārznieka dzīvoklis 11- malkas šķūnītis 12- putnu kūts 13- smēde ar dzīvokli 14- grota "Melnais caurums" 15- baznīciņa-kapela

Rūpīgi un pārdomāti izplānots parks ar alejām un retu koku stādījumiem. Ap parka centrālo daļu uzcelts akmeņu mūris. Izrakts t.s. Gulbju dīķis, kura malā izveidota grota, firsta ģimenes un viesu atpūtas vieta. Nostāsti vēsta, ka grotu ar pili savienojusi apakšzemes eja, kura jau sen aizmūrēta.

13.att. Arkveida tiltiņš parkā

No dīķa iztecēja neliels strautiņš, tam pāri arkveida mūrēts tiltiņš. Nedaudz tālāk bijis neliels mākslīgs ūdenskritums. Turpat, tuvu "Mellajam caurumam", firstu ģimenes vajadzībām uzcelta baznīciņa - kapela, tā vairs nav saglabājusies. Gulbju dīķa pretējā pusē izveidota mākslīga saliņa, t.s. Suņu sala, tur aprakti firstu iemīļotie četrkājainie draugi.

Daudz darīts, lai pils apkārtnē būtu skaista. Par to diendienā rūpējās muižas dārznieks un viņa palīgi. Visvairāk darba un izdomas ieguldīts parka izveidē (apm. 20 ha). Parka apveidi vēl daļēji saskatāmi. Pretī pils terasei aiz zālāja sākas Kastaņu aleja. Paralēli tai, blakus augļu dārzam bijusi Bērzu aleja, tagad lielākā daļa bērzu jau nolūzuši. No divām pusēm veco akmens mūru ieskauti, sakuplojuši gan vietējie, gan citzemju koki: ozoli, oši, liepu puduri, slaidas lapegles, vareni sazarojis sarkanais skābardis, spilgti atšķīroties no pārējiem kokiem, ir arī sarkanlapu kļava. Daudzveidīga bijusi egļu izvēle. Stādītas sudrabegles, Kanādas egles un parastās. Kastaņu alejas sākumā atrodama ogu īve, to gan nomākušas apkārtējās milzu lapegles. Netālu no sarkanā skābarža aug tūja, kuras apkārtmērs ir 170 cm.

Pils pretējā pusē parks bijis plašāks, ar sazarotu celiņu un taku tīklu, ar Liepu aleju un Garo aleju, kas tālāk aizved mežā. Pretī pilij zālāja malā zaļo vecākā un lielākā Latvijas īve.

19. gs. pašās beigās pie firsta Līvena par dārznieku sāk strādāt Fricis Gūtmanis, kurš šo pienākumu pildījis vairāk nekā

20 gadus. Viņa meita Frīda Zeltiņa savās atmiņās raksta:

14.att. Muižas dārznieks Fricis Gūtmanis ar sievu Annu 1907.gadā pie dārznieka mājas. (Anna - prof. K.Berga māsasmeita)

Mana tēva aprūpē bija divi nelieli dārzi, no kuriem vienu viņš ierīkoja pilnīgi no jauna. Bija lecektis un paprāva siltumnīca, kurā auga palmas, agaves un daudz puķu. Tika sagādāti pāvi, kas lepni greznoja dārzu. Reiz atveda arī fazānus.

Augļu un ogu raža bija tik liela, ka muiža to patērēt nevarēja. Novākšanas laikā nāca palīgos kalpmāju sievietes ar bērniem. Ogas bēra lēzenās kastēs, un jau naktī mans tēvs bija ceļā uz Tukumu. Tāpat tas bija ar āboliem. Ziemas šķirņu āboli nonāca muižas pagrabā, rūpīgi salikti plauktos pa vienai kārtai. Vairākus gadus bagātu ražu deva tēva stādītās bumbieres, kādi 15 koki. Augļi bija lieli,

pelēkzaļi un sulīgi. Ziemas vakaros viņš no klūdziņām nopina augstus grozus un tos, pilnus ar bumbieriem, pa "zemes ceļu" pats veda uz Rīgu.

Muižas apkārtnē tiešām bija krāšņa - kopta un rūpīgi saudzēta. Atceros, ka mans tēvs pie pašas muižas stādīja retus kokus ar tumši sarkanām lapām un Vāczemes eglītes gar iebraucamo ceļu. Vasarā ap pašu pili izrindoja agaves un palmas "atpūtai".

Sevišķu saimnieciskās dzīves rosību var vērot 20.gs. sākumā firsta Nikolausa Līvena laikā. Galvenais muižas saimnieciskās dzīves vadītājs bija muižkungs jeb pārvaldnieks. Zentenē tas bija Reiteršelds, pēc tautības zviedrs, kurš dzīvoja netālu no pils - Brančkalnā.

Par muižas līdzekļiem firsts algojis plašu darbinieku saimi: vagaru, galveno lopkopēju, virsmežzini, ārstu, mācītāju, dārznieku ar palīgiem, pastmeistaru un ziņnesi, galdnieku, mūrnīku, kalēju, skursteņslaucītāju, stallmeistaru, jumīki. Vēl bija vesels kalpotāju loks tieši firsta un viņa ģimenes locekļu

14.a att. Firsta bērnu
governante Šarlote
Feierabenda (20.gs. sāk. foto)

vajadzībām - virtuves darbinieki, istabmeitas, bērnu audzinātāji, sulaiņi, zirgu puīši, vēlāk arī šoferis, kad firsts iegādājās apkārtnē neredzētu brīnumu - auto.

Pirms Pirmā pasaules kara Zentenes muižai piederējušas 23 mājas ar tām piegulošo zemes platību. Zemes apstrādei izmantoja 30 zirgus. Vēl firsta zirgu stallī bija 12 izbraucamie zirgi. Karietei priekšā tika jūgti 6 zirgi.

Liekas, ka muižas vara, prasības, pienākumi Zentenes novada ļaudīm neuzgūlās ar tādu smagumu kā daudzviet Latvijā. Toreizējā sabiedrībā firstu Līvenu dzimtas pārstāvji raksturojami kā

15.att. Firsta Līvena
ģimene (ap 1907.g.).
Firsts Nokolauss
Līvens, firstiene
Konstance, bērni (no
kreisās - Egons,
Zīgriņa, Nikolauss,
Marija Luīze,
Joahims)

16.att. Līvenu ģimene pils terasē ap 1920.g.
Otrais no labās - firsts N.Līvens

izglītoti un visumā augstas kultūras cilvēki, attiecībās ar muižas ļaudīm bija prasīgi, bet reizē arī saprotoši, izturējās korekti. Varbūt arī tāpēc 1905. gada atriebības ugunis neskāra Līvenu muižas ne Zentenē, ne arī Balgalē un Pēterciemā.

Zentenes muižas dārznieka meita F.Zeltiņa atceras firstu Līvenu kā

...kalsnu, gara auguma vīrieti pusmūža gados, lēnu pēc dabas. Turpretī firstiene - pamaza, skarba, runāja nervozi un bez mitas. Pierunāja vācu valodā manam tēvam pilnu galvu ar visādiem norīkojumiem. Katru rītu vajadzēja viņiem uznest kādu ziedošu puķu podu vai grieztu ziedu.

Pastāvēja likums, ka bērniem, kungus sastopot, jābučo roka. Mēs ar brāli, redzot viņus nākam, jau pa gabalu devām kājām vaļu. Bet gadījās arī tā, ka uznāca virsū nemanot. Firstiene tad jau pa gabalu stiepa savu cimdotu roku, kamēr firsts - nekad. Viņš tādā brīdī mums noglaidīja galviņas.

Gadsimtiem cauri Līveni nav aizmirsuši savu lībisko izcelsmi, varbūt arī tas tuvināja viņus apkārtējiem ļaudīm. Pagājušā gadsimta beigās Zentenes apkārtnē gūtie iespaidi un vērotais atainoti E.Baumaņa grāmatiņā "Dievzemīte", kur, starp citu, arī pieminēta Līvenu izcelsme - pēc seniem nostāstiem, viņi cēlušies no līvu ķēniņa Kaupo. Tāpēc vecais firsts dažkārt sarunās ar saviem ļaudīm sacījis: "Ich bin ja auch eures Stammes." (Es taču arī esmu nò jūsu cilts.)

17.att. Muižas ļaudis. Gadsimta sākuma foto. Centrā - dārznieka Fr.Gūtmaņa ģimene

Firstu ģimene nav norobežojusies no pils kalpotāju bērniem. Dažkārt tiem bijusi iespēja uzturēties arī pils tuvumā, piedalīties firsta bērnu rotaļās. F.Zeltiņa atceras:

Firsta ģimenē bija 3 dēli un 2 meitas. Viņi visi bija par mani vecāki. Ziemā mēs bieži braucām kopā ar ragaviņām no

zirgu stallja uzbraucamā kalniņa. Protams, mūsu ragaviņas pašu taisītas, viņu - glītas, pirktas.

...Un baltie Ziemassvētki. Mēs, muižas amatnieku ģimenes, ar bērniem svētku vakarā gājām pie firsta uz eglīti. Pils spožās ugunis mūs sagaidīja ar lielu, izpušķotu egli. Visi kopā dziedājām dziesmas klavieru pavadījumā. Princeses baltās drānās bērniem dalīja piparkūkas, konfektes un dažus lielos zeltītos riekstus. Arī mūsu vecāki tika apdāvināti.

Pils tuvumā bērniem arvien bijis ko redzēt un dzirdēt:

Atceros, ka skanēja arī medību taures un dzinēju klabeklīši. Tas notika samērā reti, un pats firsts nepiedalījās, gan dēli un ielūgtie viesi no tuvākām muižām. Tad klētī sakāra dažnedažādus medījumus. Putnus parasti "iepūdēja", tad tie esot īsti garšīgi.

Arī zirgu stallis mums bija iemīļots. Tur pazinām katru zirgu. Firstu bērniem stallī mīta mazs zirdziņš - ponītis. Ziemās mūsu firsti devās tālākā braucienā uz Jelgavu. Tur pa laikam satikās muižnieki no visas apkārtnes.

Apkārt muižas centram un parkam izveidots ceļš, no kura starveidīgi atzarojas citi ceļi, kas ved uz tuvākām un tālākām apkārtnes muižām - Balgali un Dursupi, Cēri un Oksli, Lamiņiem un Kaivi, Dzirciemu un Brizuli, Rindzeli un Rideļiem. Atsevišķs ceļš aizvijas līdz Talsu-Slokas lielceļam un tālāk uz mežziņa mājām Cukuriņos. Pa kādreiz labi iebrauktu ceļu varēja nokļūt līdz kilometrus četrus attāļajai Dumpietei.

Bieži bija muižnieku ģimeņu savstarpējie kontakti - ierašanās kaimiņu pilīs viesībās, medībās, ballēs, ģimenes svinībās. Ciemošanās nereti bija ilgstošas, viesi varēja dzīvot speciāli viņu uzņēšanai paredzētās istabās un baudīt firsta viesmīlību. Tā pilī atsevišķas telpas bija iekārtotas firsta radniekiem Zīversiem.

Īpašuma tiesības uz Zentenes pili un muižas zemi Līveni zaudēja 1923.gadā, kad zemes reformas rezultātā firstu īpašumā

18.att. Pils 1977.gadā

atstāja tikai netālu esošās Ķeņģu mājas, kā arī atļāva dzīvot dažās pils augšstāva telpās. Tur firstiene Konstance ar meitu Zigrīdu nodzīvoja līdz 1939. gadam, kad aizbrauca uz Vāciju.

Pils telpās 1938.g. darbu sāka Zentenes pamatskola. 1990. g. pils daļēji restaurēta (lielā zāle, centrālā kāpņu telpa).

Lamiņi

Viena no Zentenei tuvākajām bija Lamiņu muiža (vācu - Lamming), pirmo reizi rakstos pieminēta 1397.gadā. Visilgāk, turpat 300 gadu, tā bijusi Butlaru dzimtas īpašums. 18.gs. vidū Lamiņus iegūst bijušais franču armijas majors Vilhelms Heinrihs Līvens, kam piederēja arī netālā Sēmes muiža. Šai laikā ieviesies nosaukums - Līves muiža (Lievenhof). 1809.g. Līveni muižu pārdod Ferdinandam Firksam. Bet jau gadu vēlāk te sāk saimniekot Rīgas lieltirgotājs Jakobs Fērmanis. Viņa laikā celtās muižas ēkas saglabājušās vēl tagad - akmens mūra vējdzirnavas (1816.g.), vairākas saimniecības ēkas un tuvējā pakalnā apļveida kapliča ar kupolu un priekšplānā izvirzītām kolonnām.

19.att. Lamiņu muižas pils

19.gs. vidū Jakoba Fērmaņa dēls Pēteris sāk muižas pils celtniecību. 1857.g. pabeigtā, klasicisma stilā celtā ēka majestātiskāk izskatās no parka puses, jo tai cēlumu piešķir portiks ar sešām kolonnām. Parks neliels (2,2 ha). Tas izveidots jau 18.gs. vidū, terasveidīgs (4 terases). Abpus centrālajai ejai dekoratīvo koku un krūmu grupas, celiņus ietvēruši cirtpi dzīvžogi. Ierīkoti arī dīķi ar mākslīgi veidotām saliņām.

1858.g. muiža tiek pārdota ārstam Aleksandram Hartmanim, bet kopš 20.gs. sākuma tā piederējusi krievu kņazam Eristovam.

No visām novada un arī vēl tālākas apkaimes muižām Lamiņi ir vienīgā, kurā baznīca atrodas pašā centrā. Tā blakus

pilij veido dominanti - no Kaives puses jau tālu saskatāms baznīcas baltais tornis ar sarkanīgo jumtu.

Lamiņu centrā saglabājušās senās celtnes, veidojot veselu ēku ansambli, tagad ir vietējas nozīmes arhitektūras pieminekļi - pils, baznīca, stallis, klēts, kapliča.

Rindzele

Pils ar muižas ēkām atrodas Rindzeles ezera krastā. Pie pils parks, kurā vairāki dižkoki.

14. - 16.gs. Rindzele ar plašu apkārtējo teritoriju piederējusi latviskas izcelsmes Dumpjānu dzimtai. 16. - 18.gs. Rindzele ir Brigenu īpašums. 1836.g. Rindzeles muižu iegūst Aleksandrs grāfs Lambsdorfs, vēlāk to manto viņa dēls Georgs.

Man, protams, ir interesanti redzēt ar savām acīm zemi, kur mani senči dzīvojuši sešus gadsimtus. Par dzīvi Latvijā man daudz ir stāstījuši mani vecvecāki, pēc viņu nostāstiem jau pazinu Talsus, Galteni, Rindzeli, ko jau esmu apmeklējis.

Tā izsakās grāfs Hāgens fon Lambsdorfs ("Lauku Avīze", 1991.g. 25.okt.), viens no Rindzeles grāfu pēctečiem, Vācijas vēstnieks Latvijā drīz pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas. Izrādās, ka viņa senči dzīvojuši Latvijā kopš 13.gadsimta. Viņa vectēva brālis 1901.-1906.g. bijis Krievijas ārlietu ministrs. Bet cits no viņa senčiem - Krievijas impērijas laikā Kurzemes pirmais ģenerālgubernators.

Neilgi Rindzeles muiža ir Muhanovu īpašums. No viņiem 1884.g. muižu nopērk Alfreds Armitsteds. 1912.g. par muižas īpašnieku kļūst Georgs (Džordžs) Armitsteds (1847.-1914.), kurš bija arī Rīgas pilsētas galva 1901.-1912.gadam.

Par britu izcelsmes sazaroto Armitstedu dzimtu, sevišķi par savu vectēvu Džordžu Armitstedu, atmiņas uzrakstījusi viņa mazmeita Moda Redklifa (1902.-1993.). Latvijā viņas grāmata ("*Baltijas stāsti. Armitstedu dzimta laikmetu griežos*", Rīga, 1997.), izdota, atzīmējot Dž.Armitsteda 150 g. jubileju un viņa lielo ieguldījumu Rīgas pilsētas saimnieciskās un kultūras dzīves uzplaukumā.

Viena no Modas Redklifas atmiņu grāmatas nodaļām ir "Rindzele", kur autore raksta, ka *Rindzele bija dāvājusi daudz laba četrām mūsu dzimtas paaudzēm. Iestājoties vasarai, Armitstedi no Rīgas parasti pārcēlās uz Rindzeli, gleznaino lauku īpašumu. Sevišķi kupls radinieku pulks arvien sabrauca Jāņos.*

Karstās vasaras dienās meži piedāvāja tīkamu paēnu, egles ar augstajiem, iesarkanajiem stumbriem un lietussargiem līdzīgo skujoto zaru piramīdu slējās apkārt kā milzu karapulks.

Gaisu pildīja skuju un trūdošu lapu smaržas. Visās malās skatiens uzdūrās mazajām, spilgti dzeltenajām gailenēm, meža zemes un zilenes auga pārpinībā. Tā bija paradīze gan pieaugušajiem, gan bērniem.

Interesanta ir nelielā atmiņu epizode par kaimiņu muižnieku:

Kaimiņu Rindzelē bija maz, to mājas atradās izklaidus, un mātei atmiņā bija iespiedies vienīgi grāfs Lamsdorfs, kura ģimene dzīvoja kaimiņos, tomēr vairākas jūdzes attālu. Viņi mēdza negaidīti ierasties ciemos dienas vidū, skaidri zinādami, ka tiks pamieloti ar lieliskām pusdienām, un bez īpašām grūtībām panākdami, lai vecmāmiņa uzlūdz viņus uzkavēties.

Viņus bija iesaukuši par izsalkušajiem Lamsdorfiem, jo tie uzradās pēc regulāriem starplaikiem un vienmēr ap to stundu, kad vajadzēja pasniegt pusdienas.

1914.g., kad nomira Džordžs Armitsteds, viņa brālis Rindzeli pārdeva savam svainim baronam Edgaram Krideneram. Pēc Pirmā pasaules kara pils nodegusi.

Marijas Rozenbergas atmiņu stāstījums (1992.g., Kaibīšos):

Kļūdušas baumas, ka barons savu īpašumu apdrošinājis par ļoti augstu cenu Vācijā un pats licis savam zirgu puisim muižu nodedzināt. Ap to pašu laiku nodegušas arī divas Rindzeles muižai piederošas dzimavas. No skaistās Rindzeles pils pāri palika tikai nepilna trešā daļa - tukša un izdegusi. Pēc kara pilī ierīkoja nespējnieku namu. Šajā laikā arī atremontēja daļu izdegušās pils.

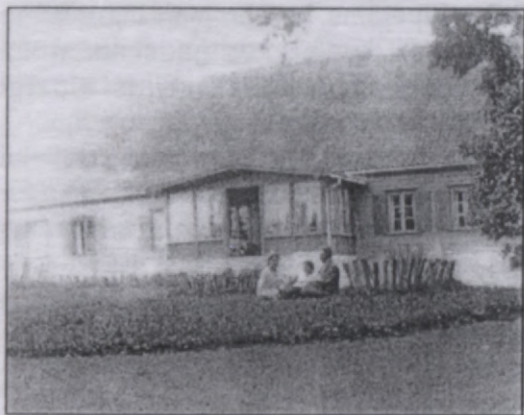
Tagad pilī ierīkots narkomānu rehabilitācijas centrs.

20.att. Rindzeles pils 1996.gadā

Rideji

Rideju (Riddeln) muižas aizsākumi saistās ar Dumpjanu vārdu. Pēdējie īpašnieki bija grāfi Lambsdorfi. Muižas centrā atradās visai necila divstāvu ēka ar stikla verandu un kāpnēm - tā maz atgādināja grāfa pili. Mājas galā vācisks elements - pildīņu režģis. Blakus "piliņ" - labi iekopts dārzs. Tuvu muižas klēts, divas kalpu mājas, kalte, kūts. Tālāk t.s. kungu kapi, kuriem apkārt bijusi mūra sēta, tā noārdīta sovhoza laikā. Tagad maz kas atgādina bijušo muižu - ēkas sabrukušas vai meliorācijas gaitā nolīdzinātas.

21.att. Rideju
muiža (1932.g.)

Dzīvojamajā ēkā grāfs Lambsdorfs ar ģimeni vēl uzturējies līdz 1939.gadam, kad aizbraucis uz Vāciju. No 1931.g. vienā ēkas galā darbu sākusī Rideju četrklasīgā pamatskola.

22.att. Grāfa Lambsdorfa
viesi Rideju muižā
1932.gadā

Lai Lambsdorfu junioru netraucētu viņa tēvs, tad viņam no 1895. līdz 1905.g. tika uzbūvēta maza muižiņa - Ezermuiža. Tajā tad arī dzīvoja un saimniekoja vecais Lambsdorfs. Ceļa malā Dzirnupīte, kura iztek no Rideju ezera, toreiz bijusi tik dziļa, ka tur katru dienu peldināti grāfa zirgi. Grāfa mežus pārvaldījuši divi mežkungi, viens dzīvojis Ģietos, otrs Čukņu mājās (vēlāk Ošnieki).

Rideļu grāfa Lambsdorfa laikā uzceltas arī dzirnavas pie Rideļu ezera. No tā cauri slūžām iztek Dzirnupīte (Kalnupe). Rideļu dzirnavās mala miltus, kārsa vilnu, vērpa dziju. Blakus dzirnavām uzbūvēja krogu, tā vienā galā atradās veikals.

D u m p i e t e

No 14.gs. līdz 16.gs. sākumam plašas lēņu zemes novadā no Strazdes līdz Engurei piederējušas Dumpjanu dzimtai - Vitenbeka, Sili, Rindzele, Rideļi, Galtene. 15.gs. minēts latviešu izcelsmes virsnieks Hermanis Dumpjans, citur - Dumpjānis, Dumpītis, Dumpiate. Pilnīgi iespējams, ka Dumpjani bijuši kuršu valdnieku dzimtas pēcteči, t.s. ķoniņi, kas gadsimtiem ilgi saglabājuši zināmas privilēģijas, tiesībās bijuši līdzīgi muižniekiem, ar laiku pilnīgi pārvācojušies.

Vēl saglabājies vietas nosaukums Dumpiete nelielai apdzīvotai vietai pie Talsu-Jūrmalas šosejas. Iespējams, ka tur kādreiz bijusi Dumpjanu muiža. Pēc nostāstiem, tur bijušas ūdensdzirnavas un krogs.

16.gs. Dumpjaniem lēnis vairs nav atjaunots, īpašumi nonākuši citu muižnieku rokās.

S i l i

Tā bijusi neliela muiža, apmēram 800 ha, savulaik arī ietilpusi Dumpjanu īpašumos. 16.gs. muižu ieguvis Šenkings, 19.gs. vidū - Lambsdorfs. Silos 1843.g. dzimis Kārlis Bergs, vēlāk plaši pazīstamais dabaszinātnieks Latīņamerikā.

V e c m u i ņ a

Kilometrus četrus no Zentenes Dursupes ceļa malā vēl dažu ēku paliekas liecina, ka te bijusi Vecmuiža. Pie mājām aug gobas 5,1 un 5,5 m apkārtmērā. Garām muižai plūst nelielā Vecmuižas upīte, netālu atrodas bijusī mācītājmuiža.

Senais nosaukums muižai ir Pēterciems (Petendorf). Liekas, ka kādreiz tā bijusi galvenā muiža, kur dzīvoja arī tās īpašnieki, bet vēlāk tie apmetās Balgalē, un Pēterciems palika par mazmuižu, pie kam ar laiku zaudēja savu vārdu un tapa saukts par Vecmuižu (tagad - Vecmuižnieki). No 1904.g. to ieguvis Karls Kristofs Līvens.

Balgale

Balgales vārds pirmoreiz vēsturē minēts 1646.gadā. Tā bijusi neliela muiža Oksles upes labajā krastā. Piederējusi muižniekiem Mēršeitiem-Hilesheimiem, no 1804. - Līvenu īpašums. Vēl saglabājusies bijušās muižas dzīvojamā ēka, kura celta 19.gadsimtā.

Dursupe

16.gs. muiža piederējusi bagātam muižniekam Altenbokumam (citur - Oldenbokums). Jāpiebilst, ka no Altenbokumu dzimtas cēlies Didrihs Altenbokums (?-1687.), kurš iecelts par Tobago salas gubernatoru. No 1705.g. muižu manto Altenbokuma znots G.Fitinghofs-Šēls. Pēc tam bieža īpašnieku maiņa - Marija Līvena, Apolonija Maltice, Benigna Heikinga... 19.gs. beigās muiža piederējusi kņazam Manširevam, par pārvaldnieku norīkots latvietis Bruņinieks.

Pils Dursupes dzirnavezera krastā celta 1825.g. no plēstiem akmeņiem. Reprezentabli veidota galvenā ieeja. No ezera puses redzamas majestātiskas kolonnas. Pils kompleksā ietilpst dāre (kalte), klēts (1825.), kalpu māja, smēde.

Pie pils 6,7 ha liels parks, kur aug šķeltlapu dižskābardis.

Senos dokumentos minēts, ka jau 1571.g. darbojušās dzirnavas, nesen tās sabrukušas. Dzirnavezeram cauri tek Dursupe.

Dursupes centrā 1991.g. uzstādītajā piemiņas akmenī iekalts gadaskaitlis "1390", šajā gadā Dursupe pirmo reizi pieminēta rakstos.

Galtene

Galtenes novadā no 14.gs. saimnieko Dumpjani, no 16.gs. - Brokhūzens, Altenbokums, tad Heikingi, grāfs Lambsdorfs, visbeidzot barons Kleists (1903.-1920.).

Netāļajā kapsētā baronu kapliča, kur redzams cilnis ar roku, kura tur svarus. Virs tiem uzraksts (vācu val.): "Kungs nevadījās pēc barguma, bet gan pēc taisnīguma un zēlsirdības."

Muižas dzīvojamā ēka celta 18.gs. beigās. Savdabīgi koka pilastrī ēkas stūros, koka guļbūve ar stāvbūvē veidotām gala fasādēm. Tagad ēka nolaista, kādreiz lepnā zāle pavisam neizskatīga, podiņu krāsns izjaukta.

Muižā bijis plašs ēku komplekss: kalpu mājas (viena celta no sarkaniem ķieģeļiem, otra - t.s. baltais ērberģis), dāre, sierotava, dārzniecība, govju kūts, ķieģeļu ceplis.

Oksle

Pirmoreiz muiža minēta 15.gadsimtā. No 16. - 18.gs. Oksle pieder Brigeniem. 1907.g. barons Meijendorfs, atsavinot vietējiem zemniekiem zemi, pārdeva to vācu kolonistiem. No 33 mājām 25 nonāca vācu kolonistu īpašumā. No 1908.g. līdz 1939.g. darbojusies skola vācu kolonistu bērniem.

Vēl saglabājušās dažas ēkas - 18.gs. dzīvojamā māja, stalli, kūts. Bijušas arī ūdensdzirnavas. Netālu Oksles upes sākums.

Cēre

Pirmo reizi Cēres (Serendorf) vārds minēts 16.gadsimtā. Pils ēka, klasicisma stila divstāvu māja, uzcelta 1860.gadā. Pie pils parks. Pēdējais muižas īpašnieks bija barons Knige, viņa laikā šī gs. sākumā panākts saimnieciskais uzplaukums - izveidota paraugmuiža ar labi nostādītu zirgkopību, audzētas šķirnes govīs, uzcelta pienotava ar siernīcu.

Netālu no muižas centra uzceltas vējdzirnavas (1884.), kuras atrodas apkārtnes augstākajā vietā - 100 m virs jūras līmeņa.

Dzirciema muiža

1745.g. Dzirciems (Selgerben) un Lamiņi pieder franču virsniekam Līvenam. 18.gs. beigās, kad Kurzemes hercogiste tiek pievienota Krievijas impērijai (1795.), Dzirciems kļūst par kroņa muižu, t.i., par valsts īpašumu. Dzīvojamā ēka bijusi vienstāva koka celtne. Muižas kompleksā pavisam 13 ēkas, tai skaitā arī Dzirciema krogs. Muižas kopskats rakstnieka E.Birznieka-Upīša vērojumā:

Gandrīz no visa ezera varēja redzēt pāri viņā galā mūsu muižu ar sarkano jumtu, aiz tās stallus, zvana stabus un pašā kalna augšā, aiz lielceļa, rijas un šķūņus.

19.gs. beigās par muižas pārvaldnieku strādājis Georgs Šmits, viņš veicinājis muižā arī tālaika kultūras dzīves pasākumus.

Otros Ziemassvētkos /.. / Dzirciema muižas zālē tika joku lugas izrādītas "Pašaudzināti" un "Mākslinieks", un pēc teātra tējas vakars ierīkots ar dančošanu, par labu šejienes skolas ērģeļu iegādāšanai. Publika bija brangā skaitā sanākuse, tātad

būs labs skaidrais atlikums. Daudz pateicības izpelnījās Dzirciema muižas arendators ar savu kundzi par /./ līdzdalības ņemšanu pie izrīkojuma veicināšanas.

(“Latviešu Avīzes”, 1890., Nr.1)

23.att. Dzirciema muiža

Dzirciema muižas zeme 1923.gadā sadalīta jaunsaimniecībās zemes reformas rezultātā. Bijušās muižas centrs vēlāk pazīstams ar nosaukumu “Ezerpils”. Pēc Otrā pasaules kara te darbojies kolhoza klubs. 60.gadu beigās ēka nodedusi.

Novada muižas, kā visur Latvijā, izveidojās par saimnieciskajiem centriem nelielā apvidū. Tām bija nenoliedzama loma jaunu saimniekošanas paņēmienu, lauksaimniecības kultūru, darbarīku ieviešanā. Pie zemnieku mājām sāka parādīties arvien plašāki augļu dārzi, mainījās lauku ainava.

Muižas ietekmē zināmas izmaiņas radās arī novada iedzīvotāju apgērbā, valodā, uzvedības kultūrā. Bet par kultūras veicinātāju vistiešākajā nozīmē muiža nekļuva. Muižnieku bagātīgi iekārtotās bibliotēkas, skaistās zāles pilīs, mākslas darbu kolekcijas, nelieli koncerti šaurā muižniecības lokā, greznas viesības - šī pasaule latviešu zemniekam, muižu klausās gājējam, paliek gandrīz pilnīgi sveša.

BAZNĪCAS

Novadā trīs baznīcas - divas luterāņu, viena katoļu. Kultūrvēsturiski visām baznīcām ir sava nozīme kā arhitektūras pieminekļiem, dabas ainavas sastāvdaļām, tā arī sakrālās mākslas glabātājām un tautas ētisko vērtību veidotājām.

Balgales baznīca

Baznīca uzcelta apmēram 6 km no Zentenes, tuvu Vecmuižai (Pēterciemam). Zentenei tuvāka gan bija Dzirciema baznīca, bet Zentenes muižas ļaudis un apkārtnieki ietilpuši Balgales draudzē.

Bijušais Balgales draudzes mācītājs A. Ozoliņš 1934. g. publicētajā nelielajā brošūrā "Dievkalpojums Balgales baznīcā 125 gadu atceres svētkos 12. augustā 1934. g." sniedzis atskatu baznīcas vēsturē. Te, starp citu, mācītājs ievietojis arī senu nostāstu par dievnama rašanos.

Kāds Petendorfas muižas īpašnieks reiz bargā laikā esot braucis pa mežu uz mājām. Daudzi koki esot krituši, zibeņa sperti, citi vētras lauzti. Tad viņš pavēlējis kučierim pieturēt zem liela un resna koka, kas pašā ceļmalā stāvējis, cerēdams, ka viņš tur būšot drošībā. Kučieris, nevarēdams uztrauktos zirgus tik ātri apturēt, aizbraucis minētam kokam drusku garām. Tanī pašā mirklā arī šis lielais koks no vētras tika nolauzts un krita, gandrīz vēl aizķerdams pakaļējos riteņus. Petendorfas muižas īpašnieks tik ļoti izbijies, ka solījis Dievam, ja tas viņu izglābsot no visām briesmām un laimīgi pārvedīšot uz mājām, no nogāztiem kokiem viņš uzcelšot baznīcu. Solījumu viņš izpildījis, un tā nodibinājās pirmā Petendorfas baznīca.

Ir zināms, ka 1727. gadā Petendorfā jau bijusi baznīca, kurā dievvārdus turējis Ārlavas, vēlāk Kandavas draudzes mācītājs.

1804. g. Balgales un Petendorfas muižas nopirka firsts Karls Kristofs Līvens. Viņš atrada vecu, pussagruvušu koka baznīcu, no ārpuses visapkārt nostutētu, bez griestiem un ar plaukstu platām šķīrbām, kur vējš, lietus un sniegs netraucēti atrada ieeju. Dievbijīgais Karls Kristofs Līvens apņēmas, ka savās tikko nopirktajās muižās vispirms uzcelšot jaunu mūra baznīcu.

1809. g. pavasarī jaunā baznīca tika iesvētīta. Tajā pāri par 300 sēdvietām. Ērģeles dāvināja vēlākais firsta Līvena sievastēvs barons Ostensakens, Zentenes muižas īpašnieks.

24.att. Balgales baznīca 1987 gadā

Baznīcai iegādājās lielu, reti skaistu un tālu skanošu zvanu (Pirmā pasaules kara laikā aizvests uz Krieviju), kā arī skaistu altāra gleznu - J.Retinga "Kristus pie krusta un svētā Marija Magdalēna". 1995.g. glezna izzagta, tās vietā novada tekstilmāksliniece Aija Baumanē darinājusi gobelēnu.

Ļoti iespējams, ka nesenā pagātnē baznīcā gājušas bojā neatgūstamas kultūras vērtības - bagātīgs senu grāmatu krājums. 1987.g. vasarā bijušais Balgales baznīcas pērminderis Blumbergs (Balgales pag. Pumpuros) pastāstīja:

Agrāk Balgales baznīcā ir bijusi plaša bibliotēka - visa zvanu telpa pilna ar veciem sējumiem, galvenokārt vācu valodā. Bija arī senas grāmatas latviešu valodā, ja nemaldos, pat 16. un 17.gs. izdevumi. Atceros - bija grūti izlasāmā latviešu valodā. Pēc kara visus rakstus lika nodot. Vēlāk par vecajām grāmatām sāka interesēties, pat no Ukrainas vācieši atbrauca un pievāca pāri palikušās grāmatas.

Klasicisma stilā celtās baznīcas teritoriju ietver masīvs mūra žogs, abpus baznīcai Līvenu dzimtas piederīgo apbedījumi. Te kapa vieta arī firstam Karlam Kristofam Līvenam. Balgales baznīcai, domājams - vienīgajai Latvijā, torni grezno krustu krusts un saules simbols ar zeltītu centru. Ap 1990.g. baznīca restaurēta.

1997.g. jūnijā, pateicoties Raita Siatkovska iniciatīvai un atbalstam, Balgales baznīcā tika uzstādīta piemiņas plāksne tiem Zentenes pagasta iedzīvotājiem, kuri izsūtīti 1941.g. jūnijā.

Dzirciema baznīca

Dzirciema centrā uz pakalna jau gadsimtiem ilgi ir bijusi baznīca, kas vairākkārt pārbūvēta un celta no jauna. Pirmās

ziņas ir no 16. un 17.gadsimta. 1665.g. ēka bijusi avārijas stāvoklī. No jauna baznīca uzbūvēta 1740. un 1805.gadā.

Par baznīcas būvdarbiem 1805.g. raksta Engures draudzes mācītājs J.P.Brands Engures draudzes baznīcas grāmatas otrajā sējumā:

1805.gada pavasarī būve tapa sākta un līdz rudenim tik tālu novesta, ka es turpat varēju dievkalpojumu noturēt.

Pieminēti arī tie amatnieki (būvmeistars, mūrnieks, kalējs, krāsotājs un stiklinieks), kas strādājuši pie baznīcas celtniecības:

*der baumeister Krischjahn aus Kranzenkrug bey Tuckum,
der maurer Osterlad,
der schmid Otto Krüger in Selgerben,
der mahler Otto Wolf,
ein glaser aus Stenden, deszen nahmen mir nicht
bekannt ist.*

Tagadējās mūra baznīcas celtniecība sākta 1875.gadā. Par to "Latviešu Avīzēs" (1875.g. 34.nr.) rakstā "No kroņa Dzirciema" savas domas izsaka Johans Freudenfelds, vēlākā teoloģijas doktora Kārļa Freidenfelda tēvs no Kalna Innužu mājām:

25.att. Dzirciema baznīca 1936.gadā

Ar prieku varam ziņot, ka par mūsu vecu Dievanamu, kas tik daudz gadus stāv uz kruķiem atspiedies, arī tiek jau gādāts. Caur cien. Rindzeles lielkunga graf Lambsdorf un cien. draudzes mācītāja Bader k. daudzkārtīgiem pūļiem esot tā lieta jau tik tālu, ka augsts kronis būvkokus ir jau atvēlējis. Cien. mācītājs jau daudzreiz ir klauzcinājis pie draudzes durvīm, lai sirdis un rokas no tā paša mazuma atdara, bet Dievamžēl arī pat tie, kurus Dievs vairāk svētījis, daudzkārt savas sirdis apcietina un aizbildinājas ar dažādām izrunām. Tā tad vecais

sirmais Dievanams, kas arī viņiem diezgan gadus kalpojis, stāv

ļoti bēdīgs. Kad palīdzība no citurienes nenāk, tad gan maz cerības ir. Kaut jele Dievs sirdis pamodinātu, mums vājiem palīgā nākt šo vecu Dievanamu, kur Viņa godība mājo, drīz, drīz citā greznumā redzēt.

1879.g. 25.februārī jaunā Dzirciema baznīca tiek iesvētīta, par ko atkal uzzinām no J.Freudenfelda rakstītā "Latviešu Avīzēs" 1879.g. 13.nr., kur atzinīgi vārdi veltīti baznīcas cēlējiem:

Kad baļķi, akmeņi, stieģeļi, kaļķi caur pagasta vecākā A.Kreutzberg k. rūpību bij apgādāti un pievesti, tad grāfa lielkungs to mūrnieka darbu uzticēja slavenajam mūrnieka meistaram Freudenfeldtam un koka darbu Būvmeistaram Balodim.

Baznīcas kanceļi, domājams, darinājis Nikolass Sefrenss jaunākais, bet pabeidzis viņa padēls Johans Mertenss. Ērģeles būvējis 1851.g. Kārlis Hermanis. Altārgleznu "Kristus parādīšanās sv. Marijai Magdalēnai" darinājis Arturs Baumanis. Saglabājušās 19.gs. griestu lustras u.c. baznīcas inventārs. Baznīcā 100 sēdvietu. Par Dzirciema baznīcu varam lasīt E.Birnieka-Upīša "Pastariņa dienasgrāmatā" nodaļā "Baznīcā" u.c.

Lamiņu baznīca

Tagadējā Lamiņu katoļu baznīcas ēka uzbūvēta 1865.g. pēc iepriekš 18.gs. beigās celtās koka baznīcas nojaukšanas.

Ēkai paaugsts tornis, kura apakšstāvs izveido baznīcas priekštelpu. Griesti veljveidīgi. Dievnams veltīts sv.Jurim.

Padomju okupācijas laikā no1962.g. līdz atmodas laika sākumam baznīca slēgta, tajā bijusi noliktava. Pēc dievnama atjaunošanas pirmais dievkalpojums baznīcā noticis 1990.gadā.

26.att. Lamiņu baznīca

KAPSĒTAS

Zentenes novadā vērojamas Kurzemei raksturīgās kapsētas - nelielas, tuvu cita citai, dažās tikai nedaudzu tuvējo māju ģimeņu apbedījumi. Kamēr nākošo paaudžu aizmirstība nav ļāvusi izgaist piemiņas vietām, kapsētas var daudz ko pastāstīt par novada vēsturi, cilvēku likteņiem. Cieņa pret aizgājēju, viņa piemiņas saglabāšana, kapa vietu rūpīga kopšana dod zināmu liecību par mūsu garīgo kultūru. Lai cik vienkārši un pieticīgi iekārtotas nelielās lauku kapsētas, var atrast gaumīgi, pat mākslinieciski izveidotus apstādījumus, kapu nožogojumus, mākslas vērtība var būt atsevišķiem pieminekļiem, krustiem, akmeņiem veidojumiem.

Kapsētu nosaukumi pa lielākai daļai atbilstoši tuvāk esošajām mājām, tajās dzīvojušām senām dzimtām - Dāmnieku, Dreimaņu, Skuju, Kaziņu, Bazānu kapi.

Zentenes kapsēta vēl ir samērā jauna. Tikai kapsētas vecākajā daļā uzraksti uz nedaudziem čuguna krustiem liecina, ka apbedījumi izdarīti arī pagājušajā gadsimtā.

Dāmnieku kapsētiņa atrodas tuvu Dzirciemam, apbedījumi tikai no dažu tuvējo māju dzimtām. No apkārtējā meža un krūmāja to norobežo uzbērts zemes valnis. Uzmanību piesaista mākslinieciski veidots neliels piemineklis Augustam Drīzulim.

To sava tēva piemiņai veidojis Dzirciema novadā dzimušais tēlnieks Arvīds Drīzulis. Kapu kalnā vēl kāds vienkāršs piemineklis ar uzrakstu "Birznieku ģimenes kaps" un dzejas rindām:

*Gars nezūd mūža atdusā,
Bet atgriežas pie mums,
Kad zemes sāpes klusē.*

Te apbedīti E. Birznieka-Upīša vecāki - tēvs Fricis, māte Dore, kā arī brālis Kārlis.

Rindzeles kapsētā E. Birznieka-Upīša māsas Jūlijas Rozes un viņas vīra, Pakuļu mājas saimnieka Krišjāņa Rozes, kapu vietas. Atmiņu tēlojumā "Vecais Pakulis" E. Birznieks-Upītis raksta:

Vecajam Pakulim bija kāds goda amats - nelaiķu apzvanīšana netālajos kapos. /../ Vecais Pakulis gāja katru reizi apzvanīt mirušos, pārnesot pēc vecu vecās paražas katru reizi cimdu pāri.

27.att. Mākslinieka A. Drīzuļa veidotais piemineklis tēvam

28.att.Rindzeles kapsēta. Priekšā - Rindzeles muižas dārznieks Rozenbergs (no 1897.g.), kreisajā pusē aizmugurē - Kr.Roze (Vecais Pakulis)

Dreimaņu kapsēta atrodas ainaviski skaistā apvidū pagasta austrumu daļā pie Dreimaņu mājām. Apkārtņē kādreiz bijušas daudzas labi iekoptas un turīgas saimniecības - Inniņas, Kušķi, Bauzēni, Ziņķi u.c. Šo dzimtu piederīgie arī atraduši atdusas vietu šajos kapos. Iekārtojums raksturīgs senajām lauku kapsētām - daudz zaļumu, vecu koku, lielākoties bērzu, daudz gaišu, saulainu vietu.

29.a att. Kapsētas vārti ar zvanu

Cauri kapsētai ved aleja, kuras vienā galā, kur kādreiz bijis piebraucamais ceļš, veci vārti ar kapsētas zvanu. Kapsētas centrālajā daļā piemineklis Dzirciema skolotājam Jēkabam Kušķevicam. Netālu kapa vieta arī novada literātam un sabiedriskam darbiniekam Pāvilam Jansonam. Pie dzimtas apbedījumu vietas krusts ar uzrakstu "Dirmas famīlija" (P.Jansona māju agrākais nosaukums - Dirmas). Skaisti veidots piemineklis ir Inniņbergu dzimtas kapa vietā.

Kaziņu kapsēta atrodas stāvā pakalnā aiz Jānīšu mājām ceļa Dzirciems-Tukums labajā pusē. Te granīta piemineklis tālbraucējam kapteinim un speciālo mācību priekšmetu skolotājam kādreizējā Engures jūrskolā Jānim Liepiņam (1853.-1898.) Liels čuguna krusts Lejasinņu saimniekam Krastiņam, metāla žoga ietverta kapa rinda Freidenfeldu dzimtai no Kalnainņu mājām.

Jaunplavās ir divas kapsētas. Galvenie un lielākie ir Bazānu kapi Ezernieku-Jaunplavu ceļa kreisajā pusē. Turpat netālu pie Silmaļu mājām citas, pavisam aizaugušas apbedījumu vietas. Vienā no uzkalniņiem, pēc nostāstiem, esot aprakti mēra laikā mirušie.

Skuju kapi - Dursupes krastā pie Jaunskuju mājām. Uzkalniņā, kas jau daļēji norakts, saglabājušās tikai dažas kapu kopīgas un daži ceriņos ieauguši čuguna krusti ar uzrakstiem arī vācu valodā (visi no pagājušā gadsimta). Skuju kapos aug t.s. Vilkaču priede ar lielu, atsegtu sakni. Nostāsts: ja cilvēks, noģērbies kails, izlien starp atsegtajām saknēm, viņš paliek par vilkati.

Sena kapsēta pie Vaskara ezera, kur saskatāmas tikai retas kapu vietas. Cik zināms, te rakti galvenokārt bijušajā Balķu nespējnieku mājā mirušie.

Tā sauktie Kungu kapi pie Cukuriņu mājām atrodas mežā uz Zentenes un Balgales pagastu robežas. Par Kungu kapiem tos dēvē Cukuriņu mājas iedzīvotāji. Senos laikos Cukuriņos (kādreizējais nosaukums - Geides) dzīvojušas vairākas mežkungu paaudzes. Par apbedījumiem mežā liecina vairs tikai daži akmens stabiņi un nogāzti krusti. Liekas, te apbedīti tikai mežkungu mājās mirušie.

Kungu kapos Zentenē (ceļa, kas ved uz Brančkalnu, labajā pusē) guldīts pēdējais Zentenes muižas firsts Nikolauss Līvens un kremācijas urna ar viņa meitas Marijas Luizes pelniem. Ņemot vērā kapu kalnā pamatīgi būvēto sarkano ķieģeļu stabu un apkārt stādīto koku senumu, ir pamats domāt, ka kapos ir arī vecāki apbedījumi - baronu Ostensakenu vai pat Brigenu un Vīgantū dzimtu piederīgie. Kapu vieta izpostīta pēc Otrā pasaules kara, sakopta 1996.gadā.

Piecu vācu karavīru apbedījumu vieta ir Zentenes parkā, Kastaņu alejas malā.

Tie ir Otrā pasaules kara beigās skolā iekārtotajā lazaretē mirušie. Trīs karavīru vārdi noskaidroti. Piemiņas vieta, izveidojot celiņu, eglīšu dzīvžogu un uzstādot piemiņas akmeni, iekārtota tieši 50 gadus pēc kara beigām - 1995.g. pavasarī.

Līvenu dzimtas kapi - abpus Balgales baznīcai. Pa baznīcas vārtiem ieejot, kreisajā pusē vairāki apbedījumi, uz krustiem un plāksnēm uzraksti:

Helene von Derschau, geb. Fürstin Lieven (1834-1870)

Hier ruht in Gott Fürst Alexander Lieven (1833-1876)

Fürstin Luize Lieven, geb. Gräfin Keyserling (1833-1902)

Fürst Georg Lieven (1864-1910)

Vairāk kapu vietu baznīcas labajā pusē. Daudzviet plāksnes ar zāli un sūnām apaugušas, rakstītais grūti izlasāms:

Wilhelmine Anne Elisabeth Gräfin Lieven
Fürstin Konstanze Lieven (1837-1904)...

Nozīmīgāko apbedījumu sedz liela, masīva plāksne, kas viscaur klāta ar tekstu vācu valodā. Salasāmi vārdi *Carl Christoph Fürst Lieven*. Kādreizējais visas cariskās Krievijas izglītības ministrs...

Bijusī Balgales skolas skolotāja Rozālija Cetrovska atceras (1987.g.):

Firsa Līvena dzimtas kapi atrodas pie baznīcas. Tos dārznieks kopa, stādīja puķes - atraitnītes un neaizmirstulītes. Mēs, skolasbērni, savukārt mazgājām lielos pieminekļus. Tur ir apglabāti visi Kurzemes Līveni, pat no Kabiles vienā vasarā tika atvests un apglabāts kāds Līvens. Arī firsa Līvena brālis - jūras kara admirālis - esot atvests uz saviem dzimtas kapiem. Simts kareivju ar atsevišķu vilcienu cinkotā zārkā atveda admirāli. Apglabājot zaldāti nostājušies divās rindās, un, zalvei skanot, Līvena pīšļi guldīti zemē././ Pa vasarām pie admirāļa kapa braukusi viņa sieva. Kad atraitne sēdējusi pie admirāļa kapa, tad nedrīkstējuši braukt garām, bijis jāgaida, kad tā aizies. Liels brīnums ir bijis, kad no Rīgas atbraucis dārznieks, kas atvedis rozes un tās tur iestādījis.

Viduslaiku kapsēta - puskilometru no Ēmu mājām. Atrasti cilvēku kauli un 16.gs. monētas. Atrodas uz paugura ainaviski ļoti skaistā vietā. 80.gadu vidū, rokot smiltis, kapi izpostīti.

T.s. zviedru kapi, pēc nostāstiem, bijuši Zentenes-Cēres ceļa kreisajā pusē, kur ceļu šķērso Kraujas upīte. Tagad nav nekādu pazīmju, ka tur būtu bijuši kapi.

Dzirciema ezera rietumu krastā netālu no Turķu mājām atrodas t.s. turku kapi. Pēc nostāstiem - apbedīti turku karagūstekņi (pēc krievu-turku kariem 18.gs. beigās).

Kādreiz mirušie rakti Dzirciema baznīcas apkaimē. Kad 30.gados stādīta liepu aleja uz baznīcu, atrakti cilvēku kauli. Rakstnieks E.Birznieks-Upītis darbā "Pastariņš mājā" (nodaļā "Zirgu peldināšana") raksta:

Aiz saliņas zaļgana ūdens svītra, un tad atkal niedras un augsts, stāvs krasts ar vecu valni, dažiem iegareniem ciņiem, retām, lielām priedēm. Tie esot vecie kapi.

Nosaukums "vecie kapi" E.Birzniekam-Upītim pieminēts vēl arī citur. 1997.g. pavasarī, veicot ar tehniku zemesdarbus, pie Ezerkalnu mājām atsegti cilvēku kauli. Tā varētu būt iepriekš pieminētā veco kapu vieta. (Varbūt arī turku karagūstekņu apbedījuma vieta?)

SKOLAS

Pirmās skolas novadā sāk darboties tikai 19.gs. pirmajā pusē. Jau 1838.g. skola atvērta Balgalē. Ir ziņas, ka laika posmā starp 1830.-1841.g. skola bijusi Zentenē: 1840./41.g. tajā mācījušies 23 skolēni, skolotājs nezināms. Kā liekas, vēlāk šī skola apvienota ar Balgales skolu. 1840.g. netālu no Cēres darbu sāk skola Laukgaļu mājās. 1844.g. skolu atver Dzirciema centrā. 19.gs. otrajā pusē (1880.g.) tiek izveidota vēl skola Dursupē.

Sāk strādāt arvien vairāk skolotāju ar speciālo izglītību, galvenokārt Irlavas skolotāju semināru beigušie (Dzirciemā no 1883.g. jaunuzceltajā skolas ēkā - Jēkabs Kušņevics, Dursupē no 1887.-1890.g. - Indriķis Saržants, Balgalē - 1862.g. Kristjānis Treināns u.c.).

Kopš 80.gadiem cara valdība realizēja pārkrievošanas politiku. Visi mācību priekšmeti, izņemot ticības mācību, bija jāapgūst krievu valodā, pat savstarpējās sarunas latviešu valodā skolēniem tika aizliegtas. Varmācīgi uzspiestā pārkrievošana, protams, jūtami negatīvi ietekmēja mācību un audzināšanas darbu.

19.gs. par visa novada nozīmīgāko izglītības centru kļuva

Dzirciema pagastskola

1844.g. draudzes mācītājs Sailers un Rindzeles-Rideļu grāfs Lambsdorfs nolēmuši, ka četriem pagastiem - Dzirciema, Silu, Rindzeles un Rideļu - skola būtu jāatver Ķestera mājā.

Skolas vadīšanu uzņēmies no Stendes draudzes ataicinātais baznīcas kalpotājs Ādolfs Bergmanis. Līdz 1883.g. skolēni mācījās nepiemērotās telpās - ērģelnieka mājā Ķesteros, baznīcas piekalnē, visi skolēni vienā telpā.

Mūsu skola top turēta vēl arvien iekš Ķestera nama, jo īpašas ēkas priekš skolas mums vēl nav. Vecais ķesteris un skolotājs vēl arvien mūsu, kā arī to trīs citu pagastu bērnus savā rūmē labprātīgi uzņem un skolo. Te četru pagastu bērni - Dzirciema, Rindzeles, Rideles un Silu - tai mazā rūmē savienojas.

(“Latviešu Avīžu”pielikums,1875., 38.nr.)

Dažus gadus vēlāk laikrakstā “Balss” 1881.g. 12.nr. publicētajā “Iz kroņa Dzirciema” lasām:

Skolas būšana mūsu apgabalā vēl atrodas uz ļoti zema stāvokļa. Skolas laiks, kas skolas likumos noteikts no 15.oktob. līdz 15.april., pie mums tik sākas janvāra mēnesī. Un pa šo īso

laiciņu bērniem pa lielākai daļai māca tik reliģijas mācības vien, turpretī citi mācības priekšmeti ļoti maz top ievēroti. Īpaša skolas nama mums nemaz nav. Skola top noturēta ērģelnieka mājā, kas priekš tam pavisam neder.

Kopš skolas dibināšanas par skolotāju un pārzini strādājis Ādolfs Bergmanis (1814.-1883.).

Viņš bijis arī E.Birznieka-Upīša pirmais skolotājs. Rakstnieks iepazīs viņu gan tikai tad, kad ritējis skolotāja dzīves pēdējais gads. Autobiogrāfiskajās atmiņās "Mans dzīves stāsts" viņš atceras:

Mans pirmais skolotājs bija jau vecs, no mācītāja gatavots savam amatam un ērģelēšanai. Jāmācās bija bībeles stāsti, katķisms un vācu valoda.

Šī skolotāja tēls dots grāmatā "Pastariņš skolā":

Veckungam bija mugurā gari pelēki šētssvārki un rokā brūni dzeltena niedras nūja ar saliektu galu. Nāca viņš lēni un cienīgi un apsveicās ar māti, rokas nepadevis.

Atbilstoši tā laika parašām vajadzēja arī bučot skolas kunga roku. Kādi mācību darba apstākļi, kāda skolotāja pieeja, metodes, to labi redzam rakstnieka atmiņu stāstījumā. Diena sākas ar apsveikumu, skolotājam ienākot klasē: "Guten tak, er lērer!" Tad - noklausīšana, iekalšana no galvas, bībeles stāsti, katķisms, baušļi, baznīcas dziesmas. Arī pazīstamā dziesmiņa

Pirmā dienā gaisma rodas,

Otrā - plašums debesīs...

Ā.Bergmaņa vērtējums dots pēc viņa nāves nekrologa vārdos: *Ne caur kādām augstām skolām, bet vairāk caur paša dzišanos un Dieva žēlīgu prātu bij nācis pie tādas izglītības, ka varēja pie Dieva valstības lietām gruntīgi strādāt.*

Apkārtējā sabiedrībā vecais skolotājs Bergmanis tomēr bija autoritāte, pret viņu izturējās ar cieņu, jo viņš bija pirmais un vienīgais skolotājs (arī garīgais audzinātājs baznīcā) vairumam Dzirciema apkārtnes iedzīvotāju vairākās paaudzēs.

Izvadīšana notikusi no baznīcas, piedaloties lielam pulkam apkārtējo iedzīvotāju. Lāikrakstā "Latviešu Avīzes" (1884.g. 10.nr.) par Ā.Bergmaņa pavadīšanu pēdējā gaitā rakstīts, ka pie zārka iznešanas bijuši arī divi grāfu lielskungi: *Rideles un Galtenes grāfi Lambsdorfi, kas gribēja vēl beidzamo reizi vecajam Bergmanim pelnīto godu parādīt.*

Un raksta nobeigumā: *Lai Dievs mielo vecā Bergmaņa dvēseli, jo Bergmanis līdz galam pareizi cīnījās to ticības cīnīšanos. Ceram, ka pēc savas cīnīšanās būs iemantojis to godības kroni.*

Pirms nāves, jau 1875.g., Ā.Bergmanis vecuma dēļ

atteicies no skolas pārziņa pienākumiem un mācījies vienīgi bībelstāstus un vācu valodu. Par skolas pārziņi strādāja Ā.Bergmaņa dēls Fridrihs.

1883.g. rudenī, kad Ā.Bergmanis 69 gadu vecumā miris, beidz pastāvēt skola Ķesteros. Centrā otrpus ceļam uzcelta jauna sarkanu ķieģeļu ēka.

Tanī sāk strādāt un pagasta skolu vadīt jaunais skolotājs Jēkabs Kušķevics (1858.-1930.).

Sākumā skolēnu skaits neliels - uz 1887.g. 1.janvāri mācījušies 26 zēni un 26 meitenes. Taču drīz skolēnu skaits palielinās skolotāja popularitātes dēļ. E.Birznieks-Upītis atceras:

Dzirciema skolā sagāju līdz savam sešpadsmitajam gadam. Skolēnu te vienmēr bija ļoti daudz, ap simtu, jo nāca te arī no kaimiņu pagastiem: Lamiņiem, Rideļiem, Rindzeles, Siliem un Zentenes. /../

Siltākais paldies nelaiķim skolotājam Kušķevicam, kurš prata manī iedvest dzīvo dzirkstelīti, kas nav paguvusi izdzist gandrīz 60 gadus.

Skolotāju Kušķevicu neapmierināja darbs tikai skolā, viņš ienesa rosību visas apkaimes kultūras dzīvē: vadījis kori, noorganizējis bibliotēku, piedalījies teātra izrādēs, bijis pazīstams biškopis, rakstījis vairākos preses izdevumos par biškopības jautājumiem.

Kārlis Georgs Bergmanis (1851.-1898.), Ādolfa Bergmaņa dēls, arī mācījies Dzirciema skolā un pēc Tukuma apriņķa skolas beigšanas kādu laiku strādājis par skolotāju tēva vadītajā skolā Dzirciema Ķesteros. Rakstījis arī dzejoļus, kas publicēti presē ar pseidonīmu "Nepazīstamais".

Dzirciema skolā pirmās zināšanas guvuši daudzi sabiedriskie un kultūras darbinieki: literāts un izdevniecības "Dzirciemnieki" vadītājs Jēkabs Ininbergs, vēlākais ģenerālis Ādams Kreicbergs, literāts un sabiedriska darbinieks Pāvils Jansons, teoloģijas doktors Kārlis Freidenfelds, rakstnieks Ernests Birznieks-Upītis...

Tie ir spilgtākie pārstāvji, kas izauguši no Dzirciema vides. Dažu gadu laikā pagājušā gadsimta beigās no vienas nelielas pagasta skolas tik daudz tālākā dzīvē izcilu kultūras un sabiedrisko darbinieku - reta skola ar kaut ko tādu var lepoties.

Skolu veidošanās 20.gadsimtā

Gadsimta sākums nav labvēlīgs skolu attīstībai. Rīsinās sabiedriski politiskā dzīvē sarežģīti un traģiski notikumi (1905.g. revolūcija, Pirmais pasaules karš, bēgļu gaitas, cīņas par Latvijas

atbrīvošanu), līdz beidzot var sākties dzīves jauncelsme brīvā un neatkarīgā valstī.

20.gados novadā izveidojies plaši sazarots skolu tīkls.

◆ Dzirciema pagastskola turpināja iepriekšējā gadsimtā uzsākto darbību J.Kušķevica vadībā. Pastāvēja līdz 20.gadu vidum.

◆ Dzirciema-Lamiņu sešklasīgā pamatskola; darbojusies jau pirms Pirmā pasaules kara. 1922.g. telpas ierādītas Lamiņu pilī. Sākot ar 1925.gadu, skolā ir 6 klases, strādā trīs skolotāji. 30.gados skolu vadījis Viktors Hohfelds. Pamatskola pastāvējusi līdz 1961.g., kad darbu pils telpās sāk Dzirciema speciālā internātskola direktora Friča Apriķa vadībā.

◆ Zentenes-Rindzeles I pak. pamatskola. Skola atradusies nevis bijušajā pilī, bet ceļa pretējā pusē - Asaru mājās. Tā pastāvējusi neilgu laiku, aptuveni no 1919.gada. Tukuma-Talsu apr. skolu pārskatā 1926.g. rakstīts: "*Zentenes pagasta Rindzeles I pak. pamatskolas telpas atzītas par neciešamām un slēdzamām ar š.g. 1.augustu, skola jāpārvieta citās telpās.*" Acīmredzot Rindzeles apkārtnes bērnu vairums izvēlējās tuvāko - Rideļu skolu.

◆ Engures-Rideļu I pak. pamatskola atvērta ar 1923./24. māc.g., slēgta pēc Otrā pasaules kara 1967.gadā. Mācības notikušas Rideļu muižā. Ēkas vienā galā dzīvojis grāfs Lambsdorfs, otrā - notikušas mācības. No 1951.g. skolai telpas piešķīra pāri ceļam - Dārznieku mājās.

Skolā bija 4 klases, par skolotājiem strādājuši Gustavs Grostiņš (pirmais skolotājs), Kristsone, Neimane, Neimanis, Veidenberga u.c. Tūlīt pēc Otrā pasaules kara par skolotāju strādājusi Helēna Bless, aktrises Svetlanas Bless māte.

Skolotājas Kristsones meita R.Kristsons atceras rosīgo kultūras dzīvi mazajā skolā:

Darbojās pieaugušo jauktais koris, kas iestudēja dziesmu svētku repertuāru un 1938.g. brauca uz svētkiem Rīgā./../ Apkārtnē dzīvoja talantīgi teātra spēlētāji. Ik ziemu pašu spēkiem iestudēja kādu vairākcēlienu lugu. Iizrādes notika skolā. /../ Priekšnesumus mācīja arī skolēniem un mazpulcēniem. To visu darīja skolotāji, jo nekādas citas iestādes Rideļos nebija.

◆ Zentenes-Dursupes I pak. pamatskola. Gadsimta sākumā tiek risināts jautājums par jaunas skolas celtniecību. Tā uzcelta 1901.g. uz Laukgrēzu mājas zemes Talsu-Slokas ceļa malā. 1923.g. Dursupes pamatskolas 3. un 4.klasi pievieno Balgales pamatskolai. Skolēnu skaits tik mazs, ka māca tikai viens skolotājs.

- ◆ Zentenes-Balgales I pak. pamatskola. Ilgstoši gadsimta sākumā strādājis skolotājs Ādams Ozoliņš.

Viņa meita Rozālija Ozoliņa-Cetrovska atceras (1987.g.):

Esmu dzimusi skolotāja Ādama Ozoliņa ģimenē. Viņš tāpat kā es lielāko mūža daļu ir veltījis skolai. Dzimis Vecmuižā kā muižas vagara vienīgais dēls. Pabeidzis Irlavas skolotāju semināru. Pāris gadu nostrādājis Irlavā, atgriezies Balgales skolā pie skolotāja Trejkalna, kurš jau tad bijis vecs.

Skola atradusies baznīcas ērģelnieka un skolotāja mājā, jo bez skolotāja darba Ā.Ozoliņam bija jāveic arī ērģelnieka pienākumi baznīcā, par ko saņēma algu no firsta Līvena. Skolas ēka bija pusotrstāvēga. Jumta stāvā atradās zēnu un meiteņu guļamistabas, apakšā - ēdamistaba, klase, skolotāja dzīvoklis. Skolotājam bez mācību darba bija jā rūpējas par apkārtnes tīrību - jāgrābj celiņi, jātīra Līvenu dzimtas kapi. /../ Pirmā pasaules kara laikā skola Balgalē bija slēgta. No 1926.g. strādāju kopā ar tēvu. Pēc tēva aiziešanas pensijā 1927.g. no Kabiles atnāca skolotāja Sprōge.

30.att. Balgales skolas saime. 20.gadi

Atmiņas par skolas laiku 30.gados uzrakstījusi bijusī Balgales skolas skolniece Marija Elste (1989.g., Balgales Ezeriņos):

Tā kā šais gados sāka pieaugt skolēnu skaits un telpas kļuva par šaurām, pagasta valde spriedusi celt jaunu skolu ar paredzēto vietu Dumpietē. Tomēr apsvēruši, ka tur nebūs izdevīgi, tāpēc izvēlējušies toreiz nepilnīgi izmantoto Zentenes pili.

Uzzinām arī, ka 1938.g. 8.maijā atzīmēti Balgales skolas 100 gadu pastāvēšanas svētki - ar dievkalpojumu Balgales ev.-lut. baznīcā. Beigusies Balgales skolas, Zentenes skolas

priekšteces, 100 gadu garā vēsture. Tā turpinās Zentenes pagastā citā vietā - vecajā firstu pilī Zentēnē.

Zentenes pamatskola

Dažādu pārvērtību un pārkārtojumu ceļus izgājusi skola kopš 1938.gada. Laika gaitā dažādi variēti arī tās nosaukums: 5-kl. pamatskola, 6-kl. pamatskola, nepilnā vidusskola, tautskola; pēckara periodā - 7-gad., 8-gad., 9-gad. skola, tagad - Zentenes pagasta pamatskola.

31.att. Zentenes pamatskola 1939.g.

Turpinās Balgales skolā aizsāktais darbs. Pirmie divi mācību gadi aizritējuši neatkarīgās Latvijas apstākļos pārzīnes Almas Sproģes vadībā. Toreizējā skolniece M.Elste atceras (1989.g.):

...Un tā 1938.g. ar visu inventāru - soliem, bibliotēku un citiem piederumiem skola tika pārvietota. Līdzī aizgāja arī skolotāji - pārzīne Sproģe Alma, skolotāja Cetrovskā Rozālija, kā arī Valcis Paulīne...

No Vandzenes skolas darbu Zentēnē bija izvēlējis skolotājs Ernests Brauns. Gadu vēlāk sāka strādāt Ausma Lipsberga, Kārlis Ozols. 1940.g. par skolas pārzīni no Talsiem ieradās Alberts Dreimanis.

Otrā pasaules kara gados no jauna sāk strādāt skolotāji Rēvalds, Klēgere, Alise Broce. Tuvojoties frontei, 1944.g. otrajā pusē skolas telpās tiek ierīkota lazarete ievainotajiem vācu karavīriem. Gan telpu trūkuma, gan arī draudoši tuvās frontes dēļ 1944./45.m.g. skolā mācības nenotiek. Tikai pēdējās klases skolēniem skolotāja A.Broce noorganizē mācības Vēverīšu, vēlāk Dūmiņu mājās.

Pēc kara skola strādā smagos apstākļos. 1945.g. rudenī, uzsākot mācības, skolēnu skaits sasniedz 300, jo darbu nebija

atsākusi Dursupes skola. Ir arī materiāla rakstura grūtības, mācību līdzekļu trūkums. Skolā ienāk staliniskā laikmeta ideoloģija. Sāk pakāpeniski samazināties skolēnu skaits, sevišķi pēc 1949.g. marta deportācijām un sekojošās kolektivizācijas. Tiek sagrautas zemnieku saimniecības, sākas iedzīvotāju daļas aizplūšana uz pilsētām.

32.att. Skolēni un skolotāji 1941.gada maijā. Labajā pusē - pārzinis A.Dreimanis

Pirmajos pēckara gados par direktoru vēl strādā A. Dreimanis, bet 40.g. beigās - Grigorijs Solovjovs, no 1950-1953.g. - Zenta Bāle (Sietniece), pēc tam gadu Imants Ozols, no 1954.g. - Edvīns Niedrājs.

Kara un pirmajos pēckara gados skolā mācījušies skolēni, kuru vārdi vēlāk kļūst pazīstami ne tikai novadā. Viņu vidū 1942.g. absolvente Helga Hofmane, rakstniece, stāstu un romānu autore.

1945.g. skolu beigusi Tatjana Isajeva (Andersone), vēlākā novada literāte un mākslas audēja. 1947.g. skolas beidzēju pulkā - Ilgonis Bērsons, literatūras vēsturnieks, kritiķis un dzejnieks. Tūlīt pēc kara skolu absolvēja arī Juris Mauriņš, vēlāk - pazīstams tēlnieks. (Viņa māte ārste Mauriņa tai laikā strādāja Zentenes slimnīcā Brančkalnā). Zentenes skolu 1950.g. beidzis arī tēlnieks Arvīds Drīzulis.

40.gadu beigās skolai veidojas ciešāki kontakti ar rakstnieku novadnieku E.Birznieku-Upīti. Rakstnieks skolas vajadzībām dāvinājis vairākus desmitus grāmatu, tai skaitā arī savus darbus. 1950.g., skolas direktores Z.Bāles aicināts, E.Birznieks-Upītis ierodas izlaiduma aktā un sveic absolventus.

60.gados par direktoru strādā Edvīns Dišlers, pēc viņa 1970./71.m.g. - Irēna Siliņa. 1971. - 1985.g. skolu vada Jānis Muča. Jūtami šajos gados mainās skolotāju kadri. Blakus ilgi strādājošiem (Zentai un Pēterim Sietniekiem, Ritai Puplakai u.c.) ienāk jauni skolotāji - Vilis Mitlers, Irēna Siliņa, Lilioza Cirša, Antons Cirša, Gunārs Klindzāns, Aldis Čākurs, Līga Stelpe, Anna Jurševica, Mārīte Šmelte. Par pionieru vadītājam strādā Inta Orste, Velta Murāne, Inese Romāne.

1965./66.m.g. Zentenes skolā strādājis arī dzejnieks Tālvāldis Treicis. Par šo neilgo posmu savā dzīvē viņš raksta (1988.):

Zentenes skolā mācīju vēsturi, latviešu valodu, audzināju 6.klasi. Direktors bija filozofiski noskaņots un manas literāriskās tieksmes grēkos neieskaitīja. Bieži vien vaļas brīžos risinājām dažādas dzīves saules un ēnas puses problēmas. Patīkami atcerēties Zentu un Pēteri Sietniekus, mācību pārzini Valentīnu Mirošņikovu, pionieru vadītāju Litu Amoliņu, Ritu Puplaku, Māru Zirnīti. Arī citus.

Skolas darbinieks Rūdis Birkmanis, kurinādams skolu, arī manā krāsni ielaida uguni. No sabiedriskajiem iestādījumiem vistuvākais bija veikals. Atceros veikalniekus Klāru un Arnoldu Bērziņus. Viņu dēls mācījās skolā. Iepazinos ar aptiekāra ģimeni. Viņu meita Olga bija mana skolniece.

Apkopēja Marija Peļķe atcerējās firsta Līvena laikus. Mani viņa sabāra, kad sūkstījos par reto satiksmi ar Tukumu: "Kas vēl nebūs jādzird! Labi nav? Mēs te līdz šim kājām gājām. Kas tagad nekaiš! Brauc kā kungs. Divas reizes dienā auto."

Paldies Zentenei un zenteniešiem, visām tām gaišajām stundām un vienlīdz drūmākajiem mirkļiem. Droši vien arī tādi bija, vienīgi nevaru tagad vairs atcerēties. Izgaisuši kā dūmi.

Lai arī auksta, tā tomēr bija skaista ziema ar sarmainiem kokiem un visādām nokrāsām ikdienas meža ceļā. Arī daži tur uzrakstītie dzejoļi ieraudzījuši dienas gaismu. Un tagad jau

aizritējuši pāri diviem gadu desmitiem. Maniem skolniekiem pašiem bērni atkal virina Zentenes skolas durvis.

Tajā pavasarī sāka celt klubu. Pēc gadiem gadījās vienās Dzejas dienās tajā lasīt dzejoļus.

Visus padomju varas gadus skolā darbojās pionieru organizācija. Lai arī pamatos tās pasākumi bija pakļauti laikmeta ideoloģiskajām prasībām, tomēr, prasmīgu pionieru vadītāju virzīti, daudzi skolēni veikuši radošu un daudzveidīgu darbu. Brīvais laiks tika aizpildīts ar dažādām nodarbībām: bija konkursi, skates, pārgājieni, ekskursijas, saliedēja tūrisma pasākumi, zināma romantika bija sanāksmēs pie ugunskuriem, draudzības vakaros ar citām skolām. Pionieru vienība 50.gados nosaukta Viļa Lāča, vēlāk - E.Birznieka-Upīša vārdā. Visrosīgākais darbs bija 60.gados, kad par pionieru vadītāju strādāja L.Jirgensone (Kāposta). Pionieru vadītājas V.Murānes laikā tiek organizētas pirmās skolēnu darba un atpūtas nometnes. Ar radošu, mērķtiecīgu darbu 1977./78.m.g. skolas dzīvē ienāk Inese Romāne, kura blakus tiešajam darbam pievērsās arī literārajai jaunradei, publicējot rajona presē tēlojumus un miniatūras. 1978.-1984.g. pionieru darbu rosīgi vadīja Inta Circene.

70.-80.gados skolā vērojama literāro tradīciju izveidošanās. Latviešu valodas un literatūras skolotāji (V.Mitlers, I.Siliņa, E.Šmelte, A.Zēne, M.Gūtmane) katrs ar saviem darba veidiem centušies padziļināt skolēnu zināšanas, izraisīt viņos interesi. Arī skolas bibliotēka strādā šajā virzienā.

34.att. Skolēni Pastariņa svētkos Bisniekos 1983.g. (Pirmajā rindā pa kreisi - N.Veismane, pa labi - M.Birzniece)

Skolēnu grupas bieži ieradušās E. Birznieka-Upīša muzejā, pavasaros sniegta palīdzība Pelēkā akmens un Bisnieku apkārtnes uzpošanā. Sākot ar 70. gadiem, arvien populārākas rudenos bija Dzejas dienas un pavasaros - Pastariņa svētki. Skolēni te piedalījušies arī ar priekšnesumiem,

tikušies ar rakstniekiem, dzejniekiem, māksliniekiem.

Pavasaros un rudenos rīkoti pārgājieni pa novadu, iepazīstot kultūrvēsturiski nozīmīgākas vietas. Vairākkārt skolēni devušies arī tālākās ekskursijās: uz Blaumaņa Brakiem, Veidenbauma Kalāčiem, uz Vecpiebalgu, Tadenavu, Puškina kalniem, A. Brigaderes Sprīdīšiem u.c.

Pelēkā akmens

IEKLAUSĪSĪMIES ARĪ MĒS!

Šeit ir izveidoti divi izdevumi, kas ir paredzēti skolēniem un skolotājiem. Tie ir: "Pelēkā akmens" un "Bisnieku apkārtnes uzpošana".

Arī šeit ir izveidoti divi izdevumi, kas ir paredzēti skolēniem un skolotājiem. Tie ir: "Pelēkā akmens" un "Bisnieku apkārtnes uzpošana".

Mūsā bērniša

Šeit ir izveidoti divi izdevumi, kas ir paredzēti skolēniem un skolotājiem. Tie ir: "Pelēkā akmens" un "Bisnieku apkārtnes uzpošana".

Čukuriņi, iedien

Šeit ir izveidoti divi izdevumi, kas ir paredzēti skolēniem un skolotājiem. Tie ir: "Pelēkā akmens" un "Bisnieku apkārtnes uzpošana".

35.att.

No žurnāla "Draugs" 1981.g. Nr. 11

Tuvību ar literatūru, savu novadu, sevišķi ar rakstnieku E. Birznieku-Upīti, centies ikkatrā numurā saglabāt arī skolas bibliotēkas izdevumos "Pastariņš". Tā 18 numuros, kas izdoti no 1977. līdz 1990.g., ievietoti

skolēnu jaunrades darbi, raksti par notikumiem novada un skolas dzīvē, kam saistība ar kultūru, novada vēsturi. Vairākkārt "Pastariņš" vērtēts preses izdevumos - žurnālos "Draugs", "Skola un Ģimene" un rajona laikrakstā.

80. gados fakultatīvajās nodarbībās vecāko klašu skolēni sāk iepazīt novada kultūrvēsturi, vāc materiālus un veido aprakstus, tā papildinot skolas muzeja krājumus.

Atmodas laika sākums 80. gadu otrajā pusē - prasība pēc valstiskas neatkarības, mītiņi, demonstrācijas, asās diskusijas presē - atbalsojas arī skolā. 1988.g. oktobrī lielajā tautas manifestācijā Mežaparkā un turpmākajās sabiedriski politiskajās norisēs piedalās arī pārstāvji no Zentenes skolas.

Šajā pārmaiņām tik bagātajā laika posmā skolas direktora pienākumus veikuši: Māriete Šmelte (1985.-1991.), Jolanta Lerķe (1991.-1992.), Jānis Pūce (1992.-1997.). Skolas saimē ienāk jauni skolotāji (Iveta Birziņa, Dace Pūce, Maija Strautiņa, Dzintra Grosa, Aiva Gasiņa u.c.), arī bijušie audzēkņi (Māra Kalniņa, Ojārs Heidens, Māra Gūtmane, Dace Ertmane, Mārtiņš Lerķis, Sanita Ratniece, Lita Lerķe, Gita Rekšņa, Laima Ventīņa, Lita Ventīņa).

1987.g. septembrī par mācību pārzini sāk strādāt Skaidrīte Vīgule, kā arī vēstures skolotājs Viktors Vītols. Skolotājam Vītolam jau liela pieredze darbā. No jauna iekārtots novadpētniecības kabinets, skolotājs regulāri popularizē presē novada vēstures jautājumus, ir rajona dabas un vēstures pieminekļu inspektors. Skolotāja Vītola vadībā notiek ekskursijas uz latviešu strēlnieku kauju un piemiņas vietām - Ložmetējkalnu, Tīrelpurvu, Džūksti u.c.

Nozīmīgākie notikumi skolas dzīvē šajā periodā:

- ◆ 1989.g. sākts skolas kapitālais remonts, kas turpinās visu 1990.gadu. Restaurēta pils lielā zāle, izgatavota jauna lustra. Restaurēta centrālā kāpņu telpa, tur novietota mākslinieka Jāņa Oša gleznotā Dzirciema ezera ainava. Veikti arī vairāki citi telpu remonta un apkārtnes labiekārtošanas darbi.
- ◆ 1989.g. 17.novembrī skolas zālē sanākums 18.novembra atcerei. Pirmo reizi pēc pusgadsimta atkal skolas zālē sarkanbaltsarkanais karogs, skan himna "Dievs, svētī Latviju!"
- ◆ 1990.g. 25.augustā skolas 150 gadu jubilejas svinības. Piedalās ap 400 bijušo absolventu u.c. viesu. Gājiens no skolas uz Kultūras namu, kur jubilejas svinīgā daļa. Sarunu vada un skolas vēsturi atceras skolas direktore M.Šmelte un vēstures skolotājs V.Vītols.
- ◆ 1990.g. 5.septembrī skolā ierodas Kultūras fonda vadītājs dzejnieks Imants Ziedonis, lai iepazītos ar pils restaurāciju.

36.att.
Skolas direktore
M.Šmelte sarunā
ar dzejnieku I.Ziedoni

- ◆ 1990.g. 24.septembris: vietā, kur paredzēta jaunā skola, sākas pirmie darbi - buldozers līdžina vietu jaunceltnei.

- ◆ 1991.g. 10.oktobrī - pirmās spāres virs jaunās skolas ēkas.
- ◆ 1992. g. jūnijā skolu apmeklē Imants Ziedonis ar dzīvesbiedri Ausmu Kantāni, kā arī Ramona Umblija - Kultūras fonda vadītāja vietniece; viesi iepazīstas ar pili un parku.
- ◆ 1992./93. m.g. skola iesaistās Eiropas kopienas Veselības veicināšanas skolu projektā; šo darbu vada veselības mācības skolotāja Lilita Malvesa. Projekta ietvaros skolotājas L.Malvesa 1994.g. un M.Šmelte 1995.g. piedalījās veselības izglītības skolotājuursos Zviedrijā.
- ◆ Sākot ar 1990. gadu, skola sāk uzņemt jaunus viesus - ārzemju tūristus; viņu vidū daudz agrākās Kurzemes baltvācu muižniecības pārstāvju no Līvenu, Medemu, Ostensakenu u.c. dzimtām, kuri līdz ar Latvijas neatkarības atjaunošanu izmanto iespēju apmeklēt savu senču dzimteni un bijušos īpašumus.
- ◆ No 1997.g. augusta skolu sāk vadīt direktore Andra Rēdliha.

1998. - skolas jubilejas gads: pagājuši seši gadu desmiti, kopš skolēni mācās vecajā pilī, un 160 gadi, kopš pastāv skola Zentenes pagastā. Acīmredzot apaļās gadskārtas nāksies atzīmēt vēl vecajās telpās. Jaunā skola jau gadus septiņus iekļāvusies ainavā ar tālu redzamo sarkanīgo dakstiņu jumtu, taču līdzekļu trūkuma dēļ palicis vēl daudz nepadarīta. Pavisam drīz sāksies jauns gadusimts un arī gadu tūkstotis, un arvien jūtāmāka kļūst vajadzība pēc jaunas, mūsdienīgas skolas.

37. att. Jaunās skolas ēka

KULTŪRAS DZĪVE

Jau kopš pagājušā gadsimta par nelieliem kultūras centriem novadā veidojušās skolas - ar skolēnu un skolotāju pašdarbības teātru izrādēm, koriem, sporta pasākumiem, vēlāk - skolu bibliotēku izvērsto darbu ar grāmatām. Rīkotas tikšanās ar rakstniekiem, aktieriem, organizētas ekskursijas. Rosīga bijusi arī citu novada iedzīvotāju iesaistīšanās dažādās kultūras norisēs, sevišķi Dzirciemā un tā apkaimē.

Pagājušā gadsimta beigās Dzirciema skolas skolotājs Kušķevics dabū atļauju bibliotēkas ierīkošanai. Lai iegūtu naudu grāmatu iegādei, tiek rīkots "bazārs" Klankšu mājas šķūnī. Bibliotēka darbu sāk 1887.g. vasarā. Sākumā tas bija tikai skapis ar grāmatām, ko novietoja klasē. Daudz palīdzēja un bibliotēku atbalstīja E.Birznieks-Upītis. ("Es nopirku Tukumā par 3 rubļiem petrolejas galda lampu ar zaļu kupolu un ļoti lepojos ar savu dāvanu.") Viņš palīdzēja izdot grāmatas lasītājiem, iesēja grāmatas un žurnālus, bet vēlāk, būdams Aizkaukāzā, sūtīja ar J.Iniņberga starpniecību izdevniecības "Dzirciemnieki" izdotās grāmatas.

Vēlāk, 1910.g., bibliotēku pārņēma nodibinātā Sadraudzīgā biedrība "Nākotne". Latvijas neatkarības gados nelielas bibliotēkas bija aizsargu organizācijai, Lamiņu kultūras veicināšanas biedrībai "Ausma" u.c..

Ja laikrakstā "Balss" 1881.g. 12.nr. vēl rakstīts, ka *sadzīve mūsu apgabalā maz uzplaukusi, teātri, grāmatu-krātuves, dziedāšana u.t.j.pr. pie mums ir sveša lieta*, tad nedaudz gadu vēlāk, pateicoties galvenokārt skolotājam J.Kušķevicam, kulturālās un sabiedriskās dzīves rosība Dzirciemā ir vairāk jūtama. Gadsimta beigās informācijā "No kroņa Dzirciema" (laikr. "Mājas Viesis", 1899.g. 12.nr.) lasām:

Mūsu skolotājs Kušķevica kgs mums izrīko dažus krietnus baudījumus. It īpaši teātra laukā viņam pie mums ievērojami nopelni: salasīdams no pašu un apkārtējiem pagastiem krietnākos spēkus, kuri jau vairāk reižu zem viņa vadības stājušies uz skatuves, arī šogad 6.janvārī šejienes muižas telpās izrādīja Ād.Alunāna lugu "Seši mazi bundzenieki". 6.martā skolas namā izrīkoja bērnu teātri: ar dzīvām bildēm, deklamācijām un vairāk balsīgu dziedāšanu.

Tajā pat rakstā atzinīgi vērtēts, ka arī bibliotēka jau pastāv vairākus gadus, ka nodibināta biškopības biedrība, ko arī vada skolotājs J.Kušķevics.

Gadsimta sākumā populāra bijusi Sadraudzīgā biedrība "Nākotne". Atskaitē par biedrības darbību 1909.g. minēts, ka tajā pavisam 218 biedru, un gada ienākumi bijuši tik ievērojami,

ka lielāka naudas summa noguldīta "uz augļiem" Rideļu krājaizdevu kasē, lai to vēlāk izlietotu jaunas biedrības mājas celšanai. Gada laikā *noturēti šādi izrīkojumi: 1 laicīgs koncerts, 8 teātra izrādes, 1 bazars, 3 zaļumu svētki un 4 priekšlasījumu vakari.* (Laikr. "Latvija", 1910., 29.nr.)

Ir arī kritiskas piezīmes par biedrības "Nākotne" atsevišķiem pasākumiem. Tā zināma ironijas piedeva jūtama rakstā "No Dzirciema" ("Rīgas Avīze", 1912., 31.nr.):

Mūsu Sadraudzīgā biedrība "Nākotne" izrīkoja kādā jaukā dienā pie Dāmnieku mājām zaļumus ar dziedāšanu un "mākslīgu ilumināciju". / Dziedāja divi kori kopā: Lamiņu un Dzirciema vietējo skolotāju vadībā. Bez šiem diviem koriem dziedāja arī publika pate: gan vesels bars vienkopus, gan kvarteti, dueti un pat "solo" - katrs par sevi, un kas tas visapbrīnojamākais, - tas bija tas, ka visi tie dziedāja bez diriģenta un visiem dižani skanēja. Sevišķi tie, kas bija sastājušies ap bufeti, centās būt lieli konkurenti abiem koriem.

Dzirciemnieks Augusts Ozols, J.Kušķevica skolnieks, atceroties jaunībā gūtos iespaidus, raksta (1983.g.):

Atmiņā palicis kāds gadījums, kad vēl divdesmitajos gados, puika būdams, gāju uz kādu sarīkojumu Dzirciema muižā. Tur uzstājās arī "Nākotnes" koris. Kalniņā pie baznīcas pēkšņi izdzirdēju kori dziedam: "Latvija, mosties, gara nakts jau beidzas..." Koris bija skolas sētā un Kušķevica vadībā mēģināja paredzēto programmu. Kušķevics bija arī Dzirciema baznīcas ērgelnieks. Atceros kādu koncertu - dziedāja skolotāja Eihenberga (tagad - Jurēvica), un es minu ērģeles.

Zentenes un Balgales pusē kultūras aktivitātes mazākas. 1929.g. dibināta Zentenes-Balgales izglītības biedrība. Tajā kopš 1931.g. darbojas arī Kultūras fonda bibliotēka, kuru vada Balgales skolas skolotāja Alma Sproģe. Biedrību, bibliotēku un dažādu organizāciju darbu smagi skar sabiedriski politiskās pārmaiņas, kas aizsākas 1940.g. vasarā. Vairākas bibliotēkas tiek slēgtas, grāmatu fonds lielā mērā iznīcināts.

Pēc Otrā pasaules kara atsāk darbu bibliotēkas Dzirciemā, Zentenē u.c.. Galvenokārt kultūras dzīve izvērsta, sākot ar 50.gadiem. Dzirciemā rosīgi strādā bibliotēka (vad. Vitenberga, Gajevska u.c.), darbojies arī klubs Ezerpilī, kur demonstrētas filmas, bijis arī koris, deju un dramatiskais pulciņš.

Zentenes ciema klubā pašdarbnieki iestudējuši lugas, darbojies tautas deju pulciņš, koris. Aktīvi kultūras darbu organizēja Alma Endzele (Vilka) un Asja Liepiņa (Kalniņa). Par kluba vadītājiem strādājuši Dz.Danberga, J.Naumova, A.Vilka, A.Krūmiņa, F.Krīgers u.c.. Tagad kultūras darbu Zentenē vada

Indra Gīle. Pagasta bibliotēku vadījušas V.Murāne, H.Balode, D.Ertmane u.c. Par ikgadēju tradīciju kļuva bērnības un pilngadības svētku svinēšana. Jaunas, plašākas telpas ciema centrā kultūras darbinieki ieguva 60.gadu beigās.

38.att. Pašdarbnieku koris. 50.gadi

1971.g. 15.aprīlī Zentenē tika atzīmēta E.Birznieka-Upīša jubileja - 100 gadu kopš viņa dzimšanas. Bija ieradušies viesi - no Lietuvas Justs Paleckis, dzejnieki no Kaukāza, rakstnieks Z.Skujiņš, dzejnieks J.Sudrabkalns, literatūras kritiķis I.Bērsone u.c., arī rakstnieka E.Birznieka-Upīša meita N.Veismane.

Daudzi jubilejas dalībnieki atstājuši ierakstus skolas viesu grāmatā. Velta Līne:

Pelēkā akmens mantinieki, veidojiet un celiet savu dzīvi tādu, lai vairs nesāp Pelēkā akmens sirds!

Ilgonis Bērsone:

Atnākšana pie Ernesta Birznieka-Upīša, ierašanās dzimtajā skolā liek domāt par gadiem, kas pagājuši, bet visvairāk par to, kas būs, it īpaši šinīs jubilejas dienās izjūtam pagātnes un nākotnes kopsakarus. Jomūsu Tautas rakstnieks ir tagadne un nākotne, nevis pagātne.

39.att. Aktrise V.Līne pie Pelēkā akmens 1971.gadā

41.att.

Bisnieku mājās 1967.g. iekārtots rakstnieka E.Birznieka-Upīša muzejs, kas sākumā darbojies sabiedriskā kārtā, to pārzinājusi rakstnieka brāļameita Marija Birzniece. Ar 1971.g. muzejs kļūst par Tukuma Mākslas un novadpētniecības muzeja filiāli, to vada Alda Vircavniece, turpmākajos gados - Silvija Silava un Zaiga Bogdānova, tagad - Gunta Frišfelde.

1973.g. apskatei bijušajā Bisnieku klētī atklāta novada seno darbarīku un sadzīves priekšmetu ekspozīcija. Muzeja darbības gados izdoti divi ceļveži - A.Vircavnieces "Dzirciems. E.Birznieka-Upīša dzimtā puse" un 1984.g. - "Dzirciems. Ceļvedis pa Tautas rakstnieka Ernesta Birznieka-Upīša dzimto novadu" (teksta autors E.Šmelte).

No Bisnieku pagalma taciņa pāri gravai aizved pie ošiem, zem kuriem tuvi un tāli ciemiņi pavasaros pulcējas uz tradicionālajiem Pastariņa svētkiem, kas notiek jau kopš 1972.gada. Daudzveidīgi bijuši muzeja rīkotie pasākumi. Te skanējušas bērnu vokālo ansambļu "Dzeguzīte" un "Knīpas un knauķi" dziesmas, ciemojušies aktieri J.Paukštello, E.Baldiņa, A.Pumpure u.c. Svētku programmas kuplinājuši skolēnu uzvedumi, kuros izmantoti E.Birznieka-Upīša darbi, viesojušies etnogrāfiskie ansambļi ar tautas dejām un rotaļām. Svētkos piedalījušies mākslinieki, rakstnieki, dzejnieki: M.Stāraste, J.Baltvilks, T.Treicis, P.Jurciņš, A.Pelēcis, L.Ķuzāne, I.Indrāne u.c..

1988.g. plašs teatralizēts uzvedums notika Dzirciema centrā pie vecās un jaunās skolas, kur skatītāju simtus pulcināja Pastariņa skolas zvans.

42.att. I.Indrāne
Pastariņa svētkos 1987.g.

43.att. Pastariņa svētki Dzirciema centrā

1996.g. Bisniekos noslēdzās konkurss "Mana dzimta", kur piedalījās liels skaits dalībnieku no daudzām rajona skolām. Izstādē bija skatāmi gandrīz simts ģimeņu ciltskoki. 1997.g. Pastariņa svētkos muzejs deva iespēju ielūkoties senajā lauku sētā, vērot seno amatu pratēju darbu.

Katru rudeni muzejs rīko Dzejas dienas. Klausītāji varējuši tikties ar dzejniekiem un rakstniekiem A.Zaueru, J.Kalniņu, S.Viesi, M.Zāfīti, L.Līvenu, I.Bindī, Viku u.c., kā arī Tukuma rajona literātiem.

1997.g. 1.oktobrī muzejs atzīmēja 30 gadu jubileju. Svētku reizē Bisniekos pulcējās muzeja darbinieki un draugi, lai kopīgi atcerētos interesantākos un nozīmīgākos notikumus aizvadītajos gados.

IEVĒROJAMĀKIE NOVADNIEKI

Ziņu apkopojumā atzīmēti kultūras (izglītības, mākslas, zinātnes, literatūras) pārstāvji, kuru dzīve un darbība saistāma ar Zentenes novadu. Pārskatā ietverti novadnieku vārdi sakārtoti hronoloģiskā secībā.

Karls Kristofs LĪVENS (1764.-1844.)

Grāfs, no 1836.g. - firsts. Zentenes, Balgales un Petendorfas muižu īpašnieks. Tērbatas universitātes kurators, Tērbatas skolotāju semināra dibinātājs. Krievijas izglītības ministrs (1828.-1833.), ar viņa atbalstu 1841.g. dibināts Irlavas skolotāju seminārs, rosinājis skolu veidošanos 19.gs. pirmajā pusē. Bijis arī Krievijas evaņģēliski luteriskās Bībeles biedrības prezidents. Apbedīts pie Balgales baznīcas.

Johans Samuēls Benedikts GRUNE (ap 1782.-1848.)

Dzimis Vācijā, Eislebenā. Gleznotājs. 1800.g. ierodas Kurzemē - Cīravā, Bīldenē. Kopā ar Līvenu ģimeni dažus gadus uzturas Pēterburgā. 1824.-1834.g. dzīvo Zentenē. Daļa no Grunes atstātajiem darbiem atrodas Jelgavas muzejā. Gleznojis portretus, arī Neredzīgā Indriķa ģīmetni. Baznīcu vajadzībām veidojis vairākas altārglezņas, arī Talsu baznīcas veco altāra gleznu. J.Grune miris 1848.g. Bīldenē.

Gotlībs Augusts LĒBERS (1785.-1846.)

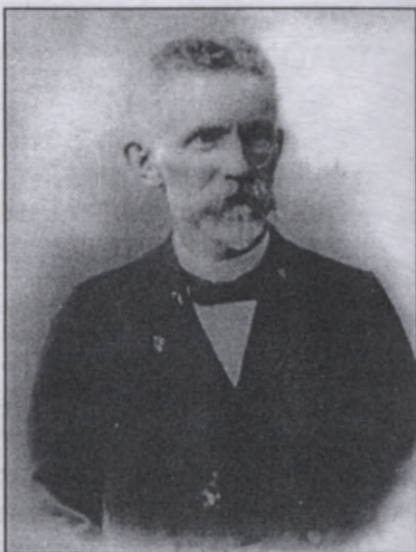
Strādājis par ārstu Zentenes muižā (1815.-1823.). Pirms tam bijis ārsts un mājskolotājs Cēres muižā, ķirurgs Kandavā. Gotlībs Lēbers ir tagad pazīstamā baltvācu jurista un politologa Dr.prof. Dītriha Lēbera vectēvs. Par nopelniem Latvijas labā Dītrihs Lēbers 1995.g. apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni. 1995.g. vasarā ieradies Zentenē, lai apmeklētu sava vectēva dzīvesvietu.

Kārlis (Karloss) BERGS (1843.-1902.)

Viens no ievērojamākajiem dabaszinātniekiem un dabaspētniekiem Latīņamerikā, Latvijā mazāk pazīstams.

Dzimis 1843.g. 2.aprīlī Silu muižā Balgales draudzē. Tēvs - vācietis, muižas galdnieks, māte - latviete. Mācījies pie muižas

mājskolotāja, pēc tam Tukuma apriņķa skolā. Neilgu laiku dzīvojis pie mežziņa Geides (acīmredzot - tagadējos Cukuriņos), kurš pamodinājis zēnā interesi par botāniku un meža dzīvnieku pasauli. Mācības skolā nācās priekšlaicīgi pārtraukt, jo vecākiem trūka vajadzīgo līdzekļu. K.Bergs iestājās par mācekli manufaktūras veikalā Jelgavā, vēlāk Rīgā. Patstāvīgi daudz lasa, mācās, sevišķi interesējas par dabas zinātnēm. Nolicis mājskolotāja eksāmenus, strādājis par privātskolotāju. Iestājies vāciskajā Dabas pētnieku biedrībā. Speciāli interesējies par Baltijas provinču tauriņiem, vāca tos, veidoja kolekcijas, rīkoja priekšlasījumus. Plaši izvērsis pētījumus japāņu zīdtārpiņu audzēšanā, par ko Parīzē apbalvots ar medaļu.

1873.g. K.Bergs atstāja Rīgu, jo viņam tiek piedāvāts darbs Argentīnā, Buenosairesas universitātē. Jau pirms tam K.Bergs Vācijā ieguvis filozofijas doktora grādu. Bijis profesors Buenosairesas universitātē, Nacionālā muzeja direktors. No 1890.-1892.g. Dabas zinātņu muzeja direktors Montevideo (Urugvajā).

K.Bergs nenogurstoši pētījis Argentīnas, Urugvajas, Čīles un Peru floru un faunu. Publicējis ap 170 darbu dabaszinātnēs, galvenokārt spāņu, arī vācu, franču, angļu un latīņu valodās. Šajās valodās publicētas arī vairākas viņa grāmatas - "*Catalog der Schmetterlingssammlung*" (1869.), "*Tratato elemental de zoologia*" (Buenosaires, 1889.) u.c..

Latīņamerikas floras un faunas pētnieka vārdā nosauktas vairākas sugas - *Berghia*, *Bergiella*, *Bergidia*, *Bergiana*, *Carolibergia*, *Bergiaria*.

Regulāri bijuši K.Berga sakari ar Pēterburgas un Maskavas zinātniekiem, viņš sūtījis vērtīgas augu un dzīvnieku kolekcijas. Arī uz Latviju Doma muzejam sūtīti daudzi eksponāti. Divas reizes apmeklējis Rīgu. Ģeologu kongresā Pēterburgā 1897.g. ievēlēts par goda viceprezidentu. Apbalvots ar Krievijas Annas un Zviedrijas Ziemeļzvaigznes ordeniem. Iecelts par Argentīnas republikas Goda pilsoni.

K.Bergs miris 1902.g. 12.janvārī, apbedīts Buenosairesā. Rīgas Dabas pētnieku biedrības izdevumā "*Korrespondenzblatt des Naturforschervereins zu Riga*" 1902.g. publicēta plaša šīs biedrības direktora runa, kurā vispusīgi izvērtēts K.Berga devums

zinātnē:

Šā kādreiz uzticamā līdzstrādnieka piemiņa, kurš veltījis visus savus spēkus kalpošanai zinātnei, paliks neaizmirstama kā viņa vecajā, tā jaunajā dzimtenē...

K.Bergam bija brālis Ādolfs un māsa Anete, kura precējusies ar Zentenes muižas kalēju Tālbergu, bijuši pieci bērni. Anna, viena no meitām, precējusies ar muižas dārznieku Frici Gūtmani, viņu pēctečos ir arheologs Jānis Siatkovskis (miris) un Raitis Siatkovskis (strādā Zinātņu akadēmijas Fizikas institūtā, ir Zentenes pagasta Purviņu māju īpašnieks). Pateicoties Raitim Siatkovskim, ir izdevies iegūt viņa tālīnā senča fotogrāfijas u.c. materiālus. Viņš arī publicējis rakstu par Karlosu Bergu - "Mūsu pēdas Argentīnā" (laikr. "Dzimtenes Balss", 1988.g. 5.nr.).

Zentenes skolas novadpētniecības kabinetā novietots K.Berga bareljefs, ko izgatavojuši Mākslas akadēmijas studenti novada mākslinieka A.Drīzuļa vadībā. Lai saglabātu zinātnieka K.Berga piemiņu viņa dzimtajā pusē, akadēmiķis prof. Jānis Stradiņš ierosinājis Zentenes parkā pie skolas uzstādīt piemiņas akmeni.

Kārlis BERGMANIS (NEPAZĪSTAMĀIS) (1851.-1898.)

Kad lasām E.Birznieka-Upīša triloģijas "Pastariņš skolā" otro daļu, labi atceramies nākamā rakstnieka pirmo skolotāju, t.s. Veckungu, īstajā vārdā - Adolfs Bergmanis. Kārlis Bergmanis ir viņa dēls. Dzimis Dzirciema Ķesteros 1851.g. 6.aprīlī.

Pabeidzis Tukuma apriņķa skolu, sācis strādāt par skolotāja palīgu tēva vadītajā skolā, bet kopš 1885.g. par skolotāju Tukuma apriņķa skolā. Tur 1887.g. mācījās arī E.Birznieks-Upītis. Iespējams, ka K.Bergmanis, būdams literāts, iededza literatūras izpratnes un mīlestības dzirksti arī nākošajā rakstniekā. K.Bergmanis vāciskajā apriņķa skolā latviešu tautības skolēniem kļuva tuvs ar to, ka viņš neslēpa savu tautību, viņš klasē lasījis arī savus literāros darbus. Vēl mūža otrajā pusē E.Birznieks-Upītis atceras Kārli Bergmani, savu kādreizējo skolotāju:

Sākumā mums likās, ka Bergmanis ņem ļaunā mūsu pārāk lielo aizraušanos ar latvietību, bet tad viņš mums atzinās, ka arī pats neesot bez "grēkiem", jo patlaban zem pseidonīma "Nepazīstamais" pārstrādājis Friča Reitera "Die Reise nach Belgien". Un vairākas reizes viņš mums klasē lasīja priekšā savu "Raibo ceļojumu".

Tikai dažus mēnešus K.Bergmanis bija E.Birznieka -Upīša skolotājs. 1887.g. vasarā vāciskā apriņķa skola tiek likvidēta,

tajā pat ēkā atver jauna tipa - Tukuma pilsētas skolu ar krievu mācību valodu. K.Bergmani no darba atbrīvoja. Viņš atstāja savu dzimteni, pārcēlās uz Vitebsku, no 1888.g. bija Vitebskas vācu baznīcas skolas pārzinis un ērgelnieks. 1898.g. 4.februārī miris, apglabāts Vitebskā.

Samērā maz pazīstami Kārļa Bergmaņa literārie sacerējumi. Tie ar pseidonīmu "Nepazīstamais" publicēti žurnālā "Austrums" u.c. izdevumos - gan atdzejojumi no vācu valodas, gan oriģināldzejoļi.

Jēkabs KUŠĶEVICS (1858.-1930.)

Dzimis 1858.g. 7.aprīlī Dzirciema pagasta Kušķu mājās - skaistā apvidū, apkārt mājai plašs augļu dārzs, blakus kaimiņu mājas Inņiņas un Dirmas, literātu un sabiedrisko darbinieku Jēkaba Inņberga un Pāvila Jansona dzimtās vietas.

Jēkabs Kušķevics izglītību vispirms ieguvis Dzirciema pagasta skolā pie Adolfa Bergmaņa, pēc tam mācījies Tukuma apriņķa skolā. Beidzis Irlavas skolotāju semināru un strādājis par skolotāja palīgu Grenčos. Dzirciema pagastskolā par pārzini nostrādājis 42

gadus - no 1883.g. līdz aiziešanai pensijā 1925.gadā. Mūža beigās aizvadījis Dzirciema centrā uzceltajās mājās Dārzniekos. Miris 1930.g. 9.decembrī, apbedīts Dreimaņu kapsētā.

Skolotājs J.Kušķevics atstājis dziļas pēdas tālākā sava skolnieka E.Birznieka-Upīša un, protams, daudzu jo daudzu citu skolēnu dzīvē. Viņš ieguva skolēnu un apkārtējo iedzīvotāju ievērību un cieņu ar savām zināšanām, nopietno darbu skolā, plašo interešu loku. Viņš rosīgi iekļāvās Dzirciema novada sabiedriskajā dzīvē. Atšķirībā no iepriekšējā skolotāja A. Bergmaņa, kura interešu loks nesniedzās tālāk par baznīcu, tās ietekmes nostiprināšanu, J.Kušķevics dara daudz, lai ne tikai skolā, bet visā novadā rosinātu aktīvai garīgai, kulturālai dzīvei.

J.Kušķevics pagājušā gadsimta beigās noorganizējis pirmo bibliotēku Dzirciemā, vadījis kori, rīkojis teātra izrādes. Bet pats nozīmīgākais, ko ārpus skolas paveicis J.Kušķevics, ir

ilggadīgais darbs biškopības attīstībā. Literatūrzinātnieks Jānis Upītis:

...Par skolas dzīves jautājumiem Kušķevics nav rakstījis itin nekā. Toties viņš visu mūžu (tāpat kā sieva Marija) bija ļoti rosīgs biškopības žurnāla līdzstrādnieks, tulkojis arī grāmatas par biškopību. Viņš bija arī tas, kas 1894.gadā nodibināja Dzirciema biškopības biedrību un ilgus gadus bija tās priekšnieks.

(No J.Upīša arhīva Tukuma muzejā)

Raksti par biškopības jautājumiem publicēti daudzos periodiskajos izdevumos: "Latvijas Biškopis", "Zemkopis", "Talsu apkārtnes vēstnesis", "Latvijas Biškopja Gada Grāmata" u.c.. Tulkotās grāmatas - "Vadonis pa bišu dārzu" (Liepājā, 1899.) un "Kā bites jākopj Dadana stropā" (Jelgavā, 1923.), pēdējo tulkojis kopā ar sievu Mariju.

Kad J.Kušķevics nomira, žurnāls "Latvijas Biškopis" rakstīja, ka viņš, *kā tas parasti pie biškopjiem mēdz būt, bija klusas, satīcīgas dabas cilvēks, kas visu mūžu pavadījis godīgā darbā.*

Daudzi Dzirciema novada iedzīvotāji saglabājuši atmiņas par J.Kušķevicu - gan kā par skolotāju, gan kā biškopi un pagasta kultūras dzīves rosinātāju.

Rakstnieks E.Birznieks-Upītis:

Klasē tagad jutāmies daudz brīvāki, jo skolotājam bez lielās krievu vārdnīcas un mazajām, dzeltenajām vokābuļu burtnīciņām bija pienākušas vēl klāt grāmatas par bitēm un viņu kopšanu. Aiz logiem dārzā parādījās dažas pelēkas bišu mājiņas ar zaļiem jumtiņiem, un te skolotājs no grāmatām izlasīto salīdzināja ar dzīvo dzīvi. Brīžu brīžiem viņš nosēdās pie atvērtajām durvītiņām un pa rūtīti lūkojās iekšā stropā. Tā kā viņš nebaidījās no bitēm, tad bites viņu arī nedzēla.

Augusts Ozols, J.Kušķevica skolnieks, atceras (1983.g.):

Atceroties sendienas, jāsaka, ka bišu stropus varēja redzēt vai ikkatrās mājās. Tas jau laikam arī varēja būt biedrības un tās vadītāja Kušķevica nopelns. Es pats arī toreiz, t.i., 20.gados, kļuvi par biškopi ar kādām desmit saimēm tēva mājās Dzirciema Sudmaļos.

Marija Peļķe, Zentenes skolas apkopēja (1981.g.):

Es Dzirciema skolā mācījos ap 1920.gadu. Tad skolotājs Kušķevics jau bija vecs. Pirmo gadu mācījās visi vienā klasē, tā bija apakšstāvā, kur tagad veikals. Vienmēr skolotājs nēsāja kabatā kādu grāmatu. Skolotājam bija bites, nesa mums medu, lai ēd. Skolotājs bija stingrs. Lielie puikas, ja traucēja, dabūja ar līneālu pa pirkstiem.

Ādams KREICBERGS (1861.-1933.)

Dzimis 1861.g.

16.aprīlī Dzirciema Bauzēnos. Mācījies Dzirciema pagastskolā un Tukuma aprinča skolā. Tālākā dzīve saistīta ar dienestu cara armijā un militāro karjeru. Kapteiņa dienesta pakāpē piedalījies krievu-japāņu karā. Bijis dzejnieka Andreja Pumpura draugs. Ierosinājis E. Birznieku-Upīti pievērsties folkloras vākšanai, palīdzējis ievadīt grāmatu pasaulē, kad nākamais rakstnieks mācās Dzirciema skolā. Iepazīstoties ar skolotāja J.Kušķevica audzēkņiem,

47.att.

virsnieku ieinteresē Ernesta Birznieka zināšanas, viņa vecmāmiņas stāstītās pasakas. Par to lasām grāmatā "Pastariņš skolā":

Vai nevarot uzrakstīt, ko viņa stāsta? Solījos pamēģināt un jau otrā dienā atnesu līdzī uzrakstītu pasaku. Virsnieks man ienesa klasē zilās "Austruma" pirmā gada burtnīciņas, kuras man atvēra pavisam jaunu pasauli./.../ Virsnieks pēc atvaļinājuma aizbrauca. Sāku krāt pasakas, tautas dziesmas un daudz lasīt no virsnieka atstātajām grāmatām, kuras viņš bij sakrājis savās tēva mājās. Papriekš lasīju tikai latviešu grāmatas, bet tad arī vācu grāmatas par latviešiem, kuru virsnieka krātuvē bija visai daudz.

Nodibinoties neatkarīgai Latvijai, Ā.Kreicbergs iestājas Latvijas armijā, bijis Rīgas kara aprinča priekšnieks. Ieguvis ģenerāļa pakāpi. Apbalvots ar vairākiem cariskās Krievijas ordeņiem, bet neatkarīgajā Latvijā - ar Triju Zvaigžņu ordeni.

Ā.Kreicbergs miris 1933.g., apglabāts Rīgā, Lielajos kapos.

Kārlis Fridrihs FREIDENFELDS (1867.-1943.)

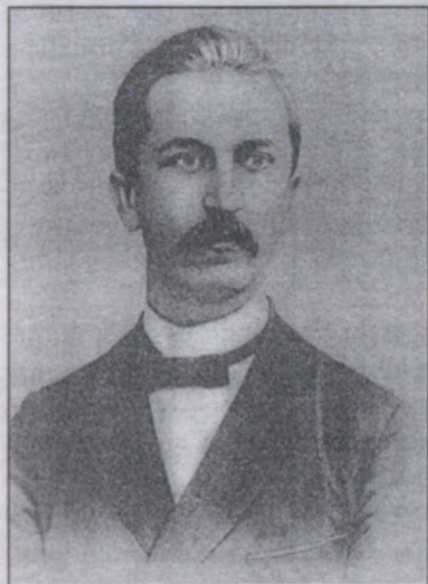
Teoloģijas doktors. Dzimis 1867.g. 2.jūlijā Dzirciema pagasta Kalna Innužu mājās zemkopju ģimenē. Mācījies Dzirciema skolā pie skolotāja Ādolfa Bergmaņa. Turpina mācīties Tukuma aprinča skolā un Jelgavas ģimnāzijā. 1890.g. uzsāk

teoloģijas studijas Tērbatas universitātē. Kopš 1898.g. mācītājs Rīgā, Vecajā Ģertrūdes baznīcā, no 1906.g. - Jaunajā Ģertrūdes baznīcā, kur kalpo līdz 1940.gadam. Teoloģijas doktora grādu ieguvis 1919.g. Varšavas universitātē. 1899.-1917.g. reliģiska satura izdevuma "Sprediķis" redaktors. Bijis arī ticības mācības skolotājs Rīgas ģimnāzijās. 30.gados laikraksta "Krustakarotājs" redakcijas kolēģijas loceklis.

Sarakstījis vairākas reliģiska satura grāmatas - "Gaismas avots", "Bībele un dabas zinātne", "Ko dabas pētnieki domā par reliģiju" u.c.. Piedalījies "Latviešu Konversācijas vārdnīcas" tapšanā - rediģējis iesūtītos teoloģiska satura rakstus.

Kārlis Freidenfelds miris 1943.g. 18.janvārī. Apglabāts Meža kapos Rīgā.

Ernests BIRZNIEKS-UPĪTIS (1871.-1960.)

48.att. E.Birznieks-Upītis
19.gs. 90.gadu sākumā

Rakstnieks, kura vārds darījis tālu pazīstamu nelielu apdzīvotu vietu Tukuma rajonā - Dzirciemu, dzimis Bisnieku mājās 1871.gada 6.aprīlī. Tēlojums "Mans dzīves stāsts" sākas ar tik bieži dzirdētām rindām:

*Uzauzdis esmu Dzircie-
ma Bisniekos, gandrīz pusceļā
starp Tukumu un Talsiem.*

*No sētas varēja redzēt
pāri pakalnam tuvo baznīcas
torni, muižas riju, vienas
kaimiņu mājas un apkārtējos
mežus.*

Ar Dzirciema novadu saistās E.Birznieka-Upīša pirmie divi gadu desmiti - bērnības laiks, skolas gadi Dzirciema pagasta skolā (1883.-1887.) un Tukuma apriņķa skolā (1887.-1889.). Pievērsties grāmatu pasaulei, literatūrai, folklorai viņu pamudina skolotājs Jevstafijs Līcītis un virsnieks Ādams Kreicbergs, kura tēvs ir Dzirciema pagasta vecākais.

Ieguvis mājskolotāja tiesības, E.Birznieks-Upītis sāk strādāt Dzirciema muižā, mācot un audzinot muižas arendatora Šmita bērnus.

Literārā ziņā rosinošs ir laiks 1893.g., kas aizvadīts

mājskolotāja darbā mežziņa Jēgermaņa ģimenē Cukuriņos. Garām plūst Dursupe, visapkārt meži, kas stiepas līdz pat jūrai. Grāmatas "Pastariņš dzīvē" tēlojumā "Mežā" lasām par Cukuriņiem:

Rudenī nogāju mācīt mežziņa zēnus. Mežziņa muiža atradās pavisam mežā iekšā, upes malā. Lauki nebija lieli, divu zirgu apstrādājami, bet pļavas bija plašas un upmalas siens labs.

1893.gada beigās E.Birzniekam-Upītim sākas jauns dzīves posms, viņš kopā ar mežziņa ģimeni pārceļas uz dzīvi Kaukāzā, kur pavada gandrīz trīs gadu desmitus.

Mājskolotāja darba gados E.Birznieks-Upītis strauji un neatlaidīgi ienāk literatūrā. "Baltijas Vēstnesī" iespiesti viņa pirmie stāsti un dzejojīši. Mostas nopietna interese par folkloru. Viņš apstaigājis novada lauku sētas, pierakstīdams dziesmas, pasakas, teikas, iepazīnis vienkāršo ļaužu dzīvi, tautas valodu, apvidus vārdus.

1893.g. Jelgavā izdots Latviešu biedrības rakstu krājums "Pasakas un teikas, kuras noklausījies iz ļaužu mutes Dzirciemā E.Birznieks". Tiek vākti materiāli plašākam apcerējumam "Dzirciemiešu izlokse". "Baltijas Vēstnesī" 1892.g. tur-pinājumos iespiests garstāsts "Zaldāta līgava".

Dzirciema apkaimē vērotais, iepazīstot daudzveidīgo, skaisto dabu, cilvēkus, viņu darbu, parašas, valodu dod bagātu ierosmi daudziem arī vēlākā posma labākajiem darbiem - Pastariņa trioloģijai, stāstu krājumam "Pelēkā akmens stāsti", "Nīnas pasaciņām" un desmitiem citu stāstu un tēlojumu.

Kāpēc E.Birznieks-Upītis pameta savu dzimteni un devās uz tālu, svešu zemi? Parastā versija - līdzī mežzinim, lai turpinātu būt mājskolotājs viņa bērniem. Bet jau Cukuriņos E.Birzniekam-Upītim bija zināma mežziņa pārmērīgā aizraušanās ar alkoholu un līdz ar to nesaskaņas ģimenē, tā ka jāšaubās, vai E.Birzniekam-Upītim bija nopietna vēlēšanās uzturēties šajā vidē. Otrs iemesls - uzlabot savu veselību - jau ticamāks. Bet varbūt vēl kādi līdz šim nezināmi apstākļi spieda atstāt dzimto pusi?

1992.g. Zentenes pagasta literāte Tatjana Andersone pierakstījusi Marijas Rozenbergas (tagad mirusi) atmiņu

stāstījumu:

Rindzeles vagara Mūrnieka sieva Anna bijusi tik jautra un bezbēdīga, ka viņai apnicis lēnais un klusais vīrs, un tā kopā ar E.Birznieku-Upīti aizbraukusi uz Baku. Tur viņai piedzimusi meitenīte Milda, un viņa atgriezusies dzimtenē pie vīra. Tas, būdams ļoti mierīgas dabas, arī piedevs sievai viņas grēku. Pieņēmis meitenīti kā savējo, kaut arī nevienam nav bijis noslēpums, ka tā ir E.Birznieka meita. Meitene pat kādu laiku dzīvojusi Pakuļos pie Ernesta māšas. Milda tagad mirusi. Viņai bijušas divas meitas.

50.att.
Milda Mūrniece ar
meitām Ainu un
Helgu un
mazbērniem

Ir vēl M.Rozenbergas stāstījumā arī sīkākas detaļas par Mildas meitu Ainas un Helgas tālāko dzīvi. Saprotamu iemeslu dēļ E.Birznieka-Upīša biogrāfijā un viņa literārajos darbos šī jaunības gadu epizode nav atspoguļojusies.

Gandrīz 30 gadu E.Birznieks-Upītis dzīvo dažādās vietās Kaukāzā, turpinās viņa darbs literatūrā, bet raksturīgi, ka viņa skats pa lielākai daļai vērstas pagātnē, gandrīz viss uzrakstītais radis ierosmi no bērnībā un jaunībā redzētā, izjustā. Rakstnieks garīgi saistīts ar Latviju, ar savu novadu. "No rīta", "Pret vakaru", "Pelēkā akmens stāsti", "Upīša stāsti" un daudzi citi darbi ir radīti tālajā Kaukāzā, stāsts "Druviņi" - Stambulā. Turpretī Kaukāza tematika E.Birznieka-Upīša daiļradē ienāk pakāpeniski, vairāki tēlojumi no "Kaukāza stāstiem" sacerēti tikai pēc atgriešanās Latvijā.

Laiku pa laikam no svešatnes rakstnieks pārbrauc dzimtenē, kārtot savas grāmatu izdevniecības "Dzirciemnieki" jautājumus, īslaicīgi apmeklējot arī Dzirciemu.

Pēc atgriešanās no Kaukāza (1921.g.) E.Birznieks-Upītis visu savu garā mūža otro pusi nodzīvo Rīgā un Jūrmalā, tikai retumis ierodoties savā bērnības zemē - pie māšas un

brāļameitas Bisniekos un pie otras māsas Pakuļos. Te aizsākums arī meitai Nīnai stāstīto pasaku kopojumam - grāmatai "Nīnas pasaciņas". Tikai Otrā pasaules kara beigās uz ilgāku laiku rasts patvērums Pakuļos, bet tālākajos padomju varas gados rakstnieks Dzirciema novadā ierodas pavisam reti. Tomēr visa E.Birznieka-Upīša daiļrades bagātība, ar nelieliem izņēmumiem, izaugusi no Dzirciema apvidus dabas, cilvēkiem, pagātnes notikumiem. Šo būtisko iezīmi uzsvēris arī dzejnieks Imants Lasmanis rakstnieka simtgadei veltītajā dzejoļī "Dzirciemnieks":

*Sveiks, gaišais Dzirciemniek! Laiks gadu soļiem aizdun,
Un Tu kā simtgadis šim laikam vidū brien.
Ar dzimtiem "Bisniekiem" Tu sasaistīts aizvien,
Tāpat kā mēs ar Tavu silto smaidu.*

E.Birznieks-Upītis miris 1960.g. 30.decembrī Rīgā, apbedīts Lielupes kapsētā.

Jēkabs INIŅBERGS (BANGAITIS) (1874.-1925.)

Dzimis 1874.g. 8.janvārī. Izcelsme no Dzirciema pagasta, vecāku mājas - Inniņas. Mācījies Dzirciema pagastskolā. Rakstnieka E.Birznieka-Upīša laikabiedrs, noorganizējuši un kopā vadījuši grāmatu izdevniecību "Dzirciemnieki", strādājis izdevniecībā visā tās pastāvēšanas laikā (1908.-1921.). Pavisam izdotas 67 grāmatas. E.Birznieks-Upītis tajā laikā dzīvoja un strādāja Kaukāzā, praktiskos izdevniecības jautājumus kārtoja Jēkabs Iniņbergs. 1903.g. vēstulē J.Iniņbergam E.Birznieks-Upītis raksta:

*Mīlo Iniņberg! Kādēļ tik ilgi nekā neraksti? Kā tagad dzīvo?
Raksti drīz par sevi jo plaši. Lūdzu pasveicināt pazīstamos un
savējos. Kas dzirdams par Dzirciemu? -Sveiks! Raksti Tavam
E.Birzniekam!*

Dažas skopas rindas, bet jūtam to draudzīgo toni, kas raksturīgs E.Birznieka-Upīša vēstulēs pret viņam sevišķi tuviem cilvēkiem.

Iniņbergs strādājis Rīgā, Kuģniecības sabiedrībā "Austra" par grāmatvedi.

Literatūrā J.Iniņbergs pazīstams ar pseidonīmu Bangaitis. Rakstījis dzejoļus, labākie - par jūrnieku dzīvi. Iespiesti izdevumos "Austrums", "Jaunā Raža" un M.Kaudzītes antoloģijā "Smaidi un asaras".

Miris Rīgā, 1925.g. 12.decembrī, apglabāts Meža kapos.

Pāvils JANSONS (1874.-1940.?)

Sabiedrīks darbinieks, žurnālists, literāts. Dzimis 1874.g. 29.aprīlī Dzirciema pagasta Dirmās (tagadējais māju nosaukums - Druvas). Biogrāfiskie fakti literatūras vēsturēs nav atrodami. Plašākas ziņas Pāvila meitas Izoldes Štāles (1906.-1985.) stāstījumā (1980.g.):

Dzimis Dirmās, kuras 30.gadu beigās pārdēvētas par Druvām. Skolā gājis Dzirciemā, viņa skolotājs bija Kušķevics. Vēlāk mācījies Brizules pagastskolā. Vai mācījies vēl arī citās skolās, nav zināms. Pašmācības ceļā nolīcis skolotāja eksāmenus.

Mans vectēvs gribējis, lai tēvs paliek Dirmās par saimnieku, bet tēvs nevēlējies un 20 gadu vecumā aizgājis no mājām. Strādājis par skolotāju Ērgemē, tad Valkā dzelzceļa kantorī. Valkā viņš izdeva avīzi "Sadzīve".

1907.g. atbraucām atpakaļ uz Dirmām. Tēvatēvs bija nomiris. Mans tēvs sāka saimniekot Dirmās, aktīvi darbojās dažādās biedrībās - biškopības, lauksaimniecības. Tēvs rakstīja dzejoļus, stāstīšus, izdeva grāmatu "Zvirgzdi", tajā ievietota viņa luga "Klints", to reiz uzveda arī Dzirciemā.

1915.g. aizbēgām uz Petrogradu. Tur piecus gadus nodzīvojām. Tēvs strādāja bankā par grāmatvedi. Grūti bija, piedzīvojām badu, slimības. Tēvs jau bija dikti traks uz grāmatām, vienmēr pirka tās, lasīja, krāja. Tagad jau nekas nav saglabājies - 1955.g. nodega Dirmu mājas, aizgāja bojā viss tēva arhīvs, laikraksti, grāmatas, vēstules. Jaunu māju, šo tagadējo, uzcēla 1957.gadā.

1919.g. pa Jāņiem pārbraucām mājās. Tēvs sāka strādāt

par Dzirciema pagasta rakstvedi. Rakstīja vēl stāstus, daži iespiesti Tukuma apriņķa avīzē.

Labi pazinām Birznieku-Upīti. Pēc Pirmā pasaules kara visi bijām bērēs uz Bisniekiem. Tad pirmo reizi redzēju Birznieku-Upīti. Bieži tikāmies ar skolotāju Kušķevicu, viņš tepat kaimiņos Kušķos dzīvoja.

Tēvs nomira 1940., varbūt 1941.gadā, martā. Apbedīts netālajā Dreimaņu kapsētā. Uz krusta uzraksts - "Dirmu ģimīļa".

P.Jansona sabiedriskajā un literārajā darbībā var saskatīt it kā trīs posmus. Pirmais - pagājušā gadsimta beigas, laiks pirms došanās prom no tēva mājām. Ja var paļauties P.Jansona meitas atmiņu stāstījuma pareizībai, tad P.Jansonam nav bijušas svešas jaunstrāvnieku idejas un centieni. Viņš centies veicināt latviešu kultūras attīstību, interesējies par latviešu folkloru, etnogrāfiju. 90.gados piedalījies tautasdziesmu un citu folkloras materiālu vākšanā. Kr.Barona un H.Visendorfa izdotajā grāmatā "Latvju dainas" (Jelgavā, 1894.) dziesmu vācēju reģistrā uzzinām, ka P.Jansons Dzirciemā un Rīdeļos savācis un iesūtījis turpat pustūkstoti tautasdziesmu.

Jelgavas Latviešu biedrības Rakstniecības nodaļas 5.Rakstu krājumā (1896.) ir atrodamas dažas pasakas "no Jansonu Pāvula Dzirciemā". "Dienas Lapas" pielikumā "Etnogrāfiskas ziņas par latviešiem" (1893.g., 3.d.) ievietots apskats "Tautas ārstniecība. No Jansonu Pavula Dzirciemā".

Tēviņā
...Un kaut tu būtu tikai slinkis, kaļķis,
vāji tukšas, neauglīgas vaistmalas, -
Tev jāmīl tā, Tev jāsarņā tā ciet,
Tā jāglabā - tā Java Tēviņa!

J. Pāvuls

53.att P.Jansona rokraksts

Gadsimtu mijā, gadsimta sākumā aktivizējas P.Jansona sabiedriski politiskā darbība. 1905.g. revolūcija, traģisma un varonības pārpilnie Pirmā pasaules kara gadi, bēgļu gaitas liek arī P.Jansonam saliedēties ar domu biedriem, paust savus uzskatus gan publicistikā, literārajā jaunradē, gan arī aktīvi darbojoties žurnālistikā, uzņemoties redaktora pienākumus jaunizveidotiem preses izdevumiem.

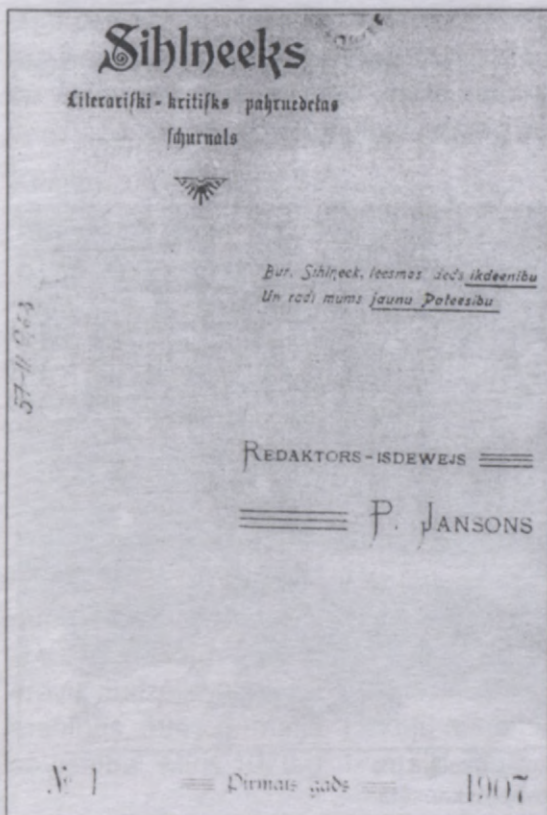
Bibliogrāfiskajā izdevumā "Latviešu periodika 1768.-1919." atzīmēti divi izdevumi, kuru izdevējs un redaktors bijis J.Pāvils. To gājums tautā gan, tikko sācies, ātri aprāvies.

Kā "politiska, zinātniska un sabiedriski-literāriska avīze", kas iznāk divreiz nedēļā, iecerēta "Sadzīve". 1906.g. izdots paraugnumurs, 1907.g. sākumā iznākuši laikraksta pirmie trīs numuri. To saturs liecina par redaktora cenšanos lasītājus iepazīstināt ar laikmeta progresīvajiem centieniem. To spilgti jūtām 2.nr. (25.janvārī) ievadrakstā "Kurp ejam?"

Acumirkļi mūsu ciemi un sētas līdzinās zemei, kas pārcietuse briesmīgu negaisu. Tie, kas cerēja gaišas dienas tuvu esam, jūtas pievilti savās gaidās, apsmieti savās cerībās. /./

Ko darīt? Kā apmierināt izmisušos ļaudis un vadīt tos pa tuksnesi pretim apsolītai zemei? /./ Un atbilde šē viena: mums visiem spēkiem jā rūpējas par tautas zemāko slāņu prāta attīstību, mums jāliek svece uz tautas pūra, lai viņa spīdētu tiem, kas vēl tumsā.

Laikraksts izdots Valkā. Nezināmu iemeslu dēļ pēc 3.nr. tā izdošana pārtraukta. Arī žurnālam "Zīlnieks" pavisam īss mūžs. Valkā 1907.g. izdots tikai 1. numurs. Žurnāla apjoms neliels - tikai 30 lappuses. "Zīlnieks" iecerēts kā "literāriski - kritisks pārnedeļas žurnāls", kas "aizstāvēs vārda brīvību, cilvēka pašnoteikšanās tiesību, garīgu neaprobežotību un svabadību pret visādiem spaidiem".

54.att.
P.Jansona
izdotais žurnāls
"Zīlnieks"

"Zīlnieka" 1. numurā arī vairāki P.Jansona (ar literatūrā pieņemtu pseidonīmu - J.Pāvils) darbi - ievadraksts, dzejolis, tēlojums, kā arī raksts par H.Ibsenu.

Gadsimta sākumā P.Jansons pievēršas rakstniecībai. Darbi izkaisīti dažādos periodiskos izdevumos. Mēģinājumi literatūrā ir visai daudzveidīgi - dzeja, stāsti, dramaturģija, tēlojumi, skices, apceres par literatūras problēmām. Nav zināms, vai P.Jansons sekojis E.Birznieka-Upīša ieteikumam uzrakstīt plašāku prozas darbu "Dirmas romānu", tātad romānu par Dzirciema novada ļaudīm.

Visplašāko ieskatu P.Jansona daiļradē gūstam, iepazīstoties ar viņa sastādīto krājumu "Zvirgzdes", kas izdots 1910.gadā. Blakus citu autoru darbiem (J.Gulbis, Brūklenājs, R.Eidemanis, K.Veinbergs u.c.) atrodam arī J.Pāvila tēlojumu, dzejoļu ciklu, bet visplašākais darbs krājumā ir viņa dramatiskā triloģija "Klints". Lugas, kura sarakstīta 1904.-1906.g., mākslinieciskā vērtība neliela, vairāk nozīmīga kā laikmeta dokuments. Lugas darbība notiek gadsimta sākumā, sadzīviskajā tēlojumā ievijas 1905.g. revolūcijas traģiskie notikumi.

Pēdējais P.Jansona sabiedriskās darbības posms - 20. un 30.gadi, kad viņš dzīvo Dzirciemā, strādā par pagasta darbvedi, raksta presē par novada dzīves jautājumiem, nedaudz turpina darboties literatūrā. Nozīmīga ir bijusi viņa darbība lauksaimniecības biedrībā "Nākotne", viņš bijis arī tās vadītājs.

Sava novada patriots, sabiedriskās, kultūras un saimnieciskās dzīves rosinātājs, ceļa lauzējs literatūrā un žurnālistikā - tāda gaiša personība bija Pāvils Jansons.

55.att. Zentenes skolas skolēni pie P.Jansona kapa Dreimaņu kapsētā

Kārlis JANSONS (1878.-?)

Dzimis 1878.g. 9.oktobrī Zentenes pagastā, lauksaimnieka dēls. Mācījies Dursupes pagastskolā, vēlāk Talsu apriņķa skolā. 1896.g. iestājās Valmieras skolotāju seminārā, beidzis 1899.g.. Vairākus gadus izglītojies mūzikā. 1904.g. iecelts par Baltijas skolotāju semināra skolotāju. Pēc semināra likvidācijas (1916.g.) strādājis Čistopoles Augstākajā tautas izglītības institūtā un Čistopoles mūzikas skolā. 1920.g. atgriezies Latvijā un bijis Rīgas pilsētas morāliski defektīvo bērnu iestādes, t.s. Pleskodāles, priekšnieks (1921.-1933.).

Pedagoģiskajā darbā progresīvu ceļu meklētājs. Skolotāju seminārā mācījis dziedāšanu, mūzikas teoriju, vijoles un harmonija spēli, viņa pārziņā bijis audzēkņu laicīgais koris un orķestris. Mācījis arī latviešu valodu un ticības mācību.

Kārļa Jansona darba vērtējums dots grāmatā "Baltijas skolotāju seminārs" (1940.):

Godam lai pieminam semināra dziedāšanas skolotāju un kora diriģentu Kārli Jansonu. Pēc briesmīgā 1905.gada viņš prata atrast un izvēlēties dziesmas un tekstus, kas mūs ne tikai stiprināja smagos tautas pārdzīvojumos, bet jaunās sirdīs vairoja un kopināja spēkus no jauna uzņemties darba un cīņu smagumu.

Kārlis ROZE (1893.-1978.)

Dzimis Pakuļu mājās 1893.g. 3.novembrī zemnieku Krišjāņa un Jūlijas (E.Birznieka-Upīša māsas) ģimenē. Mācījies Dzirciema pagastskolā, Tukuma pilsētas komercskolā un Rīgas Politehniskā institūta lauksaimniecības nodaļā. Pirmajam pasaules karam sākoties, evakuējies uz Krieviju, 1922.g. pabeidzis studijas Maskavā Lauksaimniecības akadēmijā. Tā paša gada rudenī atgriezies Latvijā, strādājis Zemkopības ministrijā par vecāko agronomu. Sekmīgi beidzis studijas Latvijas universitātes lauksaimniecības nodaļā.

Augkopis selekcionārs. Strādājis Zemkopības ministrijā, Stendes selekcijas stacijā (1945.-1948.), Mežsaimniecības problēmu institūtā. Publicējis ap 100 zinātnisku darbu par laukaugu agrotehniku, selekciju un ģenētiku. Grāmatas: "Zirņi, pupas, vīķi", "Kartupeļu ražu celšanas agrobioloģiskie pamati" u.c.. Tēva mājās Pakuļos ierīkojis kokskolu, plašu augļu dārzu, dravu, audzējis tabaku, iegādājies modernākās lauksaimniecības mašīnas. 1945.g. maijā Pakuļu mājas atdāvinājis Rakstnieku savienībai. Miris 1978.g. 14.maijā Rīgā.

Ernests ROZE (1895.-1968.)

Dzimis 1895.g. 31.decembrī Pakuļos, Rindzeles muižas rentes mājā, lauksaimnieka Krišjāņa un Jūlijas Rozes ģimenē. Mācījies Tukuma pamatskolā un komercskolā. Pasaules kara gados nokļuš Krievijā Valdaja apkārtnē, vēlāk pie vecākā brāļa Kārļa Rozes Maskavā. Atgriezies Latvijā, 1923.g. iestājas Latvijas universitātē, studē mežsaimniecību. Pēc beigšanas strādā Zālītes virsmežniecībā, ar 1930.g. - asistents universitātes Mežkopības katedrā, no 1939.g. Jelgavā ir docents Lauksaimniecības akadēmijas Lauksaimniecības un Mežsaimniecības fakultātēs. Papildina zināšanas Šveicē un Vācijā. Pēc disertācijas aizstāvēšanas (1943.) ir profesors, Lauksaimniecības akadēmijas prorektors.

Publicējis zinātniska satura grāmatas - "Zemnieka mežs", "Kas darāms mūsu mežu pieauguma pacelšanā" u.c.. 1944.g. Rozes ģimene (kopā ar bērniem Uldi, Māri, Ievu) atstāj Latviju. Miris ASV. Dēls Uldis Roze (dz.1938.g.) dzīvo ASV - filozofijas doktors, profesors, vairāku zinātnisku grāmatu autors. Dēls Māris Roze (dz.1939.g.) arī filozofijas doktors, profesors.

Marija BIRZNIECE (1906. -1998.)

E. Birznieka-Upīša vecākā brāļa Kārļa Birznieka meita. Dzimusi 1906.gada 3.augustā. Līdz pat 1988.g. saimniekojusi dzimtajās mājās Bisniekos, bijusi šīs mājas "labais gariņš". Daudzus gadus sava tēva brāļa muzeja aprūpētāja. Tagad dzīvo Limbažu rajonā.

Bijusī E. Birznieka-Upīša muzeja vadītāja Zaiga Bogdānova M. Birznieces 80 gadu jubilejā:

Marija dzīvo harmoniskas lauku darbu ritma cauraustas dienas, viesmīlības tikumu augstu turēdama. Vai savējais, vai svešs, ja esi atbraucis, ja gribi redzēt, uzzināt - lūdzu. Un krājas pateicības muzeja atsauksmju grāmatā gan agros vasaras rītos, gan vēlās rudens pievakarēs rakstītas. Marija nemīl gari runāt, bet, ja ko saka, tad trāpīgi. Daudziem šķiet, pārāk asi. Daži baidās šī tiešuma. /../

Viņas zināšanas ir apbrīnojami enciklopēdiskas. Tur ne

vien pašas pieredzētais, tur dzirdētais un lasītais savijies vienā kamolā. Tas ir novada vēstures kamols. /.. / Viņa mācījusies dārzkopību, kopusi kolhoza zirgus, viņa izsekojusi visai latviešu oriģinālprozaī. Viņā ir apbrīnojama lauku pamatīguma, sirds gudrības un inteligences vienotība. -Marijai Birzniecei 80.gadu sliekšni pārkāpjot, gribas pievienoties rakstnieces Lucijas Ķuzānes teiktajam šī gada Pastariņa svētkos: - Paldies par to, ka jūs te esat!

("Komunisma Rīts", 1986.g.9.augusts)

Edgars GRUZĪTIS (1912.-1950.)

Dzimis 1912.g. 14.martā Dzirciema muižā. Sporta pasaulē - pazīstams slēpotājs. Dzejnieks. Iznākusi viena dzejoļu grāmata "Greizie rati" (1940.). Miris 1950.g. 9.maijā.

Fricis JANSONS (1923.-1992.)

Dzimis 1923.g. 7.janvārī Zentenes (tagad - Balgales) pag. Krūkļos. Beidzis Novosibirskas Lauksaimniecības institūtu (1950.). Agronoms, lauksaimniecības zinātņu doktors (1972.), galvenais zinātniskais līdzstrādnieks Valsts zemkopības zinātniski pētnieciskajā institūtā. Pētījis āboliņa un lucernas agrotehniku un selekciju. Vairāku grāmatu autors: "Celsim lucernas ražas" (1979.,līdzautors), "Sarkanais āboliņš" (1968., krievu val.) un "Daudzgadīgie zālāji ziemeļrietumu zonā" (1978.).

Miris 1992.g. 8.janvārī.

Helga HOFMANE (1927.)

Dzimusī 1927.g. 22.jūnijā Zentenes (tagad - Balgales) pagasta Jaunbolās. Mācīties sākusi Balgales pamatskolā, 1942.g. pabeigusi Zentenes pamatskolu, 1948.g. - Talsu vidusskolu. Iesākusi studēt Latvijas universitātē Filoloģijas fakultātes neklātienē un strādājusi par skolotāju Dursupes pamatskolā. 1949.g. martā izsūtīta, pēc 12 Sibīrijā pavadītiem gadiem 1961.g. atgriezusies Latvijā, dzīvojusi Rīgā, Talsu un Tukuma rajonos.

Rakstniece. 1969.g. lugu

konkursā saņēmusi veicināšanas prēmiju par lugu "Vēl nav par vēlu, Einār". Krājumā "Stāsti"(1971.) ievietots arī H.Hofmanes stāsts "Veriņa".

90.gados sarakstīti vairāki romāni. Par izsūtījuma laiku Sibīrijā stāsta romāns "Spēle", par kuru autore saka: ""Spēlē" ierakstīta mana dzīve." Šī darba fragmenti vairākos turpinājumos 1996.g. iespiesti laikrakstā "Talsu Vēstis".

1997.g. ar pseidonīmu Elga Eglāja nāk klajā romāns "Cerību krusts", tajā autore rāda jauniešu likteņstāstus laika posmā no Otrā pasaules kara līdz pat Atmodai.

1997.g. uzrakstīts romāns "Tev nebūs...".

Juris MAURIŅŠ (1928.-1993.)

Tēlnieks. Dzimis 1928.g. 5.septembrī Rīgā. Beidzis Zentenes pamatskolu, pēc tam mācījies Talsu vidusskolā. 1954.g. beidzis Latvijas valsts Mākslas akadēmijas Tēlniecības fakultāti. Strādājis muzejos par restauratoru. Tēlniecības darbi kokā, bronzā, granītā. Nozīmīgākie darbi monumentālajā un memoriālajā tēlniecībā - Meža kapos (valodniekam A.Ozolam, gleznotājam L.Koklem, grafiķim A.Kronenbergam u.c.), Raiņa kapos piemineklis dzejniecei M.Ķempei u.c..

Miris 1993.g. 11.novembrī, apbedīts Meža kapos Rīgā.

Tatjana ANDERSONE (1930.)

Tatjana Andersone (dzim. Isajeva) dzimusi 1930.g. 12.aprīlī Zentenes pag. Kaulniekos. Jau pēc gada ģimene pārceļas uz Nikiņiem, tad Ķeņģiem. Skaistākie bērnības gadi pavadīti Vēverīšos. "Te bija īsta pasaku zeme," vēlāk par Vēverīšiem raksta T.Andersone.

Rentnieku darba gaitas vecākus un līdz ar viņiem Tatjanu aizved uz citām pagasta mājām - Upeniekiem, Biezbāržiem, Atvariem, Lāsītēm... Deviņi gadi aizvadīti Viltēs pie Vaskara ezera, tad Cepļīšos un kopš 1968.g. - Kaibīšos.

Mācījusies Zentenes pamatskolā, to beigusi 1945.gadā. Smagajos pēckara gados nav bijis iespējams mācīties tālāk. Ganu gaitas nomaina visdažādākie darbi kolhozā - jāstrādā lauku brigādē, jāveic slaucējas pienākumi. Iespaidi par apkārtējā dzīvē vēroto, cilvēkiem, viņu darbu, savstarpējām attiecībām rod atspoguļojumu literāros darbos, sevišķi 60. un 70.gados. Pirmajam plaša apjoma prozas darbam "Dzīves straumē" seko romāns par meiteni Aldu - "Tā aiziet gadi". Autore raksta:

*Jo vairāk bija pārdzīvojumu, jo vairāk radās vēlēšanās
aizmirsties savu tēlu pasaulē, beidzot "sasirgu" galīgi. Rakstīju,*

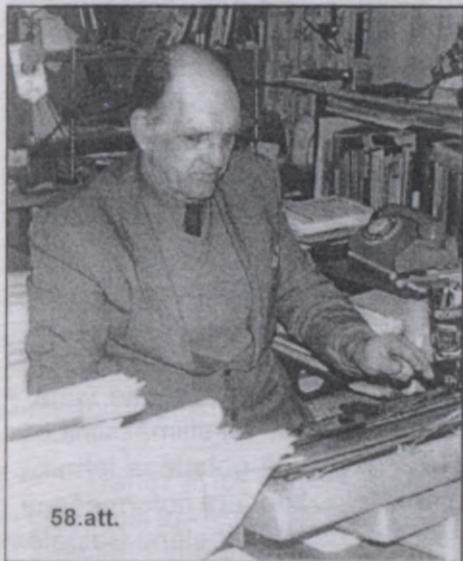
Iai aizmirstos. Līdztekus Aldai radās vesela rinda citu - "Dzīves krustcelēs", "Gāršu dzimta", "Ģitas noslēpums", arī stāsti, dzejoļi.

T.Andersones darbos spilgti tēlota novada daba visos gadalaikos, cilvēku likteņu savijums, jūtu un pārdzīvojumu bagātība. Diemžēl romāni palikuši rokrakstā. Tikai 1990. un 1991.g. vairāki romānu fragmenti publicēti rajona laikrakstā "Tukuma Ziņotājs". 1996.g. publikācija žurnālā "Sieviete", bet 1997.g. plašāks stāsts "Ragana" - laikrakstā "Zeme".

T.Andersone ir arī pazīstama tautas daiļamata meistare - mākslas audēja.

Viktors VĪTOLS (1930.)

Dzimis 1930.g. 20.aprīlī. Strādājis Zentenes skolā par vēstures skolotāju 1987.-1992.g., bijis Tukuma rajona Kultūras pieminekļu inspektors. Daudz darba ieguldījis novada vēstures

izpētē, izveidojis skolā novada vēstures kabinetu, vēlāk arī muzeju Kandavā. Regulāri publicējis rajona presē plašus rakstus par novada vēsturi, vadījis ekskursijas.

Izdotas vairākas V.Vītola grāmatas - "Kandava" (1992.), "Kandavas - Talsu - Tukuma novada ļaužu gaitas ticības ceļos" (1994.), līdzautors ceļvedim "Abavas senleja" (1978.) u.c.. Vairāki viņa raksti ievietoti Tukuma mu-

zeja rakstu krājumā "Tukuma novada kultūrvēsture" (I d., 1996.).

Ilgonis BĒRSONS (1931.)

Literatūras zinātnieks, kritiķis, dzejnieks. Dzimis 1931.g. 11.jūnijā Zentenes (tagad - Balgales) pagasta Mežgrēzās. Mācījies Dursupes un Zentenes pamatskolās (beidzis 1947.g.). Tālāko izglītību ieguvis Talsu vidusskolā, studējis LVU Vēstures un filoloģijas fak. latviešu val. un literatūras nodaļā.

Pēc studiju beigšanas 1956.g. sākas darbs laikraksta "Cīņa" redakcijā, kur vada literatūras un mākslas nodaļu. Ar 1959.g. pāriet darbā žurnāla "Karogs" redakcijā (kritikas un

publicistikas nodaļas vadītājs, vecākais redaktors, galv.red. vietnieks). Bijis arī Rakstnieku savienības valdes sekretārs, Zinātņu Akadēmijas Valodas un literatūras institūta zinātniskais līdzstrādnieks. Redaktors izdevumam "Rakstnieka Vārds" (1991.-1992.).

Grāmatas: "Literārās pārdomas" (1965.), "Bagātība pati neatnāk" (1966.), "Padomju Latvijas rakstnieki" (1976.) u.c.. Pētījis un popularizējis literāro mantojumu. Sastādījis un komentējis vairāku rakstnieku (J.Grota, J.Jaunsudrabiņa, A.Grīna) kopotos rakstus, sastādījis darbu izlases - Aspazijai, P.Bārdai, E.Vulfam u.c.. Kārtojis literārā mantojuma almanahu "Varavīksne". Vairākus gadus bijis konsultants Talsu rajona laikraksta literārajai lappusei "Avots".

Arvīds DRĪZULIS (1934.)

Dzimis Zentenes pagasta Dāmniekos. Mācījies Zentenes pamatskolā, beidzis 1950.gadā. Studējis tēlniecību Mākslas akadēmijā. Turpmākajos gados - pasniedzējs Mākslas akadēmijā tēlniecības specialitātē.

Dāmnieku kapsētā - viņa veidots piemineklis pie tēva kapa. Zentenes skolā atrodas A.Drīzuļa vadībā izstrādāti Mākslas akadēmijas studentu darbi - grafikas, Karlosa Berga bareljefs.

Aija BAUMANE (1943.)

Dzimusi 1943.g. 13.martā Talsu rajonā. Dzimtā vieta - Balgales pagasta Vairogi Dursupes krastā. Tekstilmāksliniece. Beigusi Mākslas akadēmiju (1967.). Strādā gobelēna tehnikā. Piedalījies vairāku reprezentablu telpu interjera noformēšanā, bijušas vairākas darbu izstādes. Darinājusi gobelēnu Balgales baznīcas altārim.

Zaiga BOGDANOVA (1959.)

Tukuma muzeja līdzstrādniece. No 1982.gada līdz 90.gadu sākumam vadījusi E.Birznieka-Upīša muzeju Bisniekos. Šai laikā liels darbs veikts telpu un apkārtnes labiekārtošanā, prasmīgi organizēti Pastariņa svētku un Dzejas dienu pasākumi. Dzirciema novads devis ierosmi daudziem rakstiem presē par E.Birznieku-Upīti, viņa dzimtu, citiem kultūras darbiniekiem. Vairākas publikācijas rakstu krājumā "Tukuma novada kultūrvēsture, I" (1996.) - par teikām Tukuma novadā, senajiem krogiem. Lappusēs par Rozes dzimtu devusi plašu ieskatu Kārļa

Rozes dzīvē un zinātniskajā darbībā. "Tukuma Ziņu" kalendārā 1998.g. iespiests nozīmīgs Z.Bogdanovas pētījums "Mūsu novads teikās".

Daudz darba ieguldījusi Zentenes novada izpētē - sagatavota publicēšanai grāmata par Zentenes pagasta vēsturi.

Liena MUIŽNIECE (1972.)

Dzimusi 1972.g. 28.jūnijā Talsos. Mācījusies Zentenes pamatskolā un Tukumā Raiņa vidusskolā. Studējusi Tartu universitātē Filozofijas fakultātes igauņu valodas nodaļā, beigusi 1994.gadā. Strādā Somijā, Turku universitātē, zinātniskā līdzstrādniece. Publicēti vairāki raksti valodniecībā. Recenzējusi "Latviešu-somu, somu-latviešu vārdnīcas" (R., 1997.) abas daļas un papildinājusi somu valodas gramatikas pielikumus.

Daudz ir to, kuri atstājuši pēdas novada kultūras dzīvē, veicinājuši to - skolotāji, bibliotekāri, kultūras namu vadītāji u.c.. Viņu vidū - literāte Silvija Silava, kura vairākus gadus vadījusi E.Birznieka-Upīša muzeju Bisniekos, publicējusi vairākus stāstus. Pēdējos gadu desmitos Zentenes pagasta kultūras dzīvē nozīmīgāko ieguldījumu devušas kultūras darbinieces: Alma Vilka, Anita Zēne un Indra Gīle. Veidoti mākslinieciskās pašdarbības kolektīvi, rīkoti tikšanās vakari ar ievērojamiem skatuves māksliniekiem un literātiem, organizēti tradīciju pasākumi - bērnbības un pilngadības svētki, kapu svētki, pensionāru vakari, ekskursijas u.c.

Novada FOLKLORA

Kad pagājušā gadsimta beigās arvien lielāka uzmanība tika pievērsta folkloras vākšanai, šinī darbā iesaistījās arī vairāki pārstāvji no Zentenes novada, vācot un iesūtot visdažādākos folkloras materiālus. Tai laikā folklorā vēl dzīvoja tautā, daudz vēl bija cilvēku, kuros bagātīgi sakņojās tautas mutvārdu daiļrade. To jūtam arī, lasot E. Birznieka-Upīša "Pastariņu". Tur uzzinām par "pagastu namu rūmē" ievietotās Katrīnes pasakām. Liels pasaku stāstītājs ir Bisnieku priekšstrādnieks Fricis Baumanis. Apkārt staigā Neredzīgais Pēteris ar garajām ziņgēm un tautasdziesmām.

Stāstā "Apburtās govīs" rakstnieks atceras:

Pa vaļas brīžiem staigāju uz ļaužu ērbeģi un krāju pasakas. Vislielākā teicēja bija stallmeistara Ozola sieva. Cik tur arī nestaigāju, viņai vienmēr bija atkal kas jauns...

Tagad vakaros Ozolienes dibenistabā rūc visvairāk ratiņu. Tautās dziesmas birst kā no pilnības raga: tikko viena vērpeņa nobeigusi, sāk tūliņ otra. Jauki raisās arī pasaku stāstīšana, tikko, tikko paspēju uzrakstīt...

Neizsīkstošs tautas daiļrades pūrs ir Ernesta Birznieka vecmāmiņai Billei Freibergai, kura "zināja neizsīkstošus krājumus tautasdziesmu, pasaku, teiku, mīklu un parunu". Katra lieta, katra parādība viņas stāstos tiek apdvēseļota, padarīta dzīva:

Dievs staigāja visu laiku pa zemes virsu, un satikām mēs to bieži gan kā vecu vīriņu-nabadziņu, gan kā vienkāršu putniņu, tikai acumirkļi to nepazinām. Katrai dzīvai radībiņai bija savs dieviņš, kuram vajadzēja dot kaut mazu ziediņu. Tā bija savs dieviņš zirgiem, savs govīm, savs bitēm, savs pat apiņiem.

Katra puķīte un zālīte dzīvoja savu īpašu dzīvi, un katrai bij savs īpašs spēks pret visādiem ļaunumiem.

Andreja Pumpura drauga un Jēkaba Kušķevica skolabiedra Ādama Kreicberga ietekmē E. Birznieks-Upītis pats sāk vākt un iesūtīt apkārtnē saklausītās tautasdziesmas un pasakas. Apstaigājot novada mājas, pierakstot dzirdētās pasakas un teikas, E. Birznieks-Upītis labāk iepazīna tautas dzīvi, parašas, ticējumus, tautas valodu. Vēlāk no dzirdētā literārajos darbos ienāk savdabīgi izteicieni, apvidvārdi, izloksnes īpatnības.

1893.g. Jelgavā izdotajā krājumā "Pasakas un teikas" ievietoti savāktie vēstītājas folkloras materiāli, ko "noklausījies no ļaužu mutes Dzirciemā Ernsts Birznieks". Tālākajos gados E. Birznieka-Upīša savāktie folkloras darbi ievietoti Lerha-Puškaiša, P. Šmita un Kr. Barona krājumos. E. Birznieka-Upīša

pasaku un teiku vākums minams kā viens no nozīmīgākajiem blakus Lerha-Puškaiša savāktajam.

"Latvju dainu" izdevumā (Jelgavā, 1894.) uzzinām, kāds tautasdziesmu pūrs savākts novadā:

Dzirciemā - 408 (no tām 300 - Jansonu Paulis)

Dursupē - 270 (no tām 238 - Indriķis Saržants,
skolotājs)

Rideļu pag. - 181 (visas - Jansonu Paulis)

Zentenē - 72 (visas - I. Sprangels)

Ieskatam - dažas novadā pierakstītās tautasdziesmas.

Zentenē:

Redz, kur nāk ziedēdama

Svešas zemes ābelīte,

Te ir tīri, klaji lauki,

Te raženi noziedēs.

Jūgsim zirgus, bāleliņ,

Brauksim pirt ūdentiņ.

Brauksim pirt ūdentiņ

Māsiņai mazgāties.

Plūcat, bērni, āboliņu,

Nesat Jāņa istabā:

Jāņa māte Jāņu nakti

Bez ābola negulēja.

Baltu lika pagalvī,

Ar sarkanu apsedzās.

Dzirciemā:

Vai, Jānīti, Dieva dēls,

Tavu kuplu cepurīti.

Visi meži ēnojāsi

Apukš tavu cepurīti.

Jem par labu, dēla māte,

Manas mazas dāvaniņas -

Kur es lielas darinēju?

Pārnedēļas darbos gāju.

Pārnedēļas darbos gāju,

Kungam rijas kuldināt.

Mūsdienās novada folkloras aprītē vēl saglabājušās vairākas teikas un nostāsti, kas saistās ar noteiktu ģeogrāfisku vietu, kādu vēsturisku notikumu, piemēram, jau iepriekš pieminētās teikas par svētavotiem, par Balgales baznīcas rašanos, par Velnapēdas akmeni, saliņas izcelšanos Dzirciema ezerā, Vilkaču priedi Skuju kapos u.c.. Nostāsti parasti ir maz

izvērsti, tikai īsa norāde par kādu notikumu - par mēra, turku, zviedru kapiem, par izrakto alu no Zentenes pils līdz "Mellajam caurumam" u.c..

Viena no Zentenē ap 1930.g. pierakstītajām teikām ievietota vēsturisko teiku izlasē "Latviešu tautas teikas" (1990.).

Milzceļš

Milzceļš atrodas uz mūsu pļavas, turpat pie mājām (Zentenes Kaļķulejām). Tas ir diezgan plašs paaugstinājums, ar ciņiem apaudzis, viņš iet vispāri pļavai un arī labu gabalu turpinās pa mežu, līdz starp lieliem kokiem izbeidzas. Šis ceļš noderējis zviedru un poļu karaspēkam, te plūdušas no Ventspils uz Rīgu karaspēka nodaļas. Notikušas dažādas sadursmes. Tāpēc arī tur rādoties dažādi spoki un naktī ap divpadsmitiem, kad pārietot šķērsām pāri ceļam, tad vairs nevarot zināt, kur atrodoties. Daudzas reizes tur atrasti veci pakavi un šādi tādi dzelzs gabali.

Teika interesanta ar to, ka te vērojama īpatnēja ģeogrāfiskās vietas un nosaukuma sakritība. Bijušā pagasta robežās ir Zentenes un Galtenes Kaļķlejas. Par zviedru kara ceļu ir nostāsti kā Zentenē, tā Galtenē. Pie tam Zentenē - nostāsts par it kā zviedru kapiem. Arī teikā minētās vides raksturojums līdzīgs abās vietās.

Arī samērā neseni notikumi "apaug" ar dažādiem minējumiem, neskaidrībām, iegūstot nostāstu raksturu. Tā noticis ar pasakainu dārgumu slēptuvi pie Mudupu mājām. Mudupos gadsimta sākumā dzīvojis kāds Oto Bauers, kurš iepriekš strādājis cariskās Krievijas slavenā juvelieru firmā, vadījis šīs firmas pārstāvniecību Maskavā. Pēc revolūcijas Krievijā Oto Bauers it kā atvedis zelta un citu dārglietu krājumu uz Latviju un, nav neiespējami, paslēpis šo bagātību Mudupu mājās. Ik pa laikam, nostāstu ietekmēti, uzradušies dažādi paslēptās mantas meklētāji. Pārmeklēts dīķis, izdarīti vairākās vietās rakumi, bet - nekas nav atrasts. Ja zviedru kara kasi zem bijušā Velnapēdas akmens visi jau aizmirsuši, Mudupu mājas iespējamie dārgumi rada leģendas, kuras vēl saglabājas visai dzīvas.

IZLOKSNE

Dzirciems, Zentene, Rindzele, Rideļi - tas ir apvidus, kur saplūdušas kuršu un lībiešu zemes, kas ietilpušas senajā Vanemā. Te gadsimtu atpakaļ ļaužu valodā vēl spilgti bija saklausāmas tāmnieku (lībiskā) dialekta galvenās īpatnības: vārdu galotņu zudums, vīriešu dzimtes lietojums arī sieviešu dzimtes vārdos, darbības vārdiem visās personās tikai trešās

personas forma utt. Protams, katrā pagastā pastāvēja arī vēl savas izloksnes īpatnības. Virzienā Dzirciems - Zentene - Dursupe - Nurmuiža izloksnēs tāmnieku dialekta īpatnības pastiprinājās.

E. Birznieks-Upītis devis vienu no pirmajiem izlokšņu aprakstiem, publicējot 1894. g. laikraksta "Dienas Lapa" etnogrāfiskajā pielikumā plašāku pētījumu "Dzirciemiešu izloksne". Viņš pat daļa Dzirciema izloksni divās - vecākajā un jaunākajā, vadoties pēc iedzīvotāju vecuma. Gados jaunākie tai laikā tuvinājušies izrunā Kandavas novada izloksnei, kur lībiskās īpatnības mazāk jūtas.

E. Birznieks-Upītis ar praktiskiem piemēriem devis pārskatu par galvenajām īpatnībām atsevišķu vārdu šķiru lietošanā un locīšanā. Cik lielā mērā vienkāršota darbības vārdu locīšana šajā izloksnē, rāda autora dotais piemērs: *es iet, tu iet, viš iet, mēs iet, jūs iet, viņ iet.*

Apcerējuma nobeigumā pievienoti arī daži izlokšņu teksti - pāris pasaku un ziņģe "Skrodeļ precibs", kas "uzrakstīta pēc rideļnieces Edas Jirgen teikšanas".

Ieskatam ievads pasakai "Briesmigeis kungs".

Bīs dikt nežēlīgs kungs, sits ļauds, ku tik pietics un dabujs, pa to vismazako nieciņ. Kādreiz viš sasits vien no darbniekiem un atstājs to tik pusdzīv. Vīrs, nabadziš, cik nicik atžirbs, aizbēg. Kungs pa to pavisam ārprāte no dusmam, ka tik dabut to aka roke, ta dot, la vairs nimaz niceļas.

Vīrs, nabadziš, mūk, mūk, bet cik ilg tu tā muks. Ēst toč a grib. Bet ļoudim nidrīkst rādīties, kā noķērs, tā nāvs sods...

Novada izloksnē arī daudz apvidvārdu, kuri īsti pazīstami tikai tāmnieku dialektā runātājiem, piemēram: siliņi - virši, ķiguļi - statiņi, čiksts - ceļš pāri pļavai, tupesis - siena gubiņa, ķolleties - maisīties pa dubļiem, riežas - muižas darbos nomērītas lauka joslas, vezīte - groziņš, ķirkītis - circenis, večmemmele - vecāmāte, klo! - klau!, ro! - redzi!

Gandrīz 100 gadu vēlāk, 1981. gada vasarā izdarīti novada izloksnes pieraksti. To rosināja veikt Zinātņu Akadēmijas Valodas un literatūras institūta valodniece Benita Laumane. Ar grūtībām izdevās sameklēt vecākās paaudzes pārstāvjus, kuru runā vēl būtu saglabājušās Zentenes novada izloksnei raksturīgās iezīmes. Magnetofona lentē tika ierakstīts vairāku stundu ilgs stāstījums. Vēlāk runātais teksts atšifrēts, pārrakstīts, lietojot dialektoloģiskos rakstos pieņemto fonētisko transkripciju. Visi materiāli glabājas Valodas un literatūras institūtā.

Izloksnes tekstus 1981. gadā ierunāja:

Kārlis Birkmanis	Cinišos	80 g.
Emīlija Mindere	Daniņās	78 g.
Līze Niedriņa	Niedriņos	73 g.
Marija Peļķe	skolā	70 g.
Rihards Grostiņš	Brīvniekos	57 g.

Nelieli fragmenti no 1981.gada pierakstiem.

Rihards Grostiņš

... un vienam, tādām Jātniekam, nosprāgst gov. No rīt atnāk tā siev, tas Emmens, teic: -Vīriņ, ko nu daris, gosniš pagalam.

-E,- viš teic, -kas ta tur,- viš teic, -ku cilvek, tur mironis, ku lops, tur mait.

Vecais apgērbas un aiziet pie first. Ieiet iekša, nobučo rok vecam, pateic: -Tā man izgāj.

Firsts pateicis: -Nu, Hans,- viš teic, -ej uz Zīlam, paņem, kurš tev patīk - to gov.

Zin, kā vāciets teic... Vecais aiziet, apauš līdz, ved gov māja - bez naud, bez ko. Nu? Va ta viņam lūps tur nodīl, ka viš nobučo kungam rok? Jā, jūs smeļ, bet tā i bijis, tas i fakts.

Emīlija Mindere

Es i liels sēņ lasitajs. Vairak nekas nav kā gailenits un kād bēzslap. Bēzslaps viss lielāko dāļ i tārains. Mešš dikt sous, ka neaug. Bet nu jou uzlīj, liets bi. Mums tač te dikt oug apšbeks, un pat barviks cit gād groziem lasij, nebi ku likt. Šogad nekas nav. Mellens a nav. Vienigeis, kas bi - avens, tās bi. Mēs nekur neaizgāj tālak - pie Kogram, jaunā slēgīt, tur bi milzum avens.

Kārlis Birkmanis

First iezārke cink zārke, turpat pils apakše pagrabe. Un ta vīņ a neššan ness uz kapim prom, ku tie lielie kok. Izmūrets bi a ķieģeļim, viss bi a sarkanīm ķieģeļim. Ielaid zārk iekše un aprak.

...Pēc kār vīņ tur rak āre. Pa dīv reiz vīņ rak. Ko ta vīņ no first varej dabut? Ja firsts tad staige a pastalam? Viņam Ķeņģs piespried. Zāģe malciņ - šlips gar kakl un pastals kājās.

...Mans sievsbrāls var pateikt pa to admirāl, kas glabets pie Balgals baznic. Tam gan viskas tur bi pielikts - zelt zobens, tas jou admirāls bi carlaike.

VIETVĀRDI

Vietvārdi jeb ģeogrāfiskie nosaukumi (toponīmi) sniedz daudzveidīgas un interesantas ziņas par mūsu tuvāko apkārtni. Apzinot nosaukumus, to izcelsmi, varam labāk iedziļināties

novada kultūrvēsturē, valodā, ģeogrāfijā.

Vietvārdi ir garu mūžu, to izcelsme dažkārt sniedzas tālu pagātnē, sevišķi to vietu nosaukumi, kas saistās ar ūdeņiem (hidronīmi). Attiecīgie objekti (muižas, krogi, mājas utt) var daudzus gadus, pat gadu simtus, vairs neeksistēt, bet nosaukums saglabājas (Turku kapi, Dūmkrogs, Ūģi, Sviķkrogs). Katrs laikmets, protams, novadā ienesis jaunus vietvārdus, bet visnozīmīgākie ir senie slāņi, kuros nereti atrodam tādus nosaukumus, tādus vārdus, kuri izzuduši no mūsdienu valodas vārdu krājuma (vārds "dzira" vietas nosaukumā "Dzirciems", Braģi, Bauzeni, Kogras, Bolas u.c.).

Senāk katrai apkārtējai vietai (dīķim, strautam, takai, līcim, grāvim, laukam, birtalai, pakalnam, gravai utt.) bija savs, bieži vien ļoti raksturīgs, trāpīgs nosaukums. Cik neparasti bagāts vietvārdu sablīvējums, no kuriem vairs tikai retais zināms, ir , piemēram, rakstniekam E. Birzniekam-Upītim, tēlojot nelielu, šauru Dzirciema vidi rakstnieka bērnības gados:

Jauno riju uzcēla pie Kalndīķa, bet tagad tas ir nolaists, izrokot dziļu grāvi lejā uz Āpstaru, kur tas kā sīks strautiņš tecēja gar Runčkalniņu, garām Vecajai liepai pa Ošgravu, Lejasdīķi, cauri Ūķiņītei un Maiksnītei līdz Lānītes čīkstai.

Novada lielāku apdzīvotu vietu nosaukumi

Dzirciems (vācu - Selgerben)

Sens kuršu vārds ar sakni "dzir" - mežs. Tātad - Mežciems. Arī leišu val. "giria" - mežs, gārša. Kurzemē vairākos vietvārdos - Aizdzire, Jaundziras, Dzirlankas u.c..

Lamiņi (vācu - Lievenhof, Lamming), Līvesmuiža. Sakne "lam" vairākās valodās ar nozīmi - grava, purvs, mukulājs, ieleja, zemiene.

Dursupe

Sena apdzīvota vieta. Nosaukums - no upes vārda. Pēc Endzelīna - varbūt saīsinājums no senāka vārda "Dūras" jeb Dūres upes (Kurzemē vietvārds Padure, Lietuvā - Durupis).

Varbūt kāda saistība ar vārdu "dūre" (ar stiepto intonāciju). Dūre - rīks ar dzelzs asmeni un koka kātu zvejniekiem ziemā āliņģu ciršanai. Izloksnē izrunā ar garo "ū" - Dūsup. Bet varbūt - sens kursisms, kur tagad "u" vietā "ī"? (Pēc līdzības: zuve-zivs, ustaba, istaba, dubens-dibens, dujbāliņi-divbāliņi.)

Balgale

Vārds "Balgale", tāpat kā visi vārdi, kam saknē "balg" vai "valg", arī "valk", norāda, ka nosaukums saistīts ar zemu vietu, ūdeni (Vidzemē Balgas upīte un Piebalga, Tukuma raj. - Valguma ezers, Zentenes pagastā- Valgumu mājas.).

Rindzele

Leišu un kuršu "in" pārvēršas latviešu valodā par "ī", tātad - Rīdzele (Rīga - pie Rīdziņas upes). Pamatā vārds "līkumot, locīties" (leišu "ringuoti" - locīt, Lietuvā upe Ringa).

Zentene

J.Endzelīns: vārds varētu būt rada ar kuršu uzvārdu Zentelis (šāds uzvārds arī tagad sastopams Tukuma raj.) un leišu "žentas" - znots. Ticamāk: Filips Brigens 1540.g. saņēmis lēņos vienu arklu zemes, uz kuras bijuši divi iedzīvotāji, saukti "Senten". No tā - vēlākās muižas nosaukums.

Grāmatas "Latvijas vietu vārdi un latviešu pavārdi" (1936.g.) 1.daļā ievietoti prof.J.Plāķa sakārtotie "Kurzemes vārdi", kur minēti, ievērojot novada izloksnes īpatnības, arī bijušā Zentenes pagasta muižu, krogu, māju, purvu, pļavu utt. nosaukumi. Daudzi no grāmatā ievietotajiem vietvārdiem interesanti no valodas un arī vēstures viedokļa - palicis, saglabājies nosaukums, bet attiecīgais objekts dabā vairs sen nav konstatējams.

Ieskatam daži vietu nosaukumi no minētās grāmatas.

Muižas:

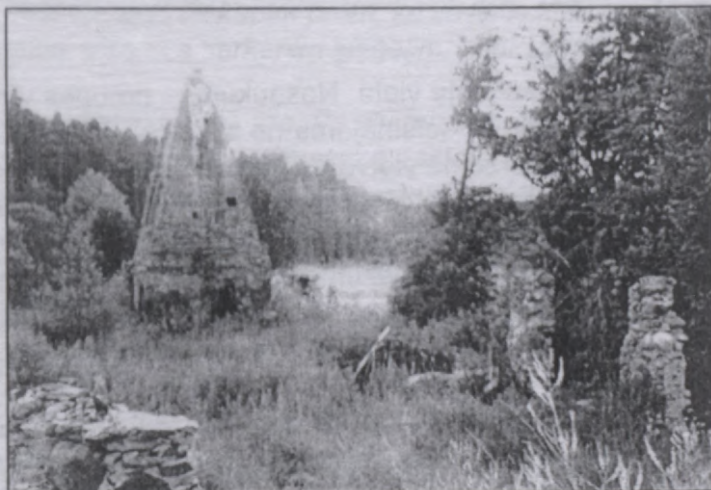
balgal, vecmuiž, dursup, galten, lamiņ, vilden, mazrindzel, rindzel, jaunpļavs, sil jeb silmuiž, rušciems, zenten.

Sudmalas:

balgalsudmāls, dursupsudmāls, dumpietsudmāls.

Krogi:

celmkrogs (Balg.), raudziņkrogs, sviķkrogs, dorskrogs (Galt.), bazankrogs, baļķkrogs, silkrogs, smilkškrogs (Rindz.), dūmkrogs, dumpitkrogs.

68.att. Bijušais Sviķkrogs (1997.)

Šo krogu sarakstu vēl papildina E. Birznieka-Upīša atmiņu tēlojumos "Manas dzīves stāsts" un "'Pelēkā akmens stāstu" autora dzimtenē" rakstītais, ka krogu bagātība ļaužu apdzirdīšanai bijusi visai ievērojama - krogi uz visiem krustceļiem, pa krogam katrai muižai:

Kā pirmie Tukuma ceļā pie Dzirciema robežām minami Stūrkrogs, piederošs Brizules grāfam, un Piķukrogs, piederošs kaimiņu baronam.

Tad Kazukrogs, Smilšukrogs, Vecaiskrogs, Dūmukrogs, kuru krodzinieks savas nodevas nesa firstam Līvenam Zentenē, un Celmukrogs, kas atradās pie Dursupes sudmalām, Geides mežā. Nav vairs tagad pie baznīcas Vecākroga...

Un piebilde krogu sakarā:

Un dzēra gandrīz bez izņēmuma visi saimnieki, visi amatnieki un pa lielākai daļai visi vīrieši. Dzēra, ālējās un valstījās pa grāvjiem. Visvairāk tas man krita acīs, kad sāku iet skolā turpat blakus Baznīckrogam.

Kalni:

vildenskalns, krieviņkalns, dibenices kante, ķestavas, ķipsavas, melu, pauņu, piņķu, plikais, zagļu u.c.

Purvi:

desu, kuņu, maču, sesku, čūsku, veču, sūdaju, lettisku, viršpurs, dubļpurs, u.c..

Plavas:

zemdag, tukšbīdels, ellskambars, buk dang, drudzdīķs, irbast, kaptērpums, laidar lām, līkā lām, odž lām, sūrenic, žīdplāv, valgen, čuiksten, veprkārklis, melcaurum plāv, zaķ ģērbums, bikšlām, vilkklaips, abrit, degums, eglenkļajum, gurnstarp, ķīvpļav, lānit, muklejšgals, puplām, aurumpļāv, cūkvecums u.c..

Māju nosaukumi

Gadsimta sākumā toreizējos Zentenes un Dzirciema pagastos esošās mājas minējis valodnieks J. Plāķis grāmatā "Latvijas vietu vārdi un latviešu pavārdi". Saklausām daudz senu nosaukumu, mūsdienās nesastopamus vārdus, kas minēti vecajās pagastu revīzijas listēs no 1835.gada. Visas mājas grupētas pēc to novietojuma noteiktā apvidū, ievērojot novada iedzīvotāju gadu gaitā izveidoto dalījumu. Tagad grūti saskatīt tādas māju kopas, kuras varētu nosaukt par ciemiem. Bet toreizējā Dzirciema pagastā tāds iedalījums pastāvējis.

Atsevišķi māju nosaukumi Dzirciema pagastā.

- Baznīcciems - bisniek, dāmniek.
Gulbciems - bazan, dirms, dreimaņ, inniņ, klankš, kušk, puļķ, veģraug, sānkaul, ziņķ.
Žagarciems - āžpaut, innuž, jāniš, krumeš, penč, spurs.
Korģelciems - brauč, čunčs, dangs, puģ, strīķ.

Zentenes pagasta māju grupējums pēc apvidiem.

- Dursupnieki - grēzs, puņķ, stump, vecvagar, krūkļ.
Lamiņnieki - anč, antuļ, bedrits, brost, bullen, degšņs, dobeļ, ģintum, jākuž, klinks, krieviņ, lunt, mač, mudup, sniķer, sustar, turk, vilgat.
Rindzelnieki - tie sadalās mazmājnīkos (svilum, prūsits, stepan, apsīš) un bazānciemnīkos jeb ezermalnīkos (bazan, grunč, kašeļ, ķīseļ, pēps, valk), un laucnīkos (alp, anzs, kaibiš, krodznīek, ķilm, orķ, pakuļ, pīns, plauš).
Silnieki - biezbārž, pumps, sīl, skāpuž, štāl, vecprič, vilt.
Zentenīeki - auļ, braģs, kogr, dīcs, krauj, ķeņģ, melleļ, melč, nikiņ, steriņ, teņņ, vēverits.

Pārskatot tagadējā Zentenes pagasta mājvārdus (1995.gadā), varam konstatēt, ka vairāk nekā pusotra gadsimta laikā (kopš 1835.g. revīzijas) notikušas būtiskas pārmaiņas. Izveidojušās jaunas viensētas, bet daudzas pagājušajā gadsimtā pieminētās mājas gājušas bojā, pat neatstājot dabā redzamas mītņu paliekas. Smagi laukus skāra deportācijas 1941. un 1949.g., kad daudzas zemnieku sētas zaudēja savus saimniekus (Auļi, Bēzkalni, Ķesteri, Novadnieki, Pīnes, Upītes, Valdaji u.c.). Kolhozu laikā vairākas senās mājas nojauktas, meliorācijas rezultātā nolīdzinātas, apkārtējie dārzi izcirsti, tā ka šīs mājvietas vairs glabājas tikai vecākās paaudzes atmiņā. Nav atrodamas vairs tādas mājas kā Ķeņģi, Baloži, Biezbārži, Auļi, Jēči, Plauši, Sānkauli, Upnieki... Vairākas viensētas gājušas bojā ugunsgrēkos - Dīcas, Dirmas, Jaunplavās Gartilti, Ūzas, Zālītes... Bet katrā no tām paaudžu paaudzēs dzīvoja un strādāja cilvēki, savas zemes kopēji. Sava mūža likteņstāsti bija katram - kā mājām, tā cilvēkiem. Un ir labi, ja kaut kas no pagātnē bijušā tiek saglabāts, pierakstīts, lai neglabājami nepaģaistu.

Par vairākām tagad vairs neesošām novada mājām atmiņu fragmentus pierakstījusi Tatjana Andersone.

Ķeņģi

Ķeņģi bija gara kalpu māja ar divpadsmit dzīvokļiem, kuros mīta septiņi ģinieki un saimnieka ģimene. Visām šīm

astoņām ģimenēm bija bērni, juku jukām skraidīja lieli un mazi. Tieši pretī logam bija kalns, tā pakājē dīķis. No kalna ziemā bērni brauca ar ragaviņām, slidinājās pa dīķa ledu. Ķeņģi man likās tukša saltuma pilni, te nebija augļu dārza.

Atceros firstieni un viņas meitu Zigrīdu. Viņām bija Ķeņģos sakņu dārziņš, kad mēs tur dzīvojām. Firstiene ienāca pie manas mammas prasīt, vai viņa šo dārziņu nevar izravēt, piesolīja par darbu drēbes, traukus, bet mana mamma atteica, un es, astoņus gadus veca knīpa, tik ļoti to pārdzīvoju, ka vēl tagad atceros. Man tā šķita neaptverama laime - iegūt kaut ko no firstienes lietām. Laikam jau arī citu ravētāju neatrada, jo dārziņu izravēja firsta meita ar kalponi.

Atceros tālos bērnības Jāņu vakarus, kad uguni pacēla kārts galā, cik augstu vien iespējams, lai atspīd pāri deviņiem novadiem. Kas to lai zina, cik toreiz saskaitīju, Ķeņģu sētsvidū stāvēdama. Ne no vienām citām mājām jāņugunis tik tālu nebija saredzamas.

Upenieki

Pelēka koka māja vientuļā vietā. Visapkārt meži. Netālu krūmājā garām plūst Akmeņupīte. Pelēcīgi, viršiem apauguši paguri, nelieli lauciņi, bieziem alkšņiem pieaugušas ganības.

Te dabūju izbaudīt ganiņa sūro likteni. Mans tēvs te bija rentnieks. Krūmi ganībās bija tik biezi, ka govīs tajos pazuda kā adatas siena kaudzē. Nelielajām ganībām apkārt bija arī lauciņi, pļavas un kaimiņa robeža, kas arī bija sargājama.

Biezbārži

Te mani vecāki ir pusgraudnieki. Gara dzīvojamā ēka ar saimnieku un pusgraudnieku galu. Tikpat gara saimniecības ēka ar vāgūzi, zirgu stalli, govju kūti, saimnieka un pusgraudnieku klētīm. Tas viss zem viena jumta. Bet aiz šās garās ēkas šalko egļu mežs.

Te ir ļoti laba saimniece - Baumaņa kundze. Viņa dzīvo divatā ar vīru, jo bērnu viņiem nav. Kreiz, kad viņa cep baltmaizi, šķīvis ar dažādiem kārumiem gadās arī mūsu virtuvē. Siltus pīrāgus viņa atnes pat uz ganībām. Viņa bija vidzemniece. Reiz es mātei teicu, ka saimniece izskatās pēc rakstnieka Andreja Upīša, un kādā sarunā arī izrādījās, ka viņa tiešām ir tāla šī rakstnieka radniece. Neko labu gan viņa par Upīti neteica, gluži otrādi.

Ceplīši

Ceplīši bija ļoti nomaļā vietā, gandrīz uz pašas Dzirciema robežas. No divām pusēm mājas ieskāva pakalni, no trešās - krūmāji, bet logu priekšā bija aizaugusi pļava, ko varbūt pareizāk saukt par purvu. Šajā mājā reiz bijis ķieģeļceplis. Vēl 1951. gadā

tas bija diezgan labi saglabājies, bija redzmas krāsnis un stāvās ķieģeļu sienas, vienā stūrī iebūvēta pirtiņa.

Kalna rietumu nogāze it kā četros pakāpienos sadalīta. Uz pirmā, paša augstākā, atrodas vecais ķieģeļceplis, uz otra - no ķieģeļiem celta dzīvojamā māja ar ābeli un dažiem ogulāju krūmiem vienā un pieciem lieliem ošiem mājas pagalma pusē, ja vien šo šauro starp mājas sienu un kokiem var par pagalmu saukt. Uz nākošā pakāpiena ir šaurs sakņu dārzs ar trim ābelēm un vecu ievu dārza stūrī. Pēdējais pakāpiens izbeidzās pļavā ar asu purva zāli, kura nekad īsti nesazaļo un kur nekad neuzzied puķes. Tālāk nekopta pļavas daļa ar retām priedītēm un bērziņiem, bet aiz tiem pret debesīm galotnes slej jauktu koku mežs, kurā pārsvarā ir egles un priedes.

Šī ir drūma un klusa vieta, ko no ārpusaules slēpj pakalni, krūmāji un netālais mežs. Jau trīsdesmit gadus šī vieta ir tukša un pamesta. Mājas drupām pāraugušas nezāles, bet pavasaros tur vēl uzdzied sniegpulkstenītes un narcises, bet rudenī - vienkāršās un pieticīgās kurpītes kā piemiņas zīmes bijušām dienām.

Viltes-Ābelītes

Ābelītes bija pavisam nožēlojama mājiņa, pa pusei zemē iegrimusi, ar tik zemām durvīm, ka garāka auguma cilvēki, pa tām nākdami vai iedami, nodauzīja galvas. Ilgāku laiku tā bija stāvējusi neapdzīvota. Taisnību sakot, šī mājiņa bija tikai ērbīģis, netālo Viltu māju ērbīģis. Viltes bijusi diezgan liela saimniecība. Pēc saimnieka nāves tā sadalīta viņa trīs bijušajām sievām. Bez Viltēm vēl bija Ābelītes un Rubeņi. Tā kā Ābelītēs nebija nekādu saimniecības ēku, tad klēti un kūti īrējām Viltēs. Ne mazāk nožēlojami kā dzīvojamā ēka bija Ābelīšu lauki, kuri līdz šim bija izrentēti kaimiņiem par ganībām un aizauguši krūmiem.

Ganu gaitas Ābelītēs bija nesalīdzināmi vieglākas, jo Ābelīšu zeme robežojās ar valsts mežu, kur nebija nekas sargājams. Pelēkā mājiņa bija meža malā. Nelielie lauciņi aizstiepās uz rītiem, aiz tiem - balta birtala. Tuvu mājām bija grantsbedres, bet pati mīļākā vieta bija Vaskars. Neviens to nesauca par ezeru, mums tas bija - Vaskars. Visapkārt tam mežs, tikai blakus peldvietai nelieli kapi, kuros jau vairs nevienu neglabāja.

Gāja gadi. Kara beigās fronte nāca arvien tuvāk. Ābelītes bija tik tuvu mežam, ka te iegriezās visdažādākie cilvēki - gan garāmbraucošie bēgļi, "meža brāļi" un arī mežu "ķemmētāji". Pašreizējās Ābelītes ir celtas pēc tam, kad es tur dzīvoju.

Iepazīstoties ar tagadējiem Zentenes pagasta māju vārdiem, redzam, ka to nosaukumu izvēle nav bijusi nejauša: tā atkarīga no māju novietojuma apvidū, no dzimtas tradīcijām,

nodarbošanās veida un citiem faktoriem. Nereti arī - lai nosaukums vienkārši būtu skaists, skanīgs, pašiem patīkams (Teikas, Sapnīši, Smaidas, Dzintari, Ziediņi).

Visbiežāk mājvārdiem ir tieša vai netieša saistība ar ūdeņiem. Cauri gadsimtiem saglabājusies apjausma, ka mājvietai vienmēr jāatrodas ūdeņu tuvumā - pie ezera, upes, avota:

Avotiņi, Dzelmes, Ezeriņi, Ezermaļi, Ezerpils, Ezerkārkliņi, Melnezeri, Lāmas, Melnupītes, Mudupi (līb. *mud* - dūņas), Purviņi, Purmaļi, Purenes, Tērces, Strautiņi, Upeskalni, Upītes, Valki, Valgumi, Viļņi.

Samērā plaši izplatīti tie mājvieta nosaukumi, kuros ietverts mājas iedzīvotāju nodarbošanās veids, kāds amats:

Arāji, Amatnieki, Bisnieki, Brūveri, Dravnieki, Dārznieki, Drēbnieki, Kalēji, Krodznieki, Klētnieki, Kķesteri, Līdumnieki, Namdari, Rijnieki, Smēdnieki, Sudmaļi, Vēverīši, Zemturi.

Vistuvāka lauku cilvēkam daba, tāpēc arī tik daudzi izvēlējušies koku, krūmu, ziedu (Apsītes, Ābelītes, Ceriņi, Driģenes, Īves, Kļavas, Liepiņas, Madaras, Purenes, Rožkalni, Siliņi, Sili, Vizbulītes, Ziediņi), putnu (Cīruļīši, Dzilnas, Ērgļi, Medņi, Pūces, Purvasīji, Rubeņi, Zīlītes) un citu dzīvnieku (Bebri, Brieži, Kaziņas, Bites, Asari) nosaukumus.

Vairākos gadījumos nosaukumā ietverts raksturīgākais lauku vidē, mājas tuvākajā apkārtnē: Akmeņi, Āres, Celmiņi, Ciniši, Druvas, Dambīši, Grāvīši, Gaisiņi, Grantiņi, Gatviņi, Mauri, Mauriņi, Pļavnieki.

UZVĀRDI, VĀRDI

1835.gada revīzijas listē atrodam tikko dotos un izvēlētos uzvārdus toreizējos Zentenes un Dzirciema pagastos. Prof. J.Plāķis uzvārdus dēvē par pavārdiem (grāmatā "Latvijas vietu vārdi un pavārdi"), ikdienas sadzīvē tika lietota arī vāciskā forma - *famīlija*.

Revīzijas listē minētie uzvārdi ir tikko piešķirti, jo Kurzemē uzvārdu došana notika no 1834. līdz 1835.gadam. Lai zemnieki orientētos uzvārdu izvēlē, tika doti pārdomāti norādījumi:

Mēs pieliekam vēl šo padomu: neuzņemies sevīm nekādu polisku jeb vācisku vārdu, caur to sevi par poli jeb vācieti pacelt domādams, kā daži ar labprāt dara, bet godā savu latviešu valodu un tautu, kas patiesi godājami, un izlasies kādu skaidru latviešu vārdu.

Liekas, ka šis norādījums Zentenes un Dzirciema pagastos ņemts vērā, jo sarakstos lasāmi galvenokārt latviskas izcelsmes uzvārdi.

Zentenē:

additais, ausekl, baggat, ballod, brunneneek, dambe, daugul, ezarkaln, gramatneeks, kauling, krasting, kunks, kuplit, lapping, lehping, mutzeneek, needre, ohsol, paiegel, reksting, salming, silleneek, smildzing, stirne, uppespuse, vihtoling.

Vēlākās revīzijas listēs: grostiš, krūmiš, nezins, puplaks, smilg, zāgers, upnieks...

Rindzelē:

ahboling, apsit, ballode, behrsing, eggliit, lahze, ohsol, leeping, puttning, stirne, strautmann, vahvering, vihtoling, zeekur u.c.

Dzirciemā:

vetzpaut, suhning, sarring, balting, damneek, dandar, lapsing, kadick, ausing, bahle, jahnit u.c.

Silniekos:

bertupp, bugge, karkels, laugal, čeče, strazding.

Uzvārdu izvēle tika reglamentēta arī Baltijas ģenerāl-gubernatora izdotajos norādījumos, kur teikts, ka jāizvēlas tikai *gohdam pieklahjami un pehz latweeschu wallodas iskrisdami wahrđi, nebuhs tahdus wahrđus islasiť, ar ko jaw zittas pasihstamas pamilijas top nosauktas.*

Arī tas abos pagastos ievērots, tikai daži gadījumi liecina, ka izpaudusies vai nu pagasta skrīvera patvaļa, vai arī zemnieks pats atļāvies būt, pēc viņa domām, asprātīgs (Vecpauts, Nezins, Kungs).

Kādas izmaiņas notikušas pusotra gadsimta laikā? Maz vairs to uzvārdu, kuri doti 1835.gadā. Kari, bēgļu gaitas, veselu ģimeņu izsūtīšana uz Sibīriju, iedzīvotāju izceļošana, pārvietošanās, varbūt arī uzvārdu maiņa 30.gados - visi šie faktori atstājuši savas sekas, un tagad seno uzvārdu pēcteču pagastā visai maz. Arī sadalījums tautību ziņā mainījies.

Ja salīdzina ar 1835.gada sarakstiem, jūtami samazinājies latvisko uzvārdu skaits.

Latviskas izcelsmes:

Auseklis, Aizstrauts, Amatnieks, Āboliņš, Ābele, Birziņš, Bite, Bērziņš, Balodis, Irbe, Krūmiņš, Kalniņš, Kļaviņš, Lauva, Liepiņš, Kāpa, Lukstiņš, Miza, Mieziņš, Liepkalns, Ozols, Ripa, Pļaviņš, Peļķe, Sīpols, Smildziņš, Sietnieks, Sūcis, Tauriņš, Vilks, Ventīņš, Vītoļiņš, Upenieks, Zēnis u.c.

Ļoti daudz vācisku uzvārdu:

Ansons, Andersons, Anmanis, Bergs, Bergmanis, Birkmanis, Blūms, Dišlers, Dreiberģs, Dreimanis, Dāvidsons, Ertmanis, Evardsons, Freibergs, Frišfelds, Grīnberģs, Gross, Gūtmanis, Gūtšmits, Gricmanis, Grīmanis, Grundmanis, Heidemanis, Heidens, Hānberģs, Jirģensons, Karlsons, Kronberģs, Lerķis, Linde, Luste, Minders, Neilands, Princis, Rozenšteins, Rozentāls, Rēdlihs, Šilberģs, Šmits, Štāls, Šteinberģs, Vitenberģs, Zorģis u.c.

Slāvismi (galvenokārt krievu):

Bogdanovs, Barans, Fedukovičs, Fjodorovs, Isajevs, Ivanovs, Iljins, Jasēvičs, Jakovļevs, Jankovskis, Kirilovs, Kazakēvičs, Kuzmins, Ļešenkovs, Lakševics, Mironovs, Meļņikovs, Niklāvičs, Petrikovs, Silickis, Staškovs, Stacēvičs u.c.

Citi:

Araks, Bajaruns, Bicis, Buners, Gīlis, Gura, Leinesars, Malvess, Metuzāls, Muča, Šurma, Voits u.c.

Svešajam uzvārdam ne vienmēr ir kāds sakars ar svešo tautību, sevišķi vācisko uzvārdu īpašniekiem. Pa lielākai daļai tās ir pārvācošanas vai pārkrievošanas laiku sekas.

Līdz 30.gadu beigām novadā vēl dzīvo arī vācu muižnieku pārstāvji: firsts Līvens Nikolajs Zentenes muižā, grāfs Lambsdorfs Jamers Rideļos, baronese Kridenere Hella Rindzeles muižā un Reitlingshēfers Johans Silos.

Arī novada iedzīvotāju personvārdi dod zināmu ieskatu par nacionālo sastāvu, par piederību vecajai vai jaunākajai paaudzei. Neatlaidīgi aprītē ienāk arvien jauni, iepriekšējās paaudzēs maz pazīstami vai pavisam nelietoti personvārdi. Savukārt senās, iepriekšējos gadsimtos lietotās formas izzūd. 80.gadu beigās pagastā samērā daudziem iedzīvotājiem latviski personu vārdi:

Āris, Agris, Andris, Ilģvars, Ausma, Austrā, Daina, Dzidra, Jānis, Vairis, Laima, Velta, Vēsma, Maiga, Māra, Valda u.c.

Tai pašā laikā sastopami arī nelatviskas izcelsmes personvārdi:

Donāts, Fedots, Mateušs, Staņislavs, Ģenovefa, Jevģenija, Haritina, Jekaterina, Nadežda, Tatjana, Dionīsija, Piuss, Gotfrīds, Ričards, Vitauts u.c.

No modernismiem, jaunlaiku personvārdiem minami tādi kā:

Elvijs, Ivo, Intars, Iluta, Hilma, Raivo, Renārs, Romija,
Iva, Egija, Egita u.c.

Tie pa lielākai daļai ir īsi, skanīgi. Un arvien retāk,
galvenokārt vecākās paaudzes pārstāvjiem, vēl sastopami gari,
vairākjilbīgi vārdi: Rozālija, Otīlija, Natālija, Vilhelmīne, Leontīne,
Emīlija, Jekaterina.

Pagastā visvairāk izvēlētie vīriešu vārdi biežuma secībā:
Jānis (vairāk nekā 30 gadījumos), Arvīds, Aivars, Imants, Māris,
Rūdolfs, Pēteris, Andris, Raimonds, Juris, Valdis.

Visbiežāk sastopamie sieviešu vārdi: Anna (10 gadījumos),
Rita, Dace, Olga, Sarmīte, Māra, Marija, Ausma, Austrā, Ilga,
Ināra, Milda, Alma, Marta, Velta, Zenta.

P Ē C V Ā R D S

Vai raženi turējies novads? Vai, ar citiem salīdzinot, esam ar bagātu kultūrvēsturisku mantojumu? Vismaz atskatoties, skatu pagātnē metot - jā.

Nenoliedzami - mūsu gadsimts ir radījis zināmu pārrāvumu, postoši iedarbojies gan uz šī nelielā apvidus dabu, gan cilvēkiem, izjaucis seno dzimtu ligzdas, kultūrtradīcijas, varmācīgi izrāvis daudzu sētu iemītniekus kara ceļos un svešuma gaitās.

Kultūrvide kopumā mainās ļoti lēni, jauna laika iezīmes tikko jaušamas. Lielāka sakoptība dažās lauku sētās, pievilcīgākas veidojas lauku ainavas. Sirmais senču ozols Vēverīšu pakalnā cerīgi noraugās apkārtnes jaunā sakārtotībā. Pastariņa pieczuburu liepa ieklausās kultūras norišu daudzveidībā un rosībā E. Birznieka-Upīša novadā. Dzirciema ezera krastos uzceltas jaunu saimniecību ēkas. Vecajā firstu pilī vai jaunceltajā ēkā ar sarkanīgo kārniņu jumtu jaunā paaudze iegūs stabilāku pamatu un bagātāku saturu tālākam ceļam, lai vēlākā dzīvē ar darbu vairotu sava novada slavu.

ANNOTATION

This essay about Zentene area is the result of collecting and investigating materials from archives and museums, books, newspapers and magazines, letters and memorial records, during the past several years. All these documents are referred to throughout the text of the essay.

The main attention was concentrated on the area within the territory of the present Zentene pagasts, Tukums region, and especially to the two richest centres from the point of view of cultural activities - Zentene and Dzirciems.

The introductory part gives an outlook of the landscape - features of the relief, lakes, rivers, wild-life etc.

The historical survey guides the reader around the churches, cemeteries, old estates in the area, giving a closer insight into Zentene estate and castle, and about its former owners - the Lieven family.

Characteristics of education and cultural life can be found in the chapters about the history of schools, the museum of Ernests Birznieks-Upītis, the most outstanding people of the area, as well as in the short review on the local dialect, folklore and toponyms.

The author was directed by the idea that every region, every area has its own cultural riches which should be found out, evaluated and saved.

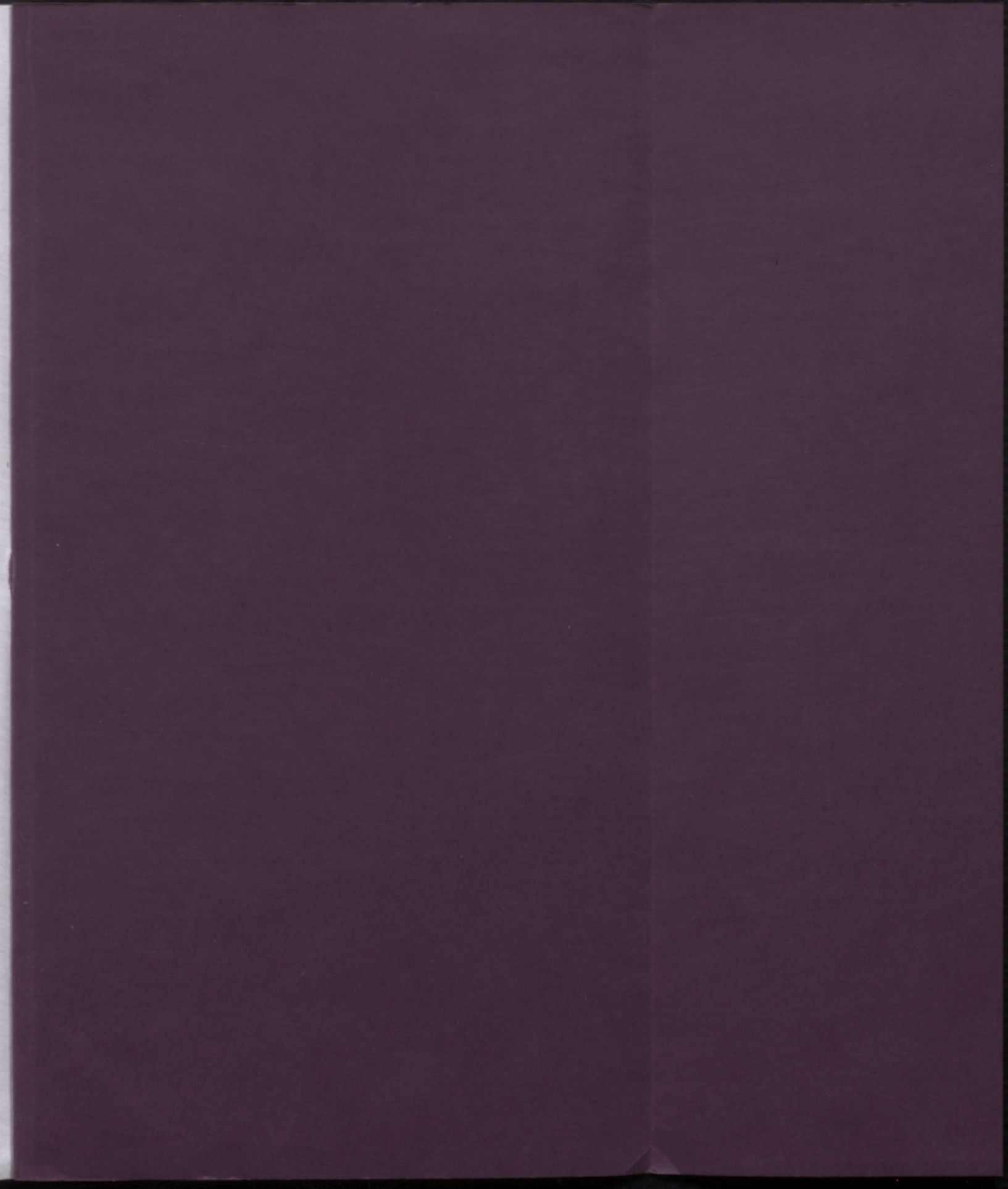
Photos were taken from the archives of the author and from the regional history study in Zentene school.

SATURS

DABA. KULTŪRAINAVA.....	7
Reljefs	
Ezeri	
Upes, strauti	
Avoti	
Akmeņi	
Augu un dzīvnieku valsts	
APDZĪVOTAS VIETAS. MUIŽAS.....	21
Zentenes muiža	
Lamiņi	
Rindzele	
Rideļi	
Dumpiete	
Sili	
Vecmuiža	
Balgale	
Dursupe	
Galtene	
Oksle	
Cēre	
Dzirciema muiža	
BAZNĪCAS.....	38
Balgales	
Dzirciema	
Lamiņu	
KAPSĒTAS.....	42
SKOLAS.....	46
Dzirciema pagastskola	
Skolu veidošanās 20.gadsimtā.....	48
Dzirciema-Lamiņu	
Zentenes-Rindzeles	
Engures-Rideļu	
Zentenes-Dursupes	
Zentenes-Balgales	
Zentenes pamatskola	
KULTŪRAS DZĪVE.....	58
Muzejs	
IEVĒROJAMĀKIE NOVADNIEKI.....	63
Novada folklorā.....	84
Izloksne.....	86
Vietvārdi.....	88
Uzvārdi, vārdi.....	95

**OBLIGĀTAIS
EKSEMPLĀRS**

Izdevums sagatavots un pavairots izmantojot
projekta "SKRĪNIS" tehniskās iespējas
Adrese: p/n Dižstende, Bruņinieki, Talsu rajons LV-3258
Tālr. 32-92163, Fakss 32-92181
E-mail adrese: skrinis@mail.talcomm.lv

4 1.20

ZENTENES NOVADĀ

Katrs mūsu dzimtenes novads glabā tikai tam raksturīgo - savdabīgu kultūrainavu, vēstures un arhitektūras pieminekļus, valodas īpatnības, vietvārdus, kā arī atmiņas par cilvēkiem, kuru dzīve un darbs atstājuši paliekošas pēdas, lai viņus pieminētu. Mūsu ziņā ir saglabāt atmiņā iepriekšējo paaudžu veikumu un uz šī pamata rast tālāku ceļu nākotnē.

Zentenes novads... Tam nekur neatradīsim stingri novilkta robežas. Pamatā tas ir kultūrvēsturisks jēdziens. Novada apskatā ietverta ne tikai tagadējā pagasta teritorija, bet arī apvidi, kuri bija iekļauti Zentenes pagastā kopš pagājušā gadsimta beigām. Tādēļ viens vai otrs kultūrvēsturiskais skatījums sniegsies pāri pagasta tagadējām robežām - līdz Balgalei, pat Dursupei, Galtenei, Lamiņiem, Rideļiem, galveno uzmanību pievēršot tagadējam Zentenes pagastam un tā diviem lielākajiem centriem - Zentenei un Dzirciemam.

1998